

Piekkola H. ja O.-P. Ruuskanen

Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö

Äidit ja ikääntyvät

Tiivistelmä

Piekkola H. ja O.-P. Ruuskanen. Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö – Äidit ja ikääntyvät. Helsinki. 2006. 96 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä ISSN 1236-2115; 2007:73). ISBN 952-00-2226-0 (nid.), ISBN 952-00-2227-9 (PDF)

Tutkimus tarkastelee ajankäyttöä ja työmarkkinoille osallistumista yli elinkaaren Suomessa ja neljässä muussa Euroopan maassa. Suomea koskevassa osassa on käytetty Tilastokeskuksen 1999/2000 ajankäyttöaineistoa. Tutkimuksessa on myös seurattu yksilöiden työmarkkina-asemaa vuosina 2001–2004. Erityisesti tarkastellaan äitien sijoittumista takaisin työmarkkinoille ja ikääntyvien työntekijöiden poistumista eläkkeelle. Ajankäyttöä yli elinkaaren seurataan perinteisesti siirryttäessä yhden hengen kotitaloudesta oman perheen perustamiseen ja kotitalouteen, jossa lapset ovat varttuneet ja läheneet pesästä.

Tutkimuksen perusteella elämäntyyli on samankaltaistumassa eri Euroopan maissa. Miehet tekevät Euroopan Unionin maissa kotityötä enemmän kuin ennen, kun taas naisilla tämän kodin piirissä tehdyn ei palkatun työn määrä ei ole noussut viime vuosikymmeninä. Naiset tekevät 9 tuntia enemmän viikossa kotityötä. Naisten työtuntien kasvu vähentää vastaavasti kotityötä niin, että kokonaistyöaika (ansiotyö+kotityö) on 55–66 tunnin välissä. Naisten kokonaistyöaika on merkittävästi suurempi etenkin nuorena elinkaaren alussa. Myöhemmällä iällä erot kokonaistyöajassa ovat 2–3 tuntia puolisoitten elinvaiheittaisessa tarkastelussa. Erot selittyvät sillä, että naisilla on enemmän lähellä vapaa-ajan toimintoja olevia kotitöitä.

Alle kolmevuotiaista lapsista kodin ulkopuolisessa hoidossa on vain 25 prosenttia, kun Ruotsissa näin on puolelle ja Tanskassa kahdelle kolmasosalle lapsista. Ajankäytön muutoksiin ja pysymisessä pitkään poissa työelämästä yhtenä syynä on kodinhoitojärjestelmä, jossa äideille maksetaan kodinhoidontukea heidän pysyessään poissa työelämästä kun lapsi on alle kolme vuotta. Pitkä poissaolo työelämästä myös vaikeuttaa pitkän päälle mahdollisuutta löytää koulutusta vastaavaa työtä ja näin on etenkin hankittaessa useampia lapsia. Koulutettujen on helpompi palata työelämään heti äitiysloman jälkeen, mutta ei enää välttämättä kodinhoitotukiperiodin jälkeen.

Euroopassa pienten lasten perheiden vanhemmilla on vain noin viisi tuntia vähemmän vapaa-aikaa viikossa kuin muilla perheillä. Suomessa varsinkin äideillä on vähän vapaa-aikaa, vaikka siihen sisältyy myös paljon aktiivista vapaa-aikaa kuten liikuntaa. Perhepolitiikan tulisi kannustaa myös isiä hoitamaan lapsia kotona. Tämä antaisi äideille enemmän vapaa-aikaa ja vähentäisi isien tuplataakkaa. Hieman yllättäen pienten lasten perheiden isillä tuplataakka on suurempi kuin äideillä monissa maissa kuten Ruotsissa, Isossa-Britanniassa ja Saksassa.

Ansiotyöstä vapaalla ajankäytöllä on merkitystä eläkepäätökselle. Ajankäytössä etenkin kotityöllä on merkitystä. Kasvanut kotityö eläkkeellä nostaa eläkkeelle siirtymisen korvausasteen 120 prosenttiin uudessa eläkejärjestelmässä (korvausaste on eläketulo ja kotityön arvo jaettuna palkkatuloilla ja kotityön arvolla ennen eläkkeelle siirtymistä). Toisin sanoen eläkkeellä kokonaistulot ovat 120 prosenttia suuremmat kuin työelämässä, kun kotityötä arvotetaan kunnallisen kodinhoitoavun kustannuksin. Kotityöhön sisältyy lisäksi aktiiviseen vapaa-ajan piirteitä tai se vain korvaa tyhjiötä siitä, kun töissä ei

enää käydä. Miehet voivat rinnastaa eläkeaikaisen kotityön aktiiviseen vapaa-aikaan ja kotityön määrä kasvaa suhteellisesti enemmän eläkkeelle siirryttäessä. Nämä tekijät selittävät sitä miksi kotityöllä on yllättäen merkitystä etenkin miesten eläkepäätöksessä.

Aikapulaa kokevien työaika on todella pitkä. Työssään aikapulaa kokevat 55–64-vuotiaat miehet tekevät 11 tuntia ja naiset 6 tuntia pidempää työviikkoa kuin muut. Lisäksi aikapula on lisääntynyt 1990-luvun lopulla 1980-lukuun verrattuna. Kiireisten työviikot ovat pitkiä, mutta tämä ei lisää eläkesuuntautuneisuutta.

Varhaiseläkeläisten ajankäyttö on varsin samanlaista terveydentilasta riippumatta. Tästä voi päätellä, että myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat voineet panostaa omaan terveyteensä ja saavuttaa elämän laadun tason, joka on lähellä muita. Työssä olevilla erot ajankäytössä huonon ja hyvän terveyden omaavien välillä ovat suuremmat. Liikunnan onkin oltava osa elämäntapaa yli kaikkien elämänvaiheiden.

Asiasanat: ajankäyttö yli elinkaaren, vapaa-ajan käyttö, kotityö, pienten lasten perheet ja työelämä, ikääntyvien työntekijöiden työmarkinoilta poistuminen

Sammandrag

Piekkola H. ja O.-P. Ruuskanen. Arbetet över livscykeln och tidsanvändning – Mödrar och åldrande arbetare. Helsingfors. 2006. 96 s. (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter ISSN 1236-2115; 2007:73)
ISBN 952-00-2226-0 (inh.), ISBN 952-00-2227-9 (PDF)

I undersökningen granskas tidsanvändningen och deltagandet i arbetsmarknaden över livscykeln i Finland och i fyra andra europeiska länder. I den del som berör Finland har Statistikcentralens tidsanvändningsmaterial från 1999/2000 använts. I undersökningen har även individernas ställning på arbetsmarknaden under åren 2001–2004 följts upp. Särskilt granskas mödrarnas placering tillbaka på arbetsmarknaden och åldersstigna arbetstagares avgång med pension. Tidsanvändningen över livscykeln uppföljs traditionellt då man övergår från en persons hushåll till att bilda egen familj och till ett hushåll, där barnen är fullvuxna och utflugna ur boet.

På basen av undersökningen håller livsstilarna på att bli likadana i de olika europeiska länderna. Männen utför mer hemarbete i EU-länderna än tidigare, då däremot mängden hemarbete hos kvinnor inte har ökat under de senaste årtiondena. Kvinnorna utför 9 timmar mer hemarbete per vecka. Ökningen i kvinnornas arbetstimmar minskar i motsvarande grad hemarbetet så att den totala arbetstiden (förvärvsarbete + hemarbete) ligger mellan 55–66 timmar. Kvinnornas totala arbetstid är betydligt större speciellt som ung i början av livscykeln. Vid en granskning av makarna i olika livsskeden framgår att vid högre ålder är skillnaderna i den totala arbetstiden 2-3 timmar. Skillnaderna kan förklaras med det, att kvinnorna har mer hemarbete som liknar fritidsaktiviteter.

Endast 25 procent av barnen under tre år vårdas utanför hemmet, då detta gäller hälften av barnen i Sverige och två tredjedelar av barnen i Danmark. En orsak till förändringar i tidsanvändningen och den långa frånvaron från arbetslivet är systemet med hemvårdsstöd, där man åt mödrarna betalar hemvårdsstöd då de stannar utanför arbetslivet när barnet är under tre år. En lång frånvaro från arbetslivet försvårar även i längden möjligheten att hitta arbete som motsvarar skolningen och så här är det i synnerhet då man skaffar fler barn. Även för utbildade är det lättare att återvända till arbetslivet genast efter moderskapsledigheten, men nödvändigtvis inte längre efter perioden med hemvårdsstöd.

I Europa har föräldrar i familjer med små barn bara ungefär fem timmar mindre fritid per vecka än i övriga familjer. I Finland har i synnerhet mödrarna lite fritid, fastän i den ingår även mycket aktiv fritid såsom motion. Familjepolitiken borde sporra även pappan att sköta barnet hemma. Detta skulle ge mer fritid åt mödrarna och skulle minska pappornas dubbelbörda. Lite oväntat har papporna i familjer med små barn större dubbelbörda än mammorna i många länder såsom Sverige, Storbritannien och Tyskland.

Tidsanvändningen då man är ledig från förvärvsarbetet har betydelse för pensionsbeslutet. Då det gäller tidsanvändningen är i synnerhet hemarbetet av betydelse. Det ökade hemarbetet som pensionerad höjer ersättningsgraden för pensioneringen till 120 procent i det nya pensionssystemet (ersättningsgraden är pensionsinkomsten och värdet på hemarbetet dividerat med löneinkomsterna och värdet på hemarbetet före pensioneringen). Med andra ord är de totala inkomsterna som pensionerad 120 % större än i arbetslivet, då hemarbetet värderas till kostnaderna av den kommunala hemvårdshjälpen. Hemarbetet innehåller dessutom drag av aktiv fritid eller det bara ersätter tomrummet som uppstår, då man inte längre är på jobb. Männen kan jämföra hemarbetet under

pensionärstiden med en aktiv fritid och mängden hemarbete ökar relativt sett mer då man går i pension. Dessa faktorer förklarar varför hemarbetet överraskande inverkar på speciellt männens pensionsbeslut.

De som upplever att de lider av tidsbrist har en verkligt lång arbetstid. Män i 55–64-års ålder som upplever tidsbrist i sitt arbete har en 11 timmar och kvinnorna 6 timmar längre arbetsvecka än andra. Dessutom har tidsbristen ökat i slutet av 1990-talet jämfört med 1980-talet. De som har bråttom har långa arbetsveckor, men detta ökar inte pensionsbenägenheten.

Förtidspensionärernas tidsanvändning är rätt likadan oberoende av hälsotillståndet. Av detta kan man dra slutsatsen, att även de som pensionerats på grund av arbetsoförmögenhet har kunnat satsa på sin egen hälsa och uppnå en nivå på livskvaliteten, som är nära nivån hos andra. Bland de arbetande är skillnaderna i tidsanvändningen större mellan dem som har en dålig och god hälsa. Motion bör vara en del av levnadssättet i alla livsskeden.

Nyckelord: tidsanvändning över livscykeln, tidsanvändning på fritiden, hemarbete, småbarnsfamiljer och arbetslivet, utträde från arbetsmarknaden för åldrande arbetare

Abstract

Piekkola H. and Ruuskanen O-P. *Work and Time Use Across Life Cycle – Mothers and Ageing Workers*. Helsinki 2006. 96 pp. (Reports of the Ministry of Social Affairs and Health, Finland ISSN 1236-2115; 2006:73)
ISBN 952-00-2226-0 (paperback), ISBN 952-00-2227-9 (PDF)

This study looks at time use and the attachment to labour market across the life cycle in Finland and in four different European countries. In the case of Finland the data used in this study is from Statistics Finland's Time Use Survey 1999/2000. In addition, information about the labour market status of the participants in the Time Use Survey has been collected covering the years 2001–2004. The study focuses especially on two special life phases: mother's return to employment from the maternal leave and the exit from the employment by older people.

According to the study, time use has become more similar in the same life-stages in different European countries. Although men participate more in the housework, women do as much this non-paid work in home area as before. Women do nine hours more housework than men. In individual cases the increase in market work hours decreases housework so as to keep the total work hours (including both market and housework) around 55–66 hours per week. The difference in the total work load is highest in the case of young women. When couples age, the difference decreases to 2–3 hours per week. This difference can be partly explained by the fact that women have housework activities that closely resemble leisure.

In Finland only 25 percent of the children under three were in outside care, while this figure for Sweden was close to 50 percent and for Denmark 70 percent. One reason for the long periods of absence from the work life in Finland is the unique child home care system, where mothers are compensated for being home with their children until they are three. Long periods without employment make it more difficult to find employment, and this effect is multiplied when a mother has many children. The loss of human capital can be especially detrimental for women with higher qualifications.

In Europe adults in households with small children have only about five hours less leisure than other households. Finnish women have least time for leisure although the leisure has more active components, such as sports. Public policy should continue to encourage also fathers to stay home. This would free the time use of women and also elude fathers' double burden when children are young. It is seldom noticed that fathers of small children in Sweden, Great Britain and Germany do more combined housework and market work than women.

Time use during leisure has an impact on the decision to retire from the labour force. Especially the amount and composition of housework has an effect. If the time used for housework is calculated at the municipal home helpers' hourly wage rate, the increase in housework after retirement effectively increases the net replacement rate for retirement to over 120 percent. (In this calculation the net replacement rate is defined as pension income plus the value of time used in housework when retired divided by the labour income and the value of time used in housework when employed.). It should be kept in mind that housework sometimes also contains elements of active leisure or in some cases is just a way to fill the void inside. Especially in the case of men it seems that those housework activities that resemble most active leisure increase when retired. This is one of the reasons why housework has an effect on the retirement decision.

Those people that claim they are experiencing time-pressure work really long. For example those 55–64 year-old males that were under time-pressure worked 11 hours and women 6 hours over the average. Feelings of time-pressure have increased during the 1990's. Interestingly the time-pressure does not have an impact on the decision to retire.

There is no difference in the average health status between those that have retired prematurely and those that are still in work life. This is interesting as it implies that even those on disability pensions have been able to achieve a quality of health close to the average in the whole population. Indeed, the health differences are largest among people that are still in the labour force.

Keywords: Time use research over lifecycle, leisure time use, home work, families with small children and labour market, withdrawal from work of ageing workers

Esipuhe

Euroopan unioni on asettanut keskeisiksi tavoitteikseen korkean työllisyyden, ripeän tuotavuuden kasvun ja syntyvyyden kohottamisen. Asetettujen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää työn- ja perhe-elämän tasapainoa. Hyvin organisoidut perheen perustehtävät sallivat kaikille perheenjäsenille mahdollisuuden harrastaa terveyttä edistäviä aktiviteetteja, kouluttautua ja ylläpitää sosiaalisia verkostojaan. Näillä on suora yhteys työkykyä selittäviin muuttujiin kuten terveys ja ammattitaito sekä jaksaminen ja stressin sietokyky. Sekä elinkeinoelämän että sosiaalisesti kestävä kehityksen näkökulmasta henkilön ajankäyttö työhön, arjen askareisiin ja virkistytymiseen tulee olla tasapainossa. Tasapaino vaihtelee ihmisen elinkaaren aikana.

ETLAn tutkimus ”Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö – Äidit ja ikääntyvät” tarkastelee sukupuolten mukaan ajankäyttöä yli elinkaaren ja työmarkkinoille osallistumista. Tutkimuksen yhtenä keskeisenä tulemana on, että naiset tekevät 9 tuntia enemmän kotityötä kuin miehet ja naisten kokonaistyöaika on suuri ja suurimmillaan lasten ollessa pieniä. Naisten suurena haasteena on äitiys ja työelämän vaateet. Naisten on luonnollisesti helpompi palata työelämään heti vanhempainvapaan jälkeen. Varsinkin Suomessa äideillä on vähän vapaa aikaa. Osa-aikatyö ei ole tyypillistä Suomen työmarkkinoille. Hieman yllättäen pienten lasten perheiden isillä tuplataakka on suurempi kuin äideillä monissa maissa kuten Ruotsissa, Iso-Britanniassa ja Saksassa.

Politiikkasuosituksena on yhtäältä tasapainottaa yli elinkaaren olevaa työtaakkaa silloin kun nuorilla perheillä on kaikkein kiireisintä ja toisaalta tasapainottaa työtaakkaa miesten ja naisten välillä niin työelämässä kuin kotonakin. Ei pidä odottaa eläkeikään asti, jolloin työtaakat käytännöllisesti tasaantuvat sukupuolten välillä.

Hanke on osana sosiaali- ja terveysministeriön Veto-ohjelmaa. Työn edetessä hankkeen tuloksia on julkaistu Suomen Puheenjohtajakauden 2006 työ-, sosiaali- ja terveysministereitten epävirallisessa kokouksessa heinäkuussa ja tasa-arvoasiantuntijoiden kokouksessa loka-kuussa.

Hankkeen johtoryhmään kuuluivat tutkimusjohtaja Rita Asplund ETLAsta, apulaisosastopäällikkö Rolf Myhrman, erikoistutkija Kari Gröhn, erikoistutkija Veli Laine, finanssineuvos Marja-Liisa Parjanne, lääkintöneuvos Heikki Savolainen ja erikoistutkija Riitta Sääntti sosiaali- ja terveysministeriöstä ja erikoistutkija Hannu Pääkkönen Tilastokeskuksesta.

Selvityksen ovat tehneet tutkimuspäällikkö Hannu Piekkola ja tutkija Olli-Pekka Ruuskanen ETLAsta.

Rolf Myhrman

Apulaisosastopäällikkö, finanssineuvos

Kirjoittajien esipuhe

Suomalainen ajankäyttöaineisto mahdollistaa ihmisten valintojen tarkastelemisen yli elämänuran. Miten pienten lasten vanhemmat käyttävät aikaansa ja miten ajankäyttö heijastuu paluuseen työelämään, kun lapsi vartuu? Miten työntekijöiden ikääntyminen näkyy työajoissa, kotityössä ja vapaa-ajan harrastuksissa. Voidaan väittää, että vapaa-ajan kysyntä kasvaa iän myötä. On tärkeää tietää, miten houkutukset eläkkeelle liittyvät ajankäytön muutoksiin.

Ajankäyttöaineistot ovat meille tuttuja ennestään useissa ETLAn aikaisemmissa tutkimuksissa, esim. Olli-Pekka Ruuskasen väitöskirja ”An Econometric analysis of time use in Finnish households” vuodelta 2004 ja Pasi Huovisen ja Hannu Piekkola tutkimus ”Time is right? Early retirement and use of time by older Finns” vuodelta 2002. Meille on käynyt selväksi se, että työssäkäynti nivoutuu läheisesti työn ulkopuoliseen ajankäyttöön kuten esimerkiksi kotityöhön. Ajankäyttö on hämmästyttävän samanlaista eri Euroopan maissa kuten tästä tutkimuksesta selviää. Täten suomalaisella aineistolla saadusta tuloksista voidaan saada ideoita perhe- ja eläkepolitiikkaan koko Euroopassa. Tätä tarkoitusta varten olennainen osa tutkimusta on myös kaksi Etlan keskustelualoitetta, jotka koskevat äitien paluuta työelämään ja ikääntyneiden poistumista työmarkkinoilta. Toivomme, että tämä tutkimus ja englanninkieliset julkaisut yhdessä herättävät kiinnostusta.

Kiitämme hankkeen johtoryhmää asiantuntevista neuvoista. Erityisesti kiitämme Rita Asplundia tutkimuksen perusteellisesta kommentoinnista ja korjausehdotuksista ja Hannu Pääkköstä ja Riitta Säänttiä huomioista ajankäytön arvioimisesta ja äitien paluusta työelämään. Tilastokeskus on esimerkillisesti antanut meille mahdollisuuden tarkastella ajankäytön vaikutusta työmarkkina-asemaan myöhempinä vuosina Tilastokeskuksen tutkimuslaboratoriossa, josta kiitämme suuresti. Suurin kiitos kuuluu Sosiaali- ja terveysministeriölle, joka on julkaissut tutkimuksen sekä hankkeen primus motorille, Rolf Myhrmanille. On ollut ilo saada työskennellä asiantuntevassa ohjauksessa.

Hannu Piekkola
Dosentti, tutkimuspäällikkö

Olli-Pekka Ruuskanen
Kauppatieteen tohtori, tutkija

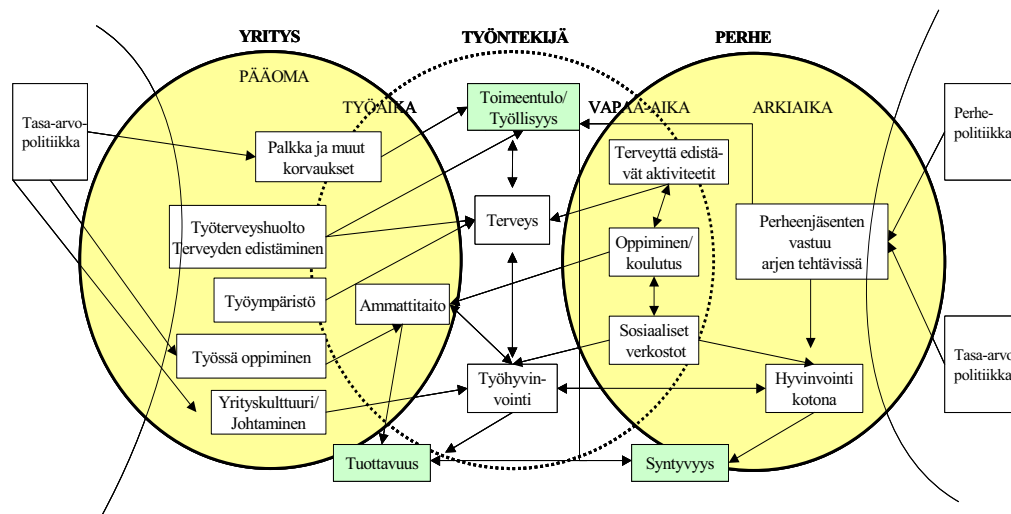
Sisällys

1. Johdanto	13
2. Ajankäyttö yli elinkaaren Suomessa	17
2.1 Ajankäyttö eri ikäryhmissä	19
2.2 Monisuorittaminen.....	25
2.3 Ajankäyttö eri elämänvaiheissa.....	26
2.4 Yhteenveto	34
3. Töissä vai kotona: äidit ja ikääntyvät	37
3.1 Äitien paluu työelämään	37
3.2 Ajankäyttö ja eläkkeelle siirtyminen.....	40
3.3 Yhteenveto	44
4. Työ ja ajankäyttö Euroopassa eri elämänvaiheissa	47
4.1. Työ ja työaikajärjestelyt	47
4.2 Eurooppalainen ajankäyttö	50
Kuvio 4.8 Miesten lastenhoitoon käyttämä aika perheaseman mukaan, kaikki.....	60
4.3 Yhteenveto ajankäytön rakenteesta eri Euroopan maissa	64
5. Tutkimuksen johtopäätökset	67
5.1 Työpolitiikka	67
5.2 Perhepolitiikka	68
5.3 Eläkepolitiikka	69
5.4 Poliittikasuositukset.....	72
Lähteet	75
Liite A. Ajankäyttö eri ikäryhmissä	81
Liite B. Eurooppalaiset ajankäyttötutkimukset ja ajankäyttö	86
Liite C. Miesten ja naisten vapaa-aika viidessä Euroopan maassa	87

1. Johdanto

Tutkimus tarkastelee ajankäyttöä yli elinkaaren ja työmarkkinoille osallistumista. Tämä on tärkeä aihe, kun väestö ikääntyy ja työikäisten osuus vähenee. Työtä ja perhe-elämää tarkastellaan työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisen näkökulmasta, jossa voidaan nähdä seuraavanlaisia vaikutustekijöitä (Sosiaaliturvan suunta 2006, s. 49).

Kuvio 1.1 Työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen

Ajankäyttöaineiston perusteella saadaan kattavasti tietoa useimmista kuvion 1.1 tekijöistä: työntekijän työaika, vapaa-aika, terveys ja työhyvinvointi. Aineisto on kotitalouskohtainen ja sisältää tarkat tiedot myös perheen arkiajasta. Työssä viihtymistä ei ole suoraan mitattu, mutta toivottu työaika, kiireen kokeminen ja aikapula ovat läheisessä yhteydessä tähän. Ajankäyttöaineiston perusteella ansiotyö ja kotityö muodostavat luonnollisen kokonaistyöajan Kotityöhön kuuluu lähinnä kodin piirissä tehtävä työ, josta saadaan hyötyä. Aineistossa on myös hyvin kuvattu vapaa-ajan sisältö. Muiden maiden aikaisemmista ajankäyttöaineistoista poiketen aineistoon sisältyy tieto myös terveydestä omaan arvioon perustuen.

Juuri vapaa-ajan tarkasteleminen osana työelämää on tärkeää, koska vuosikymmenten kuluessa kotitalouksien tulo- ja varallisuustason noustessa vapaa-ajan kysynnän voidaan väittää kasvaneen. Samalla työn ja vapaa-ajan yhteen sovittaminen tulee pulmaksi yhä useammalle. Tätä kuvaa sekin, että vain noin kaksi kolmasosaa palkansaajista tekee edelleen normaalia 35–40 tunnin työviikkoa.

Vapaa-ajan arvon tarkasteleminen eri ikäryhmissä on tärkeää myös siksi, että sitä arvotetaan eri tavoin elämäntilanteesta riippuen. Työllisyysasteet ovat erityisen alhaiset nuorilla ja vanhoilla ikäryhmillä. Tutkimuksessa saadaan tärkeää tietoa työllisyysasteen nostamiseen liittyvistä ongelmista vapaa-ajan arvostuksen valossa.

Sekä äidit että eläkeläiset ovat poissa työmarkkinoilta, äidit toivottavasti vain tilapäisesti. Ajankäyttöä leimaa kasvava lastenhoidon tai vapaa-ajan tarve etenkin lapsiperheillä ja perheillä, jotka lähestyvät eläkeikää. Ajankäytön tutkimuksen pioneerit Becker (1965), Gronau (1977) ja myöhemmin Juster ja Stafford (1991) ovat luoneet perustan ajankäytön taloustieteelle. Kuitenkin voidaan sanoa, että laajemmin vapaa-ajan sisältöä

tai kotityön merkitystä on varsin vähän tarkasteltu. Useimmiten vain taloudelliset kannustimet ovat mukana arvioitaessa työmarkkinoille osallistumista (Lumsdaine and Mitchell, 1999). Ihmiset tuskin kuitenkaan suunnittelevat eläkeaikaa vain tapana kuluttaa ansaitut varat. Kasvaneelle vapaa-ajalle halutaan myös sisältöä. Ansiotyön jälkeen voidaan haluta tehdä muuta itseä ja myös yhteiskuntaa hyödyttävää työtä. Meille kaikille on myös itsestään selvää, että lapsia tuskin hankitaan vain sen takia, että he maksavat rahallisena sijoituksena itse itsensä takaisin. Harvemmin teemme työtä, jota voisimme kuvitella lapsemme jatkavan.

Kooreman and Kapteyn (1987) havaitsivat käytettäessä Michiganin yliopiston kyselyaineistoa, että ajankäyttö kotityöhön, aktiiviseen vapaa-aikaan ja viihteeseen on riippuvainen sukupuolesta, iästä ja lapsista. Itse asiassa demografisten ja elämänvaiheeseen liittyvien asioiden jälkeen ajankäytön eroavaisuudet eri maiden välillä ovat yllättävän pienet. Ajankäyttöön vaikuttaa myös terveys, etenkin tarkasteltaessa työmarkkinoilta poistumista. Sickles ja Taubmanin (1996) mukaan terveydentila huononee ikääntyneillä ja on huonompi vähän koulutetuilla ja vähätuloisilla. Terveet pysyvät kauemmin työmarkkinoilla. Lasten hankinnan vaikutusta työn tarjontaan on jonkun verran tutkittu, ks. esim. Carlin ja Flood (1997) sekä Hallberg ja Klevmarken (2003). Ikääntyneiden osalta ajankäytön merkitystä työmarkkinoilta poistumiseen on sen sijaan tarkasteltu hyvin vähän, ainakaan jos halutaan selvittää ajankäytön vaikutusta työmarkkinakäyttäytymiseen, ks. esim. Niemi ja Pääkkönen (1992), OECD (2000), Gauthier ja Smeeding (2003).

OECD (2000) tarkastelee työtä ja vapaa-aikaa yli elämänvaiheiden. OECD on huolissaan ikääntyneiden passiivisuudesta jo 55–59 vuoden iässä, jolloin terveys ei vielä vaikuta kovin paljon mahdollisuuksiin harrastaa ja liikkua. Nämäkin tulokset ovat vain väittämiä, kun emme tiedä yksilöiden ajankäyttöä sekä työelämässä että sen jälkeen.

Hamermesh (2005) on yksi harvoista tutkimuksista, joissa on selvitetty myös sitä miten työmarkkinoille osallistuminen muuttaa ajankäyttöä. Hän tarkastelee etenkin kotityötä, joka voidaan ulkoistaa eli ostaa markkinoilta. Hamermesh arvioi, että köyhien perheiden on hankalampi korvata oma kotityö markkinoilta ja siksi työ ja kotityö voi aiheuttaa suurempia ongelmia muulle ajankäytölle. Huovisen ja Piekkolan (2001) mukaan työttömyyseläkeläiset ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat usein vähätulaisia ja heillä on vähemmän koulutusta kuin muilla. Tutkimuksen mukaan varhaiseläkkeelle siirtyminen on myös hyvin vähän yhteydessä yrityksen tuottavuuteen ja voitollisuuteen. Siten kysyntätekijät eivät voi yksinomaan selittää työmarkkinoilta poistumista.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ajankäyttöä yli elinkaaren. Analyysissä hyödynnämme Piekkolan (2006) ja Ruuskanen (2006) tuloksia tarkasteltaessa kahta ajankäytön suurimman muutoksen elämänvaihetta: lapsiperheitä ja ikääntyviä työntekijöitä lähellä eläkeikää. Ruuskanen (2006) on tarkastellut äitien ajankäyttöä ja siirtymistä takaisin työelämään äitiysloman ja pienen lapsen hoidon jälkeen. Piekkola (2006) on selvittänyt ikääntyneiden osallistumista työmarkkinoille. Näiden tutkimusten ja aikaisempien tarkastelujen kuten Piekkola (2003) valossa kuvataan seuraavassa ajankäytön hallintaa yli elinkaaren. Lisäksi saamme arvokasta tietoa yksityiskohtaisesta ajankäytöstä lukuisista Tilastokeskuksen julkaisuista kuten Niemi ja Pääkkönen (2001), Pääkkönen ja Niemi (2002) ja Pääkkönen (2005). Näiden tutkimusten ja yli elinkaaren kuvatun ajankäytön avulla pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin.

- Mikä on ajankäyttö kuten kokonaistyöaika ja aktiivinen vapaa-aika eri ikäryhmissä ja elämänvaiheissa?
- Mikä on työaikojen yhteys ajankäyttöön?

- Mikä on eläkeiän taloudellisen turvan, eläkekannustimien ja pienten lasten hoitamiseen liittyvien kustannusten merkitys työmarkkinoille osallistumiselle?
- Kuinka kiireinen on ajankäyttö pienten lasten perheessä elämän kiireisimpänä aikana (ns. rush hour) ja ikääntyvillä?
- Ovatko elämäntyylit erilaistumassa Euroopassa?
- Voiko politiikkatoimenpiteillä vaikuttaa ajankäyttöön?
- Mitkä ovat politiikkasuositukset näiden tulosten valossa?

Toisessa luvussa on esitetty kuvaus ajankäytön muutoksista eri elämänvaiheissa Suomessa ja tähän liittyvä yhteenveto. Kolmannessa luvussa on lyhyt katsaus lapsiperheiden ja ikääntyvien työntekijöiden työmarkkinoille osallistumisen kysymyksiin ja esitetty Piekkolan (2006) ja Ruuskasen (2006) tärkeimmät tulokset koskien lapsiperheitä ja ikääntyviä työntekijöitä. Neljännessä luvussa tarkastellaan joustavan työajan järjestämisvaihtoehtoja Euroopassa eri perhevaiheissa ja tämän jälkeen ajankäyttöä tarkemmin viidessä Euroopan maassa (Suomi, Ruotsi, Saksa, Ranska ja Iso-Britannia). Viimeinen luku on yhteenveto, jossa vastataan vielä erikseen yllämainittuihin kysymyksiin. Luku sisältää myös toimenpidesuosituksia.

2. Ajankäyttö yli elinkaaren Suomessa

Tässä luvussa tarkastellaan ajankäyttöä Suomessa vuoden 1999/2000 ajankäyttöaineistoon perustuen. Aineistoa on kuvattu oheisessa.

Laatikko 2.1 Tilastokeskuksen ajankäyttöaineisto 1999/2000

Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa ajankäyttöpäiväkirjoja on vuosilta 1999–2000 yhteensä 10561 päivältä. Jokaisen haastateltavan kohdalla valitaan kaksi satunnaista päivää, yksi arki- ja yksi viikonloppupäivä. Jokaisen valitun kotitalouden kaikki yli 10-vuotiaat perheenjäsenet pitävät päiväkirjaa samana päivänä. Päiväkirjoihin on merkitty kymmenen minuutin väliajoin sen hetkinen toiminta. Kutakin havaintoa painotetaan perustuen vuodenaikaan ja demografisiin tekijöihin. Ajankäytön eri muotoja on 185. Ajankäyttö jakautuu karkeasti neljään pääaktiviteettiin: ansiotyö, kotityö, vapaa-aika ja henkilökohtaiset tarpeet (sisältää nukkumisen). Ajankäytössä on omana ryhmänä matkustelu liittyen näihin eri ajankäytön muotoihin. Aineistosta poistetaan epäluotettavat tai virheeliset havainnot. Tarkasteltavassa aineistoissa on alun perin 4250 havaintoa 15-74 -vuotiaista. Jäljelle jää 3617 havaintoa, kun näistä poistetaan muut kuin puoliset tai yksin asuvat aikuiset (363 havaintoa), poistetaan ne joiden tulotiedot ovat vajavaiset (103 havaintoa), epärealistisen pitkää yli 80 tuntista työviikkoa tekevät (82 havaintoa), tai muuten vajavaista ajankäyttötietoa omaavat (41 havaintoa) ja 44 merkittäviä mittavirheitä omaavat havainnot Hadin (1992, 1993) menetelmän mukaan.

Seuraavissa tarkasteluissa Tilastokeskuksen alkuperäisestä havaintojoukosta poistetaan ne henkilöt, jotka kuuluvat työikäisen väestön ulkopuolelle tai elämänvaihetarkastelussa alle 18-vuotiaat ja 75+ -vuotiaat. Kaikki ajankäyttö ilmoitetaan tunneissa viikon aikana. Toisin sanoen arkipäivän ja viikonlopun ajankäyttöä painotetaan niin, että ne muodostavat edustavan otoksen ajankäytöstä koko viikkona. Tutkimuksessa käytettävät ajankäytön termit ovat:

Ansio työ. Kodin ulkopuolella tehtävä työ, josta saadaan ansioita. Ajankäyttötutkimuksen ansiotyön määrässä on mukana myös ylityö, kotona tehty ansiotyö, kahvitauot ja työhön liittyvät matkat (ei matkat kodista töihin). Useat tutkijat ovat lisäksi kiinnittäneet huomiota eroihin mitatuissa työtunneissa työvoimatiedusteluihin pohjautuvissa luvuissa verrattuna ajankäyttötutkimuksen antamiin tietoihin [esim. Robinson ja Godbey (1997), Klevmarken (2005), Gershuny (2000)]. Tässä raportissa käytetään ajankäyttötutkimuksen antamia arvioita ansiotyöhön käytetystä ajasta.

Kotityö. Lähinnä kodin piirissä tehtävä työ, josta saadaan hyötyä. Kotityöhön sisältyy lastenhoito, ruuan valmistus, kodin siivoaminen, pyykinpesu, kodin kunnostaminen ja ylläpito, puutarhatyö, auton korjaaminen ja kaupassa käyminen.

Kokonaistyyöaika. Ajankäyttötutkimuksissa määritellään kokonaistyyöajan käsite, joka eroaa perinteisestä työn tarjontatutkimuksissa käytetystä kokonaistyyöajan käsitteestä. Kokonaistyyöajalla tarkoitetaan ajankäyttötutkimuksissa ansiotyöhön ja kotityöhön käytettyä yhteenlas-

kettua aikaa. Sen sijaan työn tarjontatutkimuksissa kokonaistyöajalla tarkoitetaan ansiotyöhön käytettyä kokonaisaikaa, joka sisältää myös ylityöt.

Vapaa-aika. Ajankäyttötutkimuksissa vapaa-ajan käsite on rajoitetumpi kuin perinteisessä kansantaloustieteen työn tarjonnan kirjallisuudessa. Ajankäyttötutkimuksissa vapaa-ajalla tarkoitetaan aikaa, joka jää jäljelle kotitöiden ja nukkumisen sekä henkilökohtaisen hygienian jälkeen. Siihen kuuluvat harrastukset, tv:n ja radion kuuntelu, liikunta, urheilu ja sosiaalinen toiminta. Rajoitetummin määritellystä vapaa-ajasta käytetään myös nimitystä *puhdas vapaa-aika*.

Naapuriapu. Vapaa-aikaan kuuluva palkaton työ, jota tehdään kodin piirin ulkopuolella. Siihen sisältyy myös sukulaisten auttaminen.

Aktiivinen vapaa-aika. Laajasti aktiivista vapaa-aikaa on naapuriapu, vapaaehtoistyö, harrastukset, liikunta, sosiaalinen kanssakäyminen, matkustaminen.

Aktiivinen ajankäyttö. Aktiiviseen ajankäyttöön liittyy ansiotyön ohella kotityö, vapaaehtoistyö, naapuriapu ja aktiivinen vapaa-aika.

Passiivinen vapaa-aika. Passiivinen vapaa-aika on lähinnä lepäilyä ja television katselua tai radion kuuntelua.

Pää- ja sivutoiminto. Ajankäyttötutkimuksissa vastaajille annetaan mahdollisuus merkitä ajankäyttöpäiväkirjoihin myös päätoiminnon rinnalla tehty toiminto. Monen asia tekemistä yhtä aikaa kutsutaan monisuorittamiseksi. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yleensä vain päätoimintoa. Jos tiedot sisältävät myös sivutoimintoihin kuluneen ajan, siitä ilmoitetaan erikseen.

Ohessa on taulukko kyselyyn osallistuneiden pääasiallisesta toiminnasta oman ilmoituksen mukaan työikäisten 18–64 -vuotiaiden osalta eri ikäryhmissä.

Taulukko 2.1 Työmarkkina-asema ikäryhmittäin ajankäyttöaineistossa

Pääasiallinen toiminta (oma ilmoitus)	18–29 v %-osuus	30–39 v %-osuus	40–54 v %-osuus	55–64 v %-osuus
Työssä	56,1 %	79,7 %	87,1 %	43,7 %
Työtön	6,8 %	7,5 %	6,5 %	9,9 %
Opiskelija	28,4 %	4,4 %	1,3 %	0,3 %
Työkyvytön	0,8 %	0,3 %	3,4 %	16,8 %
Muu eläkeläinen	0,0 %	0,0 %	0,2 %	26,2 %
Kotitaloutta hoitavat	7,3 %	8,0 %	1,3 %	2,3 %
Tuntematon	0,6 %	0,1 %	0,2 %	0,8 %
Lukumäärä	633	710	1294	618

Työssä olevien osuus on suurin 40–54-vuotiaiden osalta eli 87,1 prosenttia, josta se ikään-tyneiden osalta laskee 43,7 prosenttiin 55–64-vuotiaissa. Näihin sisältyvät myös ne, jotka eivät ole sattuneet olemaan töissä kyselyajankohtana. Taulukosta nähdään, että omaa kotitaloutta hoitavien osuus on 7–8 % nuorimmissa ikäryhmissä. Tämä selittyy pienten lasten hoitamisesta kotona. Vanhemmissa ikäryhmissä varsin pienin osa 1–2 % hoitaa kotitaloutta. Tämä selittyy osin siitä, että nämä ryhmät ovat aliedustettuina aineistossa. Taulukosta nähdään, että 45–54-vuotiaista 6,5 % on työttömiä ja 3,4 % on työkyvyttömyyseläkkeellä. 55–64-vuotiaista 53 prosenttia on eläkkeellä tai työttömänä. Aineistossa työssäkäyvät ovat yliedustettuina Tilastokeskuksen työvoimatutkimukseen verrattuna. Yksi selitys tälle on laatikossa 2.1 mainittu aineiston putsaaminen virheellisiltä havainnoilta tai perheen aikuistuneilta lapsilta. Joka tapauksessa tässä luvussa käytetään kyselyaineistoon sisältyviä painoker-toimia, jotka korjaavat aliedustusta tiettyjen ryhmien osalta.

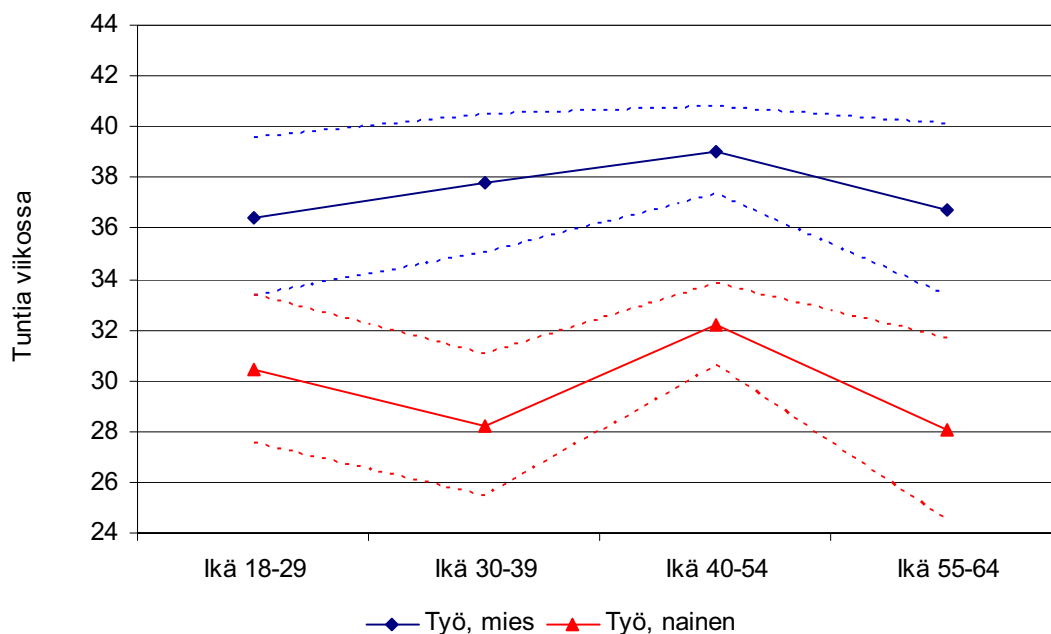
2.1 Ajankäyttö eri ikäryhmissä

Seuraavassa on esitetty ajankäyttöä yli ikäryhmien. Ikäryhmittäisessä tarkastelussa raportoimme ensiksi ajankäyttöä hyväkuntoisten osalta (subjektiivinen arvio omasta terveydentilasta: ei ole huono tai erittäin huono). Tietyissä ikäryhmissä on ajankäyttö esitetty myös huonokuntoisten osalta (taulukot 4.2–4,3). Pelkästään hyväkuntoisten tarkastelu

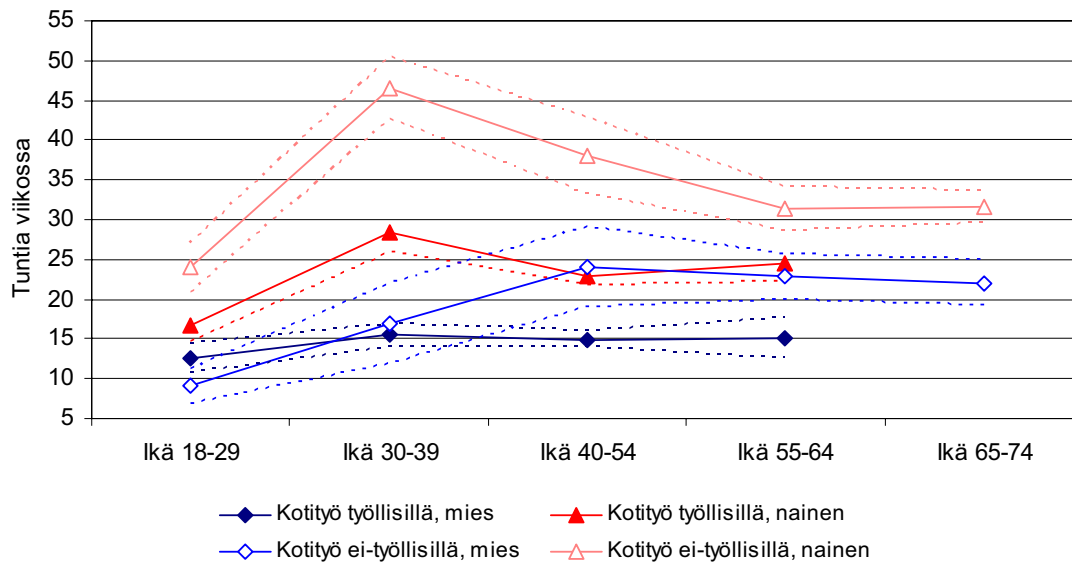
on perusteltua silloin kun halutaan saada kuva edustavasta ajankäytöstä eri ikäryhmissä. Terveydentila näyttää heijastavan monien ominaisuuksien yhteisvaikutusta. Piekkolan (2003) tarkastelussa omalla arviolla terveydentilasta on varsin vähän vaikutusta työviikon pituuteen tai työelämään osallistumiselle koko työikäisessä väestössä, kun muuta ajankäyttöä kontrolloidaan. Lisäksi työterveyslaitoksen tutkimuksen perusteella 80 prosenttia haastatelluista kokee, että fyysinen ja henkinen työkyky on hyvä työn vaatimuksiin nähden (Työ ja Terveys, 2002). Naiset ovat kylläkin valmiimpia vähentämään työvoiman tarjontaa terveydentilan heikentyessä. Tämä ilmenee Piekkolan (2003) ristiintaulukosta, jonka mukaan työssä olevien naisten työn tarjonta putoaa portaattain itse määritellyn terveydentilan huonotessa. Pitkää yli 50 tuntista työviikkoa tekevät naiset ovat kuitenkin poikkeuksellisen terveitä. Toisaalta tämä heijastaa myös naisten joustavampaa työn tarjontaa yleensä.

Toinen tärkeä tekijä selittämässä ajankäyttöä eri ikäryhmissä on se, onko henkilö työelämässä. Muutokset työmarkkina-asemassa ja terveydessä selittävät siis suuren osan ajankäytön muutoksista eri ikäryhmissä. Seuraavassa on esitetty kotityö eri ikäryhmissä rajoittuen hyväkuntoisiin ja erottaen työlliset ja ei-työlliset toisistaan. Ei-työllisiin sisältyvät työttömät, varhaiseläkeläiset ja omaa kotitaloutta hoitavat. Kuviossa on mukana myös 95 prosentin luottamusvälit, jotka kertovat todennäköisyyden sille, että todellinen keskiarvo on havaitulla välillä. Tähän vaikuttavat otospainot kullekin havainnolle ja havaintojen hajonta keskiarvon ympärillä. Vähäinen määrä havaintoja ja suuren painon saavat ääriarvot nostavat luottamusväliä. Havaintoja on vähän ja hajonta on suurta etenkin vanhimmassa ikäryhmässä. Tästä syystä keskiarvot eivät ole välttämättä kovin luotettavia. Ajankäyttöä ei kuvata töissä olevien 65–74 -vuotiaiden miesten osalta, koska havaintoja on hyvin vähän. Seuraavissa kuvioissa 2.1 ja 2.2. on esitetty ansiotyön ja kotityön määrä eri ikäryhmissä.

Kuvio 2.1 Töissä olevien ansiotyö (tuntia viikossa) hyväkuntoisilla eri ikäryhmissä ja 95 prosentin luottamusvälit

Kuvio 2.2 Kotityö (tuntia viikossa) hyväkuntoisilla eri työllisyys-ikäryhmissä ja 95 prosentin luottamusvälit

Tilastokeskuksen työvoimatutkimukseen perustuvan työvoimatilaston mukaan suomalaisten palkansaajien keskimääräinen normaali viikkotyöaika vuonna 2000 oli 37,1 tuntia (työntekijöillä 37,3 tuntia ja toimihenkilöillä 37,0 tuntia). Normaalityöaika viittaa työaikaan ilman ylityötä ja ruokatuntia. Luvut ovat ammattiasemakohtaisia keskiarvoja, joihin sisältyy osa-aikatyötä tekeviä, eivätkä näin ollen kuvaa tyypillisen työviikon pituutta ammattialoittain. Tässä tutkimuksessa osa-aikaiset ovat myös mukana ja työhön liitetään myös palkaton ruokatunti ja ruokatuntiin, sivutöihin ja töihin liittyvät matkat, jotka ovat keskimäärin 2,2 tuntia viikossa. Yleisesti ajankäyttötutkimuksissa työhön ei liitetä palkatonta ruokatuntia. Lisäksi työaikaan sisältyvät ylityöt. Tämä laajempi kokonaistyöajan käsite on soveliaampi tarkasteltaessa työn ja vapaa-ajan yhteensovittamista.

Ajankäyttöaineiston perusteella (kuvio 2.1) työhön käytetään keskimäärin 38 tuntia miehillä ja 30 tuntia naisilla. Vertailukelpoisin luvuin työhön käytetty aika näyttää ajankäyttöaineistossa vähäisemmältä kuin Tilastokeskuksen laskema keskimääräinen normaali työaika 37,1 tuntia. Ajankäyttöaineistossa työaika lyhentävät sairauspoissaolot ja vapaapäivät. Toisaalta viikkotyöaika pidentävät ylityöt, sivutyöt ja ruokatunnit. Kuviossa 2.1 nähdään, että 30–39 ja 55–64 -vuotiaat naiset tekevät lyhintä työviikkoa. 30–39 -vuotiaiden osalta ero miesten ja naisten työtunneissa on 10 tuntia mitä selittää äidit pienten lasten perheissä. Ero työn määrässä pienten lasten perheissä (lapsi alle 7 vuotta) onkin 21,7 tuntia (Eurostat 2004, taulukko 6.2).

Kuviosta 2.2 nähdään, että kotityön määrä kasvaa siirryttäessä nuorimmasta ikäryhmästä seuraavaan 30–39 -vuotiaisiin. Tätä selittää lasten hankinta. Tämän jälkeen kotityön määrä vähenee ja pysyy naisilla varsin vakaana. Työelämässä olevilla miehillä kotityön määrä pysyy varsin samana ikäryhmästä toiseen ja ei-työllisillä miehillä 40 ikävuodesta lähtien. Merkillepantavaa on se, että kotityön määrä on ei-työllisillä naisilla 10–20 tuntia enemmän kuin työllisillä naisilla. Miehillä sen sijaan ero kotityön määrässä kasvaa 10 tuntiseksi vasta ikäryhmässä 40–54 -vuotiaat. Ei-työllisillä miehillä kotityön määrän kasvu ei liity lastenhankintaan, vaan tapahtuu vasta 40 vuodesta eteenpäin.

Niemen ja Pääkkösen (2001) mukaan miehillä kotityön määrä myös kasvaa iän myötä 40 ikävuodesta eteenpäin. Tämä selittyy siitä, että ei-työllisten osuus kasvaa iän myötä samalla kun ei-työllisten kotityön määrä on suurempi. Hamermeshin (2005) tarkastelu-

sa Yhdysvalloissa kotityö, joka ei ole ulkoistettavissa, kasvaa myös noin 3 tuntia vanhimmissa ikäryhmissä. Hänenkin tarkastelussaan tätä kasvua selittää ei-työllisten osuuden kasvu. Kotityön määrä voi paremminkin laskea iän myötä töissä olevilla. Myös huonokuntoisten osuus kasvaa etenkin 55 ikävuoden jälkeen ja huonokuntoiset tekevät vähemmän kotityötä. Liitteessä A on esitetty viikoittaiset työtunnit eri työaikamuodoissa (kuvio A.1). Epäsäännöllisen työajan omaavat tekevät pisintä työviikkoa, kun työhön ja työmatkoihin kuluu 43–45 tuntia viikossa. Naisilla osa-aikainen työ yleistyy jonkin verran iän myötä, mutta keskimääräinen työaika säilyy ennallaan noin 22 tunnissa viikossa. Miehillä sen sijaan vanhemmissa ikäryhmissä osa-aikatyö on pitkäkestoisempaa kuin nuorilla.

Piekkola (2003) on tarkastellut tarkemmin nais- ja miespuolison työaika samassa kotitaloudessa. Naisilla työn tarjonta reagoi joustavammin eri tekijöihin. Kotitalouksia (avioliitto tai avioliitossa elävät) onkin neljänlaisia naispuolison työviikon pituuden mukaan. Seuraavassa on esitetty tutkimuksen tuloksia nais- ja miespuolison työajan välisistä yhteyksistä (Piekkola, 2003, taulukko 15, s. 64)

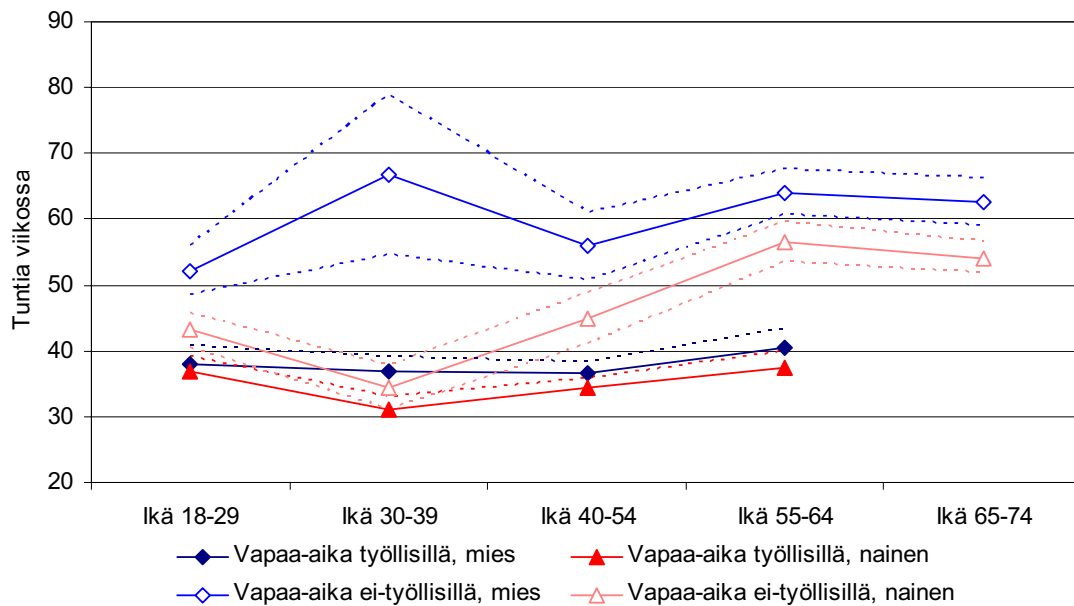
Taulukko 2.2 Puolisoiden työviikon välinen yhteys

Naisen työviikko	Naispuoliso				Miespuoliso		
	Lukumäärä	Ansiotyö	Kotityö	Kokonaistyo	Ansiotyö	Kotityö	Kokonaistyo
alle 10 tuntia	195	1.5	39	40.4	38.2	17.1	55.2
10-35 tuntia	195	29.1	25.6	54.7	53.1	14.2	67
35-40 tuntia	232	38.8	20.8	59.6	52.5	13	65.2
yli 40 tuntia	226	49.2	17	66.2	55.4	13	68.3
Kaikki	848	30.2	25.3	55.5	49.9	14.3	64

Taulukossa 2.2 ensimmäisessä ryhmässä naispuoliso tekee työtä alle 10 tuntia, mutta kotityötä keskimäärin 39 tuntia viikossa. Miespuolison työn tarjonta on huomattavasti suurempi, keskimäärin 38 tuntia. Naispuolison tehdessä 10–35 tuntista tai sitä pidempää työviikkoa avio/avomiehenkin työviikko pitenee ja on aina yli 50 tuntia viikossa. Naisten työtuntien kasvu vähentää vastaavasti heidän tekemäänsä kotityötä niin että kokonaistyoaika on 55–66 tunnin välissä. Kokonaistyoaika ei siten kovin paljoa kasva, vaikka työviikon pituus piteneekin. Työviikon pituus ei myös ole sidoksissa koulutustasoon. 20–35 tuntista työviikkoa tekevästä naisista suuri osa on koulutettuja. Yleisimmässä ryhmässä naispuolison työviikko on 35–40 tuntia, jolloin miesten työviikko on keskimäärin 52 tuntia. Yli 40 tuntista työviikkoa tekevät naiset ovat lähes poikkeuksetta varsin terveitä, mutta aktiivisille harrastuksille ei välttämättä jää aikaa. Miespuolison työpäivä on tällöin myös kaikista pisin, keskimäärin 55,4 tuntia viikossa. Tästä voi päätellä, että pitkät työpäivät voivat usein olla leimallisia molemmille puolisoille. Tämä ei ole välttämättä yhteydessä työmarkkinoilta poistumiseen, vaan kiireiset ja usein koulutetut viihtyvät työmarkkinoilla pidempään (ks. Piekkola, 2006). Liitteessä A on esitetty kotityö eri työaikamuodoissa (kuvio A.2). Kotityö vähenee iän myötä naisilla kaikissa työaikamuodoissa 30–39 -vuotiaista lähtien. Yllättävää ei ole sekään, että osa-aikaiset työntekijät tekevät eniten kotityötä.

Seuraava kuvio 2,3 näyttää vapaa-ajan määrän eri ikäryhmissä. Vapaa-ajan käsite on laaja kattaen passiivisen ja aktiivisen ajan. Vapaa-ajaksi voisi ymmärtää vielä puutarhan hoidon, joka kuitenkin kuuluu kotitöihin.

Kuvio 2.3 Vapaa-aika (tuntia viikossa) hyväkuntoisilla eri työllisyys-ikäryhmissä ja 95 prosentin luottamusvälit

Kuvio 2.3 osoittaa, että työllisten osalta vapaa-ajan ikäryhmittäiset erot ovat vähäiset. Ei-työllisillä on viikossa keskimäärin 10 tuntia enemmän vapaa-aikaa kuin työssäkäyvillä. Työllisillä naisilla on keskimäärin 3 tuntia viikossa vähemmän vapaa-aikaa kuin työllisillä miehillä. Ero on suurin 5 tuntia ikäryhmässä 30–39, mikä selittyy ajankäytöstä pienten lasten perheissä. Yllättäen kuviossa 2.2 ei-työllisillä 30–39 -vuotiailla miehillä on eniten vapaa-aikaa. Voidaan siten nähdä, että vapaa-ajan menetys pienten lasten perheissä koskee etenkin naisia. Kotityön määrä lisääntyy, mutta samalla myös miesten vapaa-aika ei vähene (ks. myöhemmin taulukko 2.5). Kotiin lasta hoitamaan jääville isille jää aikaa myös vapaa-ajan harrastuksille mikä ei useinkaan ole mahdollista äideille. Naisten osalta sen sijaan näemme selvän kuopan vapaa-ajan määrässä 30–39 -vuotiailla myös ei-työllisten osalta. Naisilla vapaa-ajan määrä lisääntyy tasaisesti kun lapset varttuvat. Silti myöhemmin nähdään, että ensimmäisen lapsen hankinnan jälkeen paljon kasvanut kotityön määrä jää naisilla pysyvästi varsin korkealle tasolle. Vapaa-aikaa tulee lisää, mutta se ei selity kotityön vähenemisenä, vaan pikemminkin työmarkkinoilta poistumisella. Piekkolan (2003) mukaan lasten lukumäärä onkin usein yhteydessä ikääntyneiden naisten väheneviin työtunteihin. Nainen on ehkä joutunut katkaisemaan uraputken useasti nuorempana lasten vuoksi.

Seuraavassa tarkastellaan ajankäyttöä tarkemmin 30–39 ja 55–64 -vuotiailla, kun tarkastelussa on erikseen mukana huonon terveyden omaavat. Huonon terveyden omaavien osuus on noin 14 % varttuneilla ja vähäinen 2,8 % nuoremmalla ikäryhmällä. Nuoremmassa ikäryhmässä on siten sen verran vähän huonokuntoisia, että heitä ei voida vertailla muihin ryhmiin. Pienten lasten äitejä on eniten 30–39 -vuotiaiden ryhmässä ja eläkepäätös tehdään useimmiten 55–64 -vuotiaana. Ajankäyttö ikäryhmissä 18–29 -vuotiaat, 40–54 -vuotiaat ja 65–74 -vuotiaat on esitetty liitteessä A (taulukot A.1-A.3). Taulukoissa on esillä myös ajankäyttö huonokuntoisten osalta.

Taulukko 2.3 Ajankäyttö työmarkkina-aseman ja terveyden mukaan, 30–39 -vuotiaat

	Mies				Nainen				
	Terveys	Ei-työllinen		Työllinen		Ei-työllinen		Työllinen	
		Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono
Pääasiallinen ajankäyttö (tunteja viikossa)									
Perustarpeet		71.5	72.0	71.5	68.3	74.4	85.8	73.2	70.2
Työ		0.9	0.0	37.8	36.1	1.1	0.0	28.2	24.1
Kotityö		16.9	27.8	15.5	11.2	46.5	25.1	28.3	31.2
Vapaa-aika		66.7	62.7	36.8	40.3	34.4	32.5	31.2	30.5
Matkustaminen		9.8	8.0	8.2	13.3	8.2	5.9	9.2	11.5
Aktiivinen ajankäyttö									
Kotityö / Kokonaistyöaika		87.7 %	100.0 %	34.4 %	24.3 %	98.0 %	100.0 %	54.0 %	56.4 %
Naapuriapu, vapaaehtoistyö		6.1 %	41.7 %	3.4 %	0.9 %	4.7 %	1.7 %	5.0 %	0.1 %
Harrastukset		4.8 %	0.0 %	5.6 %	8.4 %	2.3 %	12.5 %	3.8 %	1.0 %
Liikunta		6.9 %	0.0 %	10.7 %	3.0 %	6.8 %	0.2 %	8.9 %	4.2 %
Aktiivinen vapaa-aika / 168*		7.2 %	15.3 %	4.3 %	2.9 %	2.9 %	3.1 %	3.2 %	1.0 %
Vapaa-aika / 168*		40.2 %	36.8 %	21.7 %	23.8 %	20.9 %	21.8 %	18.3 %	18.2 %
Liikunta / Aktiivinen aika		5.3 %	0.0 %	4.3 %	1.5 %	3.0 %	0.2 %	3.5 %	1.7 %
Järjestetty liikunta		2.5 %	0.0 %	2.9 %	0.4 %	1.3 %	0.2 %	1.7 %	1.0 %
Vapaa liikunta		2.8 %	0.0 %	1.5 %	1.1 %	1.7 %	0.0 %	1.8 %	0.7 %
Huono terveys mittaa huomattavia terveysongelmia, jotka eivät välttämättä vaikuta päivittäisiin toimintoihin.									
7x24 on tunnit viikossa.									
* 168 eli									

Taulukko 2.4 Ajankäyttö työmarkkina-aseman ja terveyden mukaan, 55–64 -vuotiaat

	Mies				Nainen				
	Terveys	Ei-työllinen		Työllinen		Ei-työllinen		Työllinen	
		Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono
Pääasiallinen ajankäyttö (tunteja viikossa)									
Perustarpeet		75.2	76.5	69.7	68.3	74.6	80.2	72.2	77.8
Työ		0.6	0.0	36.7	38.9	0.6	0.0	28.1	13.0
Kotityö		22.8	21.3	15.1	12.4	31.4	30.3	24.4	24.7
Vapaa-aika		64.1	66.8	40.4	38.4	56.6	54.1	37.4	46.0
Matkustaminen		7.2	4.7	7.9	10.2	6.2	4.3	6.9	7.3
Aktiivinen ajankäyttö									
Kotityö / Kokonaistyöaika		98.9 %	98.0 %	32.6 %	31.3 %	99.0 %	100.0 %	52.6 %	75.4 %
Naapuriapu, vapaaehtoistyö		8.2 %	2.8 %	5.2 %	1.7 %	9.7 %	5.3 %	6.7 %	11.6 %
Harrastukset		4.1 %	4.9 %	1.6 %	4.9 %	5.0 %	2.5 %	1.9 %	3.6 %
Liikunta		11.4 %	7.8 %	10.7 %	9.7 %	8.5 %	4.4 %	10.3 %	7.5 %
Aktiivinen vapaa-aika / 168		8.9 %	6.1 %	4.2 %	3.7 %	7.8 %	3.9 %	4.2 %	6.2 %
Vapaa-aika / 168		37.7 %	39.4 %	23.8 %	22.8 %	33.4 %	32.0 %	22.1 %	27.3 %
Liikunta / Aktiivinen aika		8.5 %	5.8 %	5.2 %	4.4 %	5.3 %	2.7 %	4.1 %	3.8 %
Järjestetty liikunta		3.2 %	2.7 %	3.4 %	1.1 %	2.1 %	0.6 %	1.6 %	1.5 %
Vapaa liikunta		5.3 %	3.2 %	1.8 %	3.3 %	3.2 %	2.0 %	2.5 %	2.3 %
Katso viite yllä.									

Taulukoista nähdään, että ajankäytön erot ovat huomattavasti suuremmat työllisten ja ei-työllisten välillä kuin verrattaessa hyväkuntoisia huonokuntoisiin tai ikäryhmiä keskenään. Terveystilalla on vähiten merkitystä ikääntyneillä ei-työllisillä. Työkyvyttömyyseläkkeellä

olevien ajankäyttö on siten hyvin samankaltaista kuin muillakin. Hyväkuntoisilla ikääntyneillä on tosin enemmän aktiivista vapaa-aikaa kuin huonokuntoisilla. Tässä suurimmat erot ovat naapuriavussa ja liikunnassa.

Ikäryhmillä 30–39 -vuotiaat ja 53–64 -vuotiaat erot ajankäytössä ja työviikon pituudessa eivät ole kovin dramaattisia (tässä verrataan hyväkuntoisia keskenään). Vanhemmalla iällä nukutaan tunnin vähemmän ja miehillä töitä on tunnin vähemmän viikossa (36,7 tuntia). Naisilla on vanhemmalla iällä sama määrä töitä 28,1 tuntia ja kotityön määrä laskee 4 tuntia. Tästä kaikesta seuraa se, että naisilla on vanhemmiten 5 tuntia enemmän vapaa-aikaa, kun taas miehillä vapaa-ajan määrä kasvaa vähemmän (3,5 tuntia). Vapaa-ajan kasvu etenkin naisten osalta on odotettavaakin, kun pienet lapset vievät eniten nuorten työllisten naisten aikaa.

Taulukosta nähdään myös selvästi se miten ei-työllisillä vapaa-aikaa korvaa työaikaa ja vapaa-aikaa on keskimäärin 20 tuntia viikossa enemmän kuin työllisillä. Ei-työllisillä vartuneilla miehillä on vapaa-aikaa 64 tuntia viikossa ja naisilla 56,6 tuntia (huonokuntoisten osalta luvut ovat lähellä näitä). Ei-työllisillä nuorilla miehillä on vapaa-aikaa 66,7 tuntia viikossa ja naisilla 34,5 tuntia (huonokuntoisten osalta luvut ovat lähellä näitä). Nuorten keskuudessa ei-työllisyys merkitsee naisilla suhteellisen vähäistä vapaa-ajan kasvua. Aika kuluu kotityöhön ja lastenhoitoon. Nuorilla miehillä näyttää kotityön erot olevan vähäiset riippuen työmarkkina-asemasta. Ikääntyneiden osalta näyttää sen sijaan siltä, että miehillä kotityön määrä kasvaa selvästi työmarkkinoilta poistuttaessa. Vastaavia tuloksia on saanut Piekkola ja Leijola (2007) eurooppalaisessa vertailussa. Heidän tutkimuksessaan tarkasteltiin korvausastetta kahdeksassa maassa (Belgia, Tanska, Suomi, Saksa, Alankomaat, Portugali ja Iso-Britannia). Korvausaste on eläketulo ja kotityön arvo jaettuna palkkatuloilla ja kotityöllä ennen eläkkeelle siirtymistä. Kasvanut kotityö eläkkeelle siirryttäessä nostaa eläkkeelle siirtymisen korvausastetta noin 100 prosenttiin kaikissa maissa ja 120 prosenttiin Suomen uudessa eläkejärjestelmässä. Kotityö kasvaa suhteellisesti eniten miehillä. Nämä kotityön muutokset ovat myös sopusoinnussa sen kanssa, että kotityö vaikuttaa etenkin miesten eläkepäätökseen, kuten myöhemmin todetaan.

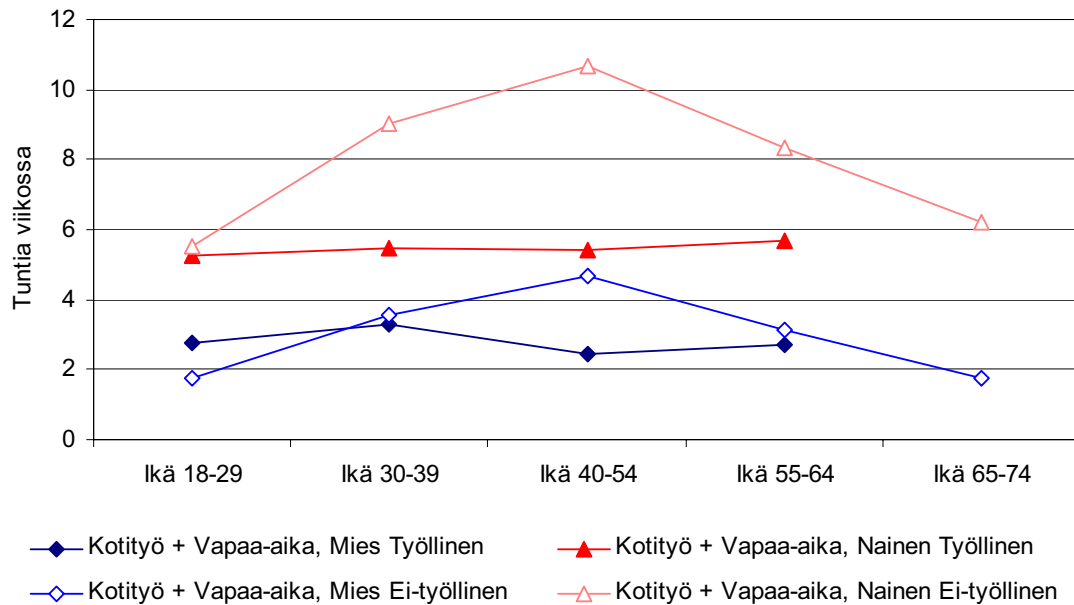
Ikääntyneiden osalta kotityön määrä on varsin sama terveydentilasta riippumatta. Ei siten vaikuta siltä, että huonon terveyden omaavat eivät pysty kotitöihin.

2.2 Monisuorittaminen

Edellä ajankäytön sisältö kuten esimerkiksi kotityö muuttuu ikäryhmästä toiseen. Laadullisia eroja voidaan tarkastella myös sillä, miten kotityöhön liittyy muita toimintoja kuten vapaa-aikaa. Ajankäyttökyselyssä sivutoiminto on päätoiminnon yhteydessä tapahtuvaa toimintaa. Esimerkiksi päätoimintona henkilö voi valmistaa ruokaa ja kuunnella sen ohella radiota. Tämä mahdollistaa monisuorittamisen tarkastelun. Voidaan myös olettaa, että kiireisten ihmisten kohdalla toimintoja yhdistellään useammin kuin niillä, joiden aikataulussa on varaa hajauttaa askareita pidemmälle ajanjaksolle. Tällaista vapaa-ajan yhdistelyä voidaan hyvin pitää yhtenä vapaa-ajan laatuun vaikuttavana tekijänä. Toisaalta vapaa-ajan harrastusten suorittaminen kotityön ohella toisena aktiviteettina voi olla tarkoituksellista ja lisätä itse kotityön mielekkyyttä. Ruuskanen (2004) tutki Tilastokeskuksen ajankäyttöaineistolla monisuorittamisen ja kiireen yhteyttä. Hän ei saanut tukea oletukselle, että kiireiset ihmiset pyrkivät tekemään enemmän asioita samanaikaisesti. Monisuorittajia löytyi sekä kiireisistä että kiireettömistä ihmisistä. Myöskään koulutus ei näyttänyt kasvattavan monisuorittamista.

Seuraavassa on esitetty Suomen ajankäyttöaineistoon perustuen kotityön määrä, jossa toisena aktiviteettina on vapaa-aika.

Kuvio 2.4 Kotityö (tunteja viikossa) sivutoimintana vapaa-aika eri ikäryhmissä

Noin neljäsosaan kotitöistä liittyy toisena toimintona vapaa-aikaa. Tämä on tavallisinta yhden hengen kotitalouksissa. Vapaa-ajan aktiviteetti toisena toimintona on tyypillistä esimerkiksi puutarhanhoidossa ja lastenhoidossa (varsinkin kun lapsi on 3 vuotta tai vanhempi). Voidaan ajatella, että tämäntyyppinen kotityö on usein myös luonteeltaan aktiivista vapaa-aikaa. Luvussa 3.2 todetaankin Piekkolan (2006) mukaisesti, että kotityö voidaan rinnastaa myös aktiiviseen vapaa-aikaan. Kuvio 2.4 nähdään, että työtä tekeville kotitöitä ja vapaa-aikaa on samanaikaisesti miehillä 2,8 tuntia viikossa ja naisilla 5,4 tuntia viikossa. Ei-työllisillä naisilla on selvästi enemmän vapaa-ajan toimintoja toisena toimintona kuin työllisillä naisilla. Ei-työllisillä naisilla tätä monitekemistä on peräti 10 tuntia viikossa 40–54 vuoden iässä. Voidaan arvella, että tätä selittää lasten varttuminen. Lasten ollessa yli 2 -vuotiaita jää jo aikaa itsellekin samalla kun hoidetaan lasta. Liitteessä A on esitetty puhdas vapaa-aika, johon ei liity muita samanaikaisesti tapahtuvia toimintoja (kuvio A.3).

2.3 Ajankäyttö eri elämäntilanteissa

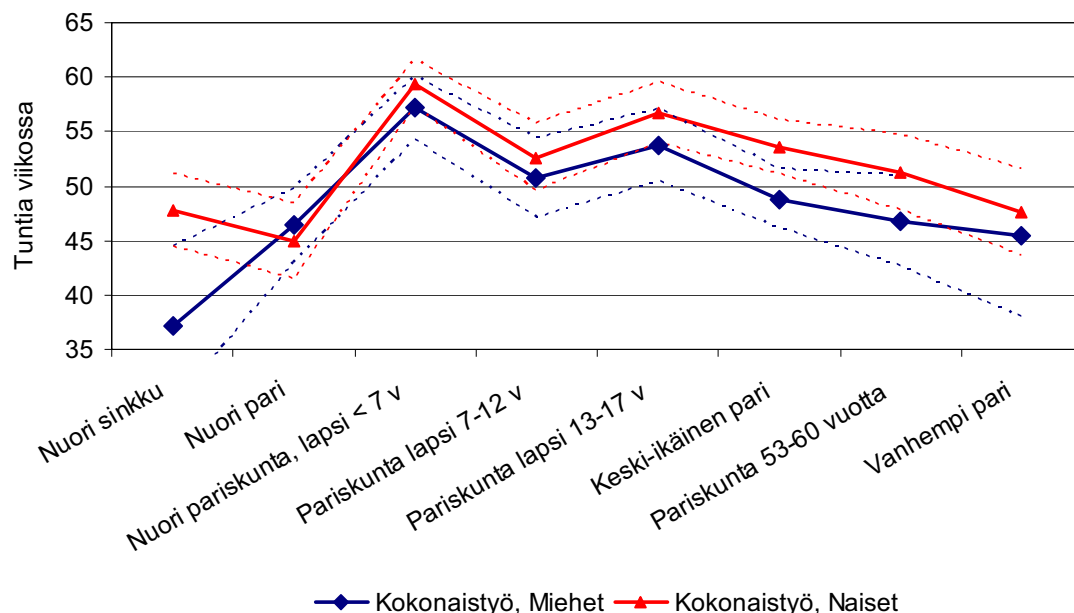
Edellä on verrattu ikäryhmiä toisiinsa ottamatta huomioon elämäntilanteita. Saatoimme kuitenkin arvella lasten hankinnan selittävän merkittävästi ikäryhmien välisiä eroja. Työllisyys on tärkeä ajankäytön selittäjä yli ikäryhmien. Tässä luvussa tarkastellaan tyypillisen ihmisen ajankäyttöä yli elinkaaren erottelematta terveydentilaa. Tarkastelemme työikäisten elämäntilanteita. Poistimme tarkastelusta opiskelijat (365 havaintoa), sivutyötä tekevät (199 havaintoa) ja eläkeläiset (330 havaintoa). Päädyimme jakamaan työiän elämäntilanteet kahdeksaan vaiheeseen 18 ikävuodesta aina 75 -vuotiaaseen saakka.

Taulukko 2.5 Työiän elämänvaiheet

Elinvaihe	Lukumäärä	Osuus
Nuoret lapsettomat sinkut (18-36 vuotiaat)	187	9.3 %
Nuoret lapsettomat parit (nainen alle 40 vuotta)	234	11.7 %
Pariskunnat (alle 7 vuotias, nainen alle 40 vuotta)	398	19.8 %
Pariskunta nuorin lapsi 7-12 vuotta	285	14.2 %
Pariskunta nuorin lapsi 13-17 vuotta	219	10.9 %
Keski-ikäinen pari, nainen 40-53	353	17.6 %
Vanhempi pariskunta (53-60 vuotiaat)	225	11.2 %
Eläkeikäinen pariskunta, nainen 55-75, mies 60-75	105	5.2 %
Yhteensä (83% kaikista aikuisista)	2006	100

Elämänkaaren alkuvaiheessa tapahtuu siirtymiä sinkusta parisuhteeseen ja sitten lapsen hankintaan. Asetetut ikäraajat eivät ole toisensa poissulkevia. Esimerkiksi alle 40 -vuotiaista naisista yksineläjät ovat ensimmäisessä ryhmässä ja parisuhteessa elävät toisessa ryhmässä. Keski-ikäisten osalta sinkut ja lapsettomat eivät kuulu mihinkään valittuun elämänvaiheen ryhmään. Tyypillinen ihminen on keski-ikässä parisuhteessa ja hänellä on lapsia. Elämänvaihe on riippuvainen etenkin nuorimman lapsen iästä. Tarkastelun kohteena on siten ”perinteinen” elämänura, jossa yksilö avioituu ja hankkii vähintään yhden lapsen. Elämän loppuvaihe eletään yleensä parisuhteessa ja lapset ovat varttuneet aikuisiksi. Seuraavassa on esitetty ensinnäkin kokonaistyön määrä yli työelämän elämänvaiheiden. Kokonaistyö muodostuu ansiotyöstä ja kotityöstä.

Kuvio 2.5 Kokonaistyöaika viikossa (ansiotyö+kotityö, sis. 95 prosentin luottamusvälit)

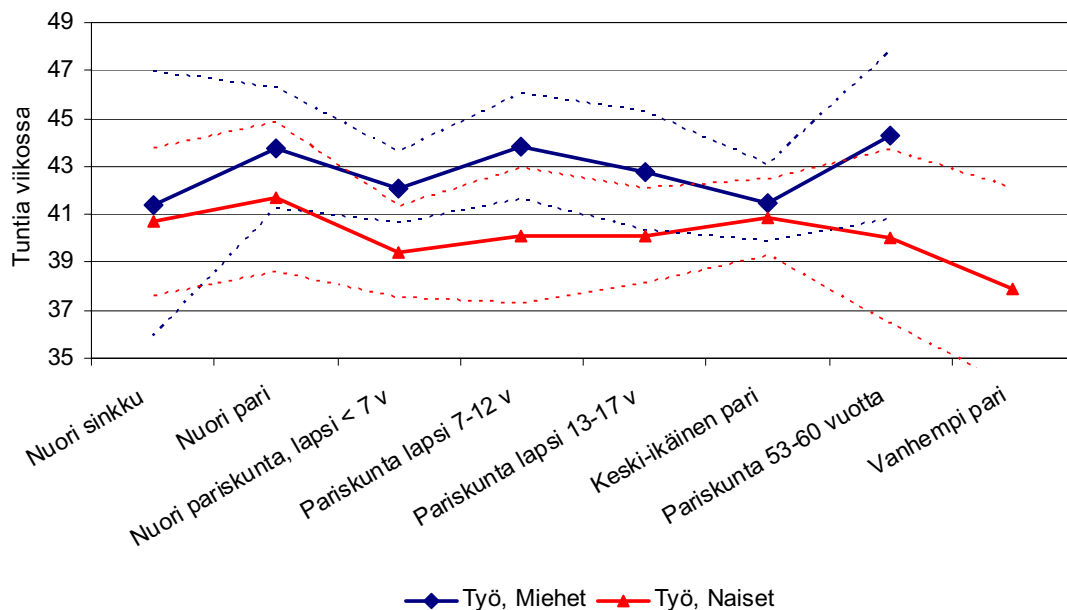
Tilastokeskuksen vuoden 2000 ajankäyttöaineiston perusteella kokonaistyöaika saavuttaa huippunsa (57–60 tuntia) pienten lasten perheillä. Tästä eteenpäin kokonaistyöaika laskee niin, että vanhemmalla parilla se on 45–47 tuntia. Kokonaistyöaika vähenee ensin jyrkästi perheen pienimmän lapsen varttuessa yli 7 -vuotiaiksi ja nousee pariskunnilla, joilla lasten

ikä on 13–17 vuotta. Myöhempien kuvioiden perusteella vapaa-aikaa ja matkustelua on vähemmän tässä elämänvaiheessa, kun taas työviikon pituudessa ei tapahdu suurta muutosta (ks. seuraava kuvio 2.6).

Erot ajankäytössä naisten ja miesten välillä syntyvät kokonaistyömäärän jakaantumisesta palkattoman ja palkallisen työn välille kokonaistyömäärän (ansiotyö+kotityö) ollessa lähellä toisiaan, parhaassa työiässä 55 viikkotunnin molemmin puolin. Naisten kokonaistyöaika on suurempi etenkin elinkaaren alussa. Myöhemmällä iällä erot kokonaistyöajassa ovat 2–3 tuntia. Erot ovat pieniä kun muistaa, että naiset yhdistävät kotitöihin vapaa-ajan toimintoja noin 2,5 tuntia viikossa enemmän kuin miehet. Siten erot selittyvät sillä, että naisilla on enemmän lähellä vapaa-ajan toimintoja olevia kotitöitä.

Naiset ovat osallistuneet laajemmin työmarkkinoille 1970-luvun alusta, mikä on merkinnyt myös kokonaistyöajan kasvua. Naiset tekevät palkatonta kotityötä noin yhdeksän tuntia enemmän viikossa ja tämä erotus on suurin vanhemmissa ikäryhmissä (ks. myöhemmin kuviot 2.6 ja 2.7). Yksinelävien nuorten naisten työpäivät ovat lähes yhtä pitkiä kuin miesten ja tämä yhdistettynä kotityöhön nostaa kokonaistyöaikaa. Miehillä opiskelu myös vie suuremman osan ajankäytöstä. Seuraavassa kuviossa on esitetty työviikon pituus eri elämänvaiheissa.

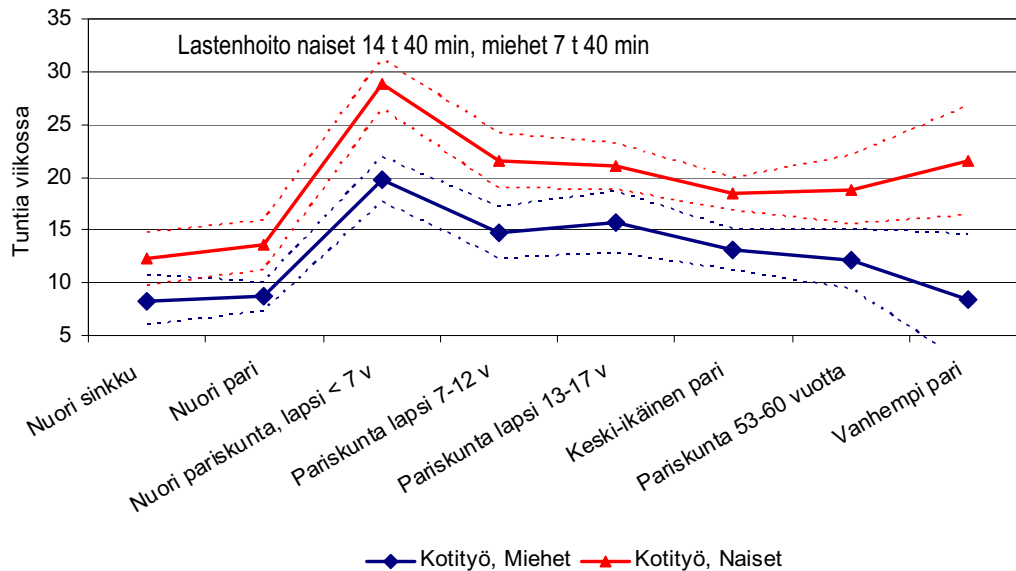
Kuvio 2.6 Töissä olevien työviikon pituus eri elämänvaiheissa (sis. 95 prosentin luottamusvälit)

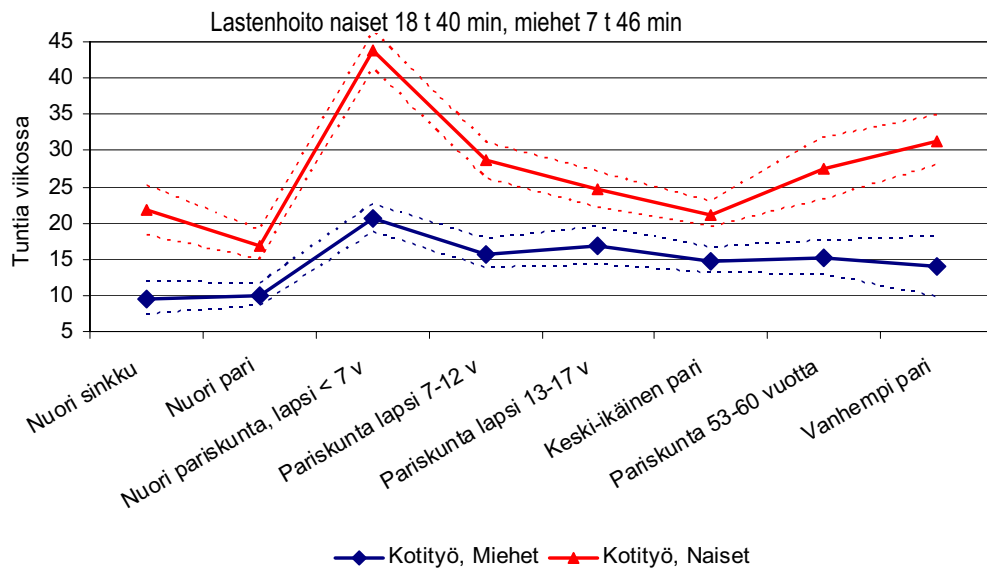
Kuviosta 2.6 nähdään, että työviikon pituus ei kovin paljon muutu eri elämänvaiheissa kuten ei muuttunut iänkään myötä miehillä (ks. kuvio 2.1). Vaihtelut mahtuvat hyvin 95 prosentin luottamusvälin sisään. Tässä suomalaisten naisten ajankäyttö eroaa muista Euroopan maista. 53–60 -vuotiaiden miesten pitkät työviikot selittynevät myös valikoitumisella, kun enää runsas kolmasosa ikäryhmästä on työmarkkinoilla. Koulutettujen osuus edelleen työmarkkinoilla olevien osalta on suuri, koska vähän koulutetuista suhteellisesti suuri osa on jo poistunut työmarkkinoilta. Tämä lisää työhön käytettyä aikaa, kun koulutettujen työpäivät ovat keskimäärin pidemmät. Tuplataakka on suuri molemmilla puolisoilla pienten lasten perheessä. Pitkät työpäivät voivat muodostaa sysäyksen eläkkeelle siirtymiselle.

Seuraavassa tarkastellaan kotityötä eri elämänvaiheissa työllisillä ja kaikilla.

Kuvio 2.7 Töissä olevien kotityöviikko eri elämänvaiheissa (sis. 95 prosentin luottamusvälit)

Kuvio 2.8 Kotityöviikko eri elämänvaiheissa (ei opiskelija, eläkeläinen sis. 95 prosentin luottamusvälit)

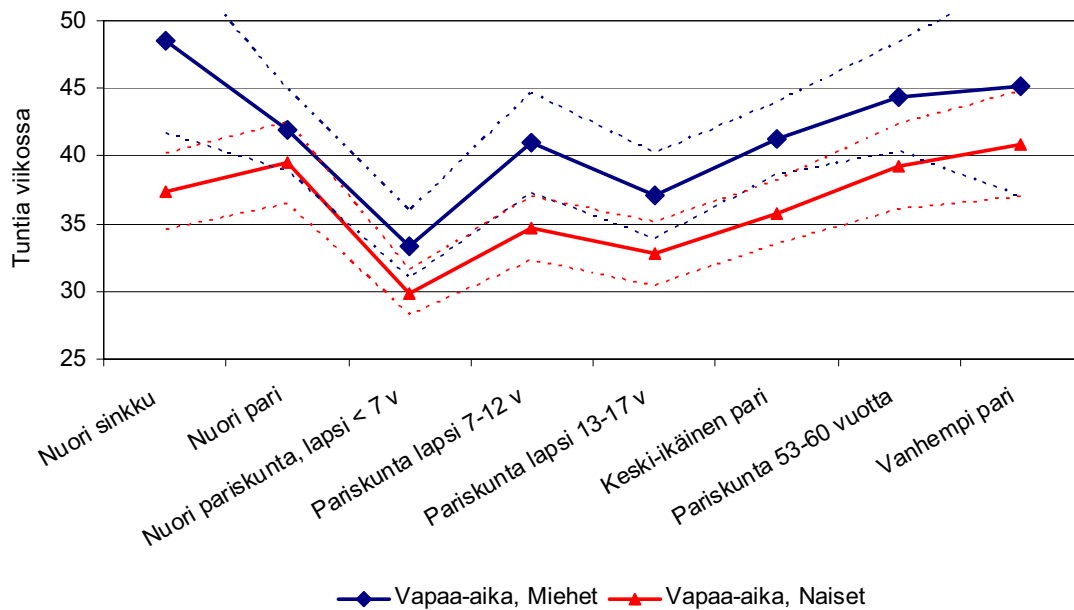
Kuvion 2.7 perusteella töissä olevat naiset tekevät kotityötä 4–13 tuntia enemmän kuin töissä olevat miehet yli elinkaaren. Ero on pienimmillään nuorilla sinkuilla (4 tuntia) ja merkittävä pienten lasten perheissä (10 tuntia) ja suurin vanhimmalla parilla (13 tuntia). Kuviossa 2.8 on mukana työttömät, omaa kotitaloutta hoitavat, mutta ei eläkkeelle tai varhaiseläk-

keellä olevat. Miesten ja naisten välillä ero kotityön määrässä kasvaa 20 tuntiin pienten lasten perheissä ja 15 tuntiin vanhimmallalla parilla. Kotityötä tehdään suhteellisen vähän aina lapsen hankintaan asti, jolloin kotityö kasvaa 15 tuntia naisilla ja 11 tuntia miehillä (ja siis vielä enemmän jos ei olla töissä). Lapsen varttuessa kotityön määrä laskee naisilla (töissä olevilla 20 tuntiin viikossa ja kaikilla 25 tuntiin) säilyen tällä tasolla läpi elämän. Miehillä sen sijaan kotityön määrä laskee vanhimmassa ikäryhmässä (työllisillä alle 10 tuntiin, kaikilla 15 tuntiin missä luottamusvälit ovat myös kohtuullisen pienet). Aikaisemmin todettiin, että työelämässä jatkavat miehet tekevät varsin pitkää työpäivää, jonka kääntopuolena on kotityön vähäisyys ainakin ennen eläkeikää.

Ikäryhmittäisessä vertailussa todettiin kotityön määrän pysyvän varsin samana vanhimmissa ikäryhmissä 40–54 ja 55–64 -vuotiaille. Elämänvaiheisiin perustuvassa tarkastelussa sen sijaan erot kotityön määrässä miesten ja naisten välillä eivät tasoitu iän myötä. Päinvastoin naisilla kotityön määrä kääntyy uudelleen kasvuun 50 ikävuoden jälkeen työiässä olevilla varsinkin niillä, jotka ovat työttömiä tai hoitavat omaa kotitaloutta. Piekkolan ja Harmoisen (2003) perusteella kansainvälisessä vertailussa kotityön määrä kuitenkin kasvaa suhteellisesti enemmän miehillä kuin naisilla, kun kotityön määrää verrataan eläkkeellä ja työelämässä olevien välillä 50–64 vuoden iässä. Tätä selittää myös miesten alhaisempi kotityön lähtötaso. Piekkolan (2006) mukaan kotityön määrä myös selittää Suomessa enemmän miesten kuin naisten eläkepääätöstä (ks. myös luku 3.2). Niemen ja Pääkkösen (2001, s. 25–26) perusteella 65 vuotta täyttäneet miehet tekevät nykyään selvästi enemmän kotityötä kuin ennen. Lisäys oli vuodesta 1987–88 vuoteen 1999–2000 4 tuntia 40 minuuttia viikossa, kun naisilla kotityön määrä on pysynyt samana. Voidaan siten todeta, että tarkasteltaessa työelämässä edelleen olevia, kotityön muutoksilla on merkitystä eläkepääätykselle etenkin miehillä ja todennäköisesti enemmän kuin ennen.

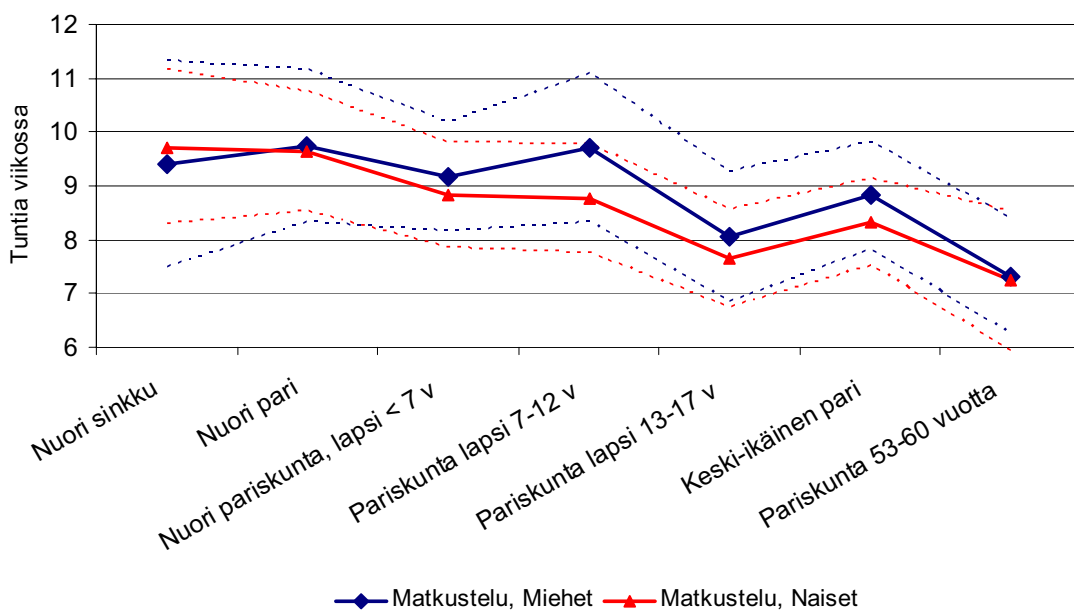
Niemen (2005) tarkastelussa iäkkäillä pariskunnilla kotityö vähenee 65–74 ikävuodesta 75+ vuotta täyttäneisiin siirryttäessä 2,4–4,7 tuntia viikossa. Tällä ei välttämättä ole suurta vaikutusta eläkepääätyksessä kotityön taloudellisessa arvottamisessa. Piekkolan (2006) tutkimuksessa aikapreferenssi eli tulevaisuuden diskonttokorko on 6 %, jolloin välitön kotityön kasvu työelämästä poistuttua on tärkein tekijä. Eläkkeelläoloaikana yli 10 vuoden kuluessa tapahtuva miesten ja naisten kotityön määrän väheneminen saa varsin pienen painon. Seuraavassa on esitetty vapaa-aika eri elämänvaiheissa.

Kuvio 2.9 Vapaa-aika viikossa eri elämänvaiheissa (ei opiskelija, eläkeläinen sis. 95 prosentin luottamusvälit)

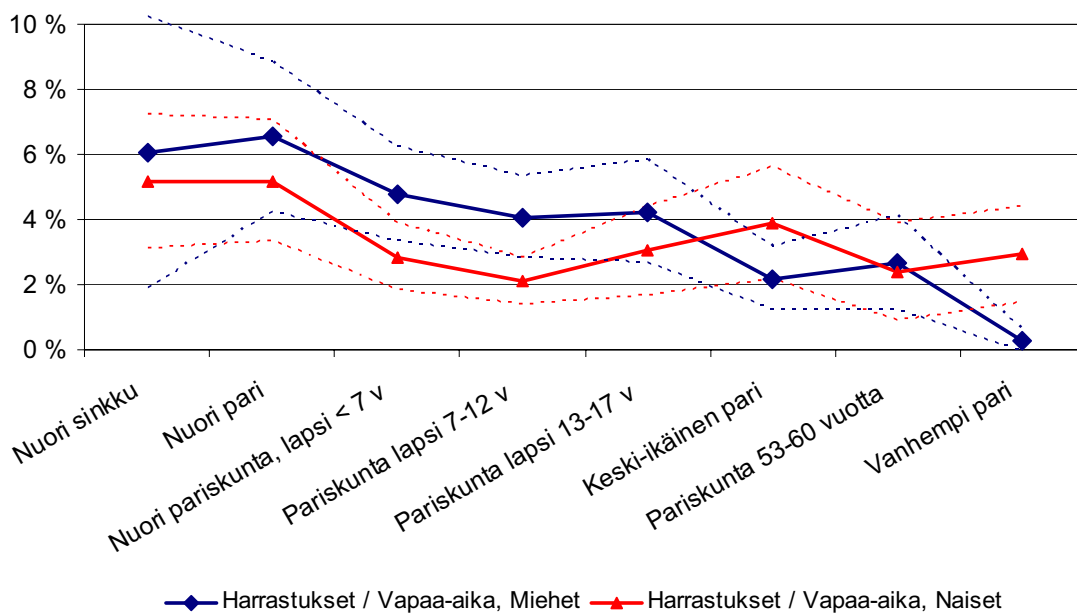
Miehillä on yli elämänvaiheiden 5–7 tuntia enemmän vapaa-aikaa kuin naisilla tarkastellaanko sitten työllisiä tai kaikkia. Ero ei hälvene iän myötä etenäkään kun tarkastelussa on mukana ei-työlliset (liitteessä A on esitetty vastaava kuvio A.4 työllisten osalta). Vastaava pitää paikkansa myös tarkasteltaessa eri ikäryhmiä myös siten, että sukupuolittainen vapaa-ajan ero on pienin työllisillä (ks. kuvio 2.3). Seuraavassa on esitetty matkustelu eri elämänvaiheissa.

Kuvio 2.10 Matkustelu viikossa eri elämänvaiheissa (ei opiskelija, eläkeläinen sis. 95 prosentin luottamusvälit)

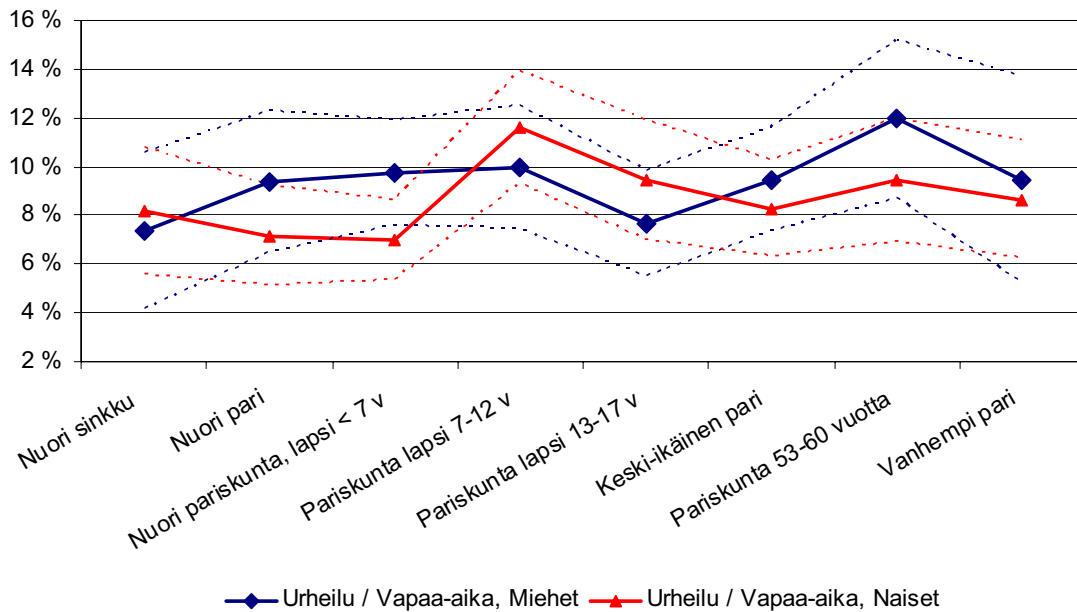
Matkustelussa on mukana kaikki muu paitsi töissä matkustaminen ja kotityöhön liittyvät matkat. Se sisältää siten myös matkat kotoa töihin ja takaisin. Nuorena matkustellaan enemmän kuin vanhana, vaikka lastenhoitoon liittyviä matkoja ei ole mukana. Lapsen täytettyä 13 vuotta matkustelu vähenee huomattavasti noin 3 tuntia miehillä ja 1 tuntia naisilla. Todennäköisesti tätä suuntausta selittää myös se, että nykyiset nuoret ovat tottuneet matkustamaan enemmän kuin aikaisempi sukupolvi. Siten on odotettavissa, että matkustelu kasvaa ikääntyneillä, kun nykyinen nuori sukupolvi varttuu. Seuraavassa on esitetty harrastusten osuus vapaa-ajasta.

Kuvio 2.11 Harrastusten viikottainen osuus (%) vapaa-ajasta eri elämänvaiheissa (ei opiskelija, eläkeläinen sis. 95 prosentin luottamusvälit)

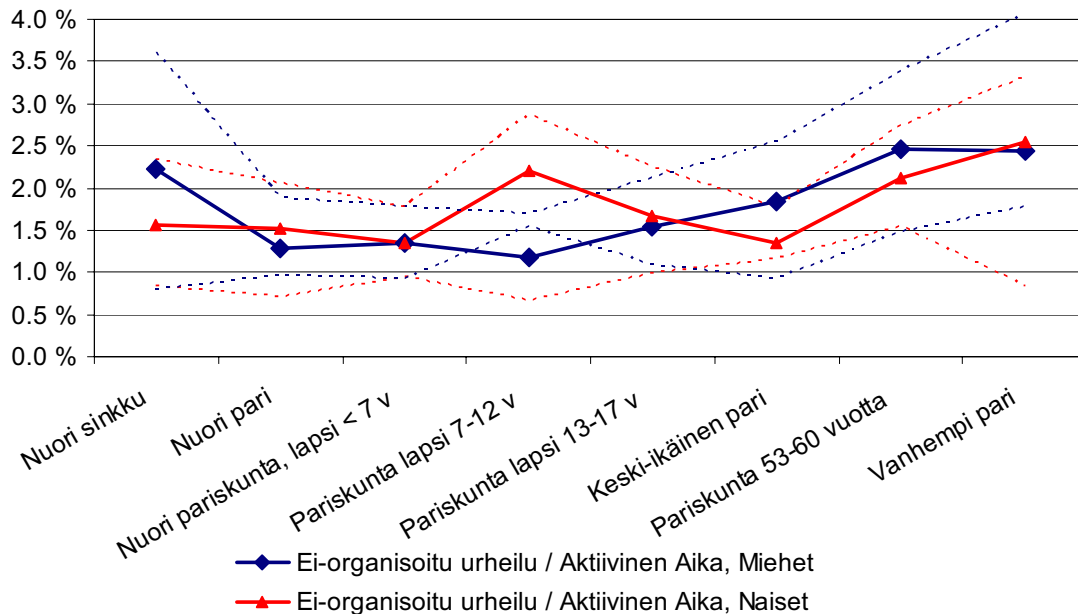
Harrastuksia tehdään keskimäärin 2–6 % vapaa-ajasta (3–5 % työllisten osalta). Harrastuksia on enemmän nuorilla kuin vanhoilla. Miehillä harrastusten osuus vapaa-ajasta laskee iän myötä. Nuorena naisilla on harrastuksia suhteessa vapaa-aikaan lähes yhtä paljon kuin miehillä. Ensimmäisen lapsen hankinta vähentää jyrkästi harrastuksiin viikossa käytettyä aikaa vapaa-ajasta ja näiden osuus säilyy tämän jälkeen ennallaan runsaassa 2 %:ssa vapaa-ajasta. Miehillä harrastuksista ei luovuta lasten hankinnan yhteydessä. Sen sijaan lasten varttuessa ja tullessa täysi-ikäisiksi harrastusten määrä lähtee tasaiseen laskuun niin, että niitä ei juuri enää ole yli 60 vuoden iässä. Harrastuksilla on merkitystä työmarkkinoilla pysymiseen myös sitä kautta, miten puoliso viihtyy yksin eläkkeellä. Piekkolan (2006) mukaan työelämässä jatketaan pidempään, jos työmarkkinoilta vetäytyneellä puolisoilla on paljon harrastuksia. Seuraavassa kuviossa on esitetty liikunnan osuus vapaa-ajasta eri elämänvaiheissa.

Kuvio 2.12 Liikunnan viikottainen osuus vapaa-ajasta (%) eri elämänvaiheissa (ei opiskelija, eläkeläinen sis. 95 prosentin luottamusvälit)

Miehet ja naiset käyttävät suhteellisesti saman osuuden liikuntaan vapaa-ajasta. Naisilla liikunnan osuus jopa kasvaa lasten hankinnan yhteydessä, etenkin jos nainen ei käy töissä. Työssä käyvillä miehillä liikunta on yllättävän vähäistä silloin, kun nuorin lapsi on 13–17 vuotta (ks. liite A). Liikuntaharrastuksissa tapahtuu katko miehillä etenkin organisoidussa urheilussa. Voidaan ajatella, että liikunnan sisältö muuttuu keski-ään jälkeen, mutta tämä ei näy heti liikunnan kasvuna, vaan vasta varttuneessa iässä yli 50 -vuotiailla. Liikunta kasvaa tasaisesti myöhemmällä iällä ja tätä selittää etenkin liikunnan kasvu työelämästä poistuneilla. Tarkasteltaessa ajankäyttöaineistossa ikääntyneiden työelämästä poistumista Piekolan (2006) mukaan liikunnallisilla harrastuksilla on yllättävän vähän vaikutusta työelämässä pysymiseen. Osaselitys tähän on varmasti se, että huonokuntoiset lisäävät liikuntaa ja terveyden merkitystä työssä jaksamiseen ei pienellä havaintomäärällä pystytä ottamaan täysin huomioon.

Kuvio 2.13 Ei-organisoidun liikunnan viikottainen osuus (%) aktiivisesta ajasta eri elämänvaiheissa (ei opiskelija, eläkeläinen sis. 95 prosentin luottamusvälit)

Ei-organisointua liikuntaa ovat kävely, juoksu, pyöräily ja erittelemätön liikuntaharrastus. Ei-organisoidun liikunnan osuus on vain noin 1,5 % vapaa-ajasta sekä miehillä että naisilla työelämän aikana. Ei-organisoitu liikunta lisääntyy vanhempana ja on vanhemmiten 2,5 % vapaa-ajasta. Kovin paljon ei voi kertoa muutoksista eri elin vaiheissa miesten ja naisten välillä, vaikka näyttää siltä että pienten lasten äidit myös liikkuvat. Vapaa-aikaa on vähemmän, mutta suurempi osa siitä käytetään liikuntaan.

2.4 Yhteenveto

Erot ajankäytössä naisten ja miesten välillä syntyvät työn jakaantumisesta palkattoman ja palkallisen työn välille kokonaistyömäärän (ansiotyö+kotityö) ollessa lähellä toisiaan, parhaassa työssä 55 viikotuntin molemmin puolin. Naiset tekevät keskimäärin 9 tuntia enemmän kotitöitä viikossa. Naisten kokonaistyöaika on suurempi etenkin elinkaaren alussa. Myöhemmällä iällä erot kokonaistyöajassa ovat 2–3 tuntia. Erot selittyvät sillä, että naisilla on enemmän lähellä vapaa-ajan toimintoja olevia kotitöitä. Naiset yhdistävät kotitöihin vapaa-ajan toimintoja noin 2,5 tuntia viikossa enemmän kuin miehet. Naisten työtuntien kasvu vähentää vastaavasti kotityötä niin, että kokonaistyöaika ei kovin paljon kasva. Työviikon pituus ei myös ole sidoksissa koulutustasoon. 20–35 tuntista työviikkoa tekevistä naisista suuri osa on koulutettuja.

Miehillä on yli elämänvaiheiden 5–7 tuntia enemmän vapaa-aikaa viikossa kuin naisilla tarkastellaanko sitten työllisiä tai kaikkia. Ero ei hälvä iän myötä, etenkin kun tarkastelussa on mukana ei-työlliset. Kotityötä tehdään suhteellisen vähän aina lapsen hankintaan asti, jolloin kotityö kasvaa 15 tuntia viikossa naisilla ja 11 tuntia viikossa miehillä. Vapaa-ajan menetys pienten lasten perheissä koskee etenkin naisia. Vaikka miehet tekisivät enemmän kotityötä, vapaa-aika ei vähene. Kotiin lasta hoitamaan jäävillä 30–39

-vuotiailla isillä on aikaa myös vapaa-ajan harrastuksille mikä ei useinkaan ole mahdollista äideille. Naisten osalta sen sijaan näemme selvän kuopan vapaa-ajan määrässä 30–39-vuotiailla myös ei-työllisten osalta. Naisilla vapaa-ajan määrä lisääntyy tasaisesti kun lapset varttuvat.

Ikäryhmittäiset erot ajankäytössä kuten 30–39 -vuotiailla ja 53–64 -vuotiailla eivät ole kovin dramaattisia (tässä verrataan hyväkuntoisia keskenään). Vanhemmalla iällä nukutaan tunnin vähemmän ja miehillä on töitä tunnin vähemmän viikossa (36,7 tuntia). Naisilla on vanhemmalla iällä sama määrä töitä (28,1 tuntia) ja kotityön määrä laskee 4 tuntia. Tästä kaikesta seuraa se, että naisilla on vanhemmiten 5 tuntia enemmän vapaa-aikaa, kun taas miehillä vapaa-ajan määrä kasvaa vähemmän (3,5 tuntia). Vapaa-ajan kasvu etenkin naisten osalta on odotettavaakin, kun pienet lapset vievät eniten nuorten työllisten naisten aikaa. Töissä olevien keskimääräinen työviikko on miehillä 38 tuntia ja naisilla 30 tuntia. Työviikon pituus ei kovin paljon muutu eri elämänvaiheissa tai iän myötä. Naisten osalta lyhin työviikko on 30–39 -vuotiailla ja 55–64 -vuotiailla.

Ei-työlliset mukaan lukien miesten ja naisten välillä ero kotityön määrässä kasvaa 20 tuntiin pienten lasten perheissä ja 15 tuntiin vanhimmalla parilla. Ensimmäisen lapsen hankinnan jälkeen paljon kasvanut kotityön määrä jää naisilla pysyvästi varsin korkealle tasolle. Vapaa-aikaa tulee lisää, mutta se ei selity kotityön vähenemisenä, vaan pikemminkin työmarkkinoilta poistumisella.

Työiän elämänvaiheisiin perustuvassa tarkastelussa erot kotityön määrässä miesten ja naisten välillä eivät myöskään tasoitu iän myötä. Päinvastoin naisilla kotityön määrä kääntyy uudelleen kasvuun 50 ikävuoden jälkeen ei-työssä olevien osalta. Piekkolan ja Harmoisen (2003) perusteella kansainvälisessä vertailussa kotityön määrä kuitenkin kasvaa suhteellisesti enemmän miehillä kuin naisilla, kun kotityön määrää verrataan eläkkeellä ja työelämässä olevien välillä 50–64 vuoden iässä. Tätä selittää miesten alhaisempi kotityön lähtötaso. Naisilla kotityön määrä siten kasvaa jo ennen eläkkeelle menoa.

Yleisesti puhdas vapaa-aika kasvaa iän myötä kuten vapaa-aika yleensäkin. Muutokset ovat erittäin suuria naisten osalta, kun puhdasta vapaa-aikaa on 45 tuntia viikossa 55–64 -vuotiailla, jotka eivät käy töissä. Tässä on lisäystä 20 tuntia verrattuna ikävuoteen 30–39. Ei-työllisten osalta vanhemmalla iällä puhdasta vapaa-aikaa on naisilla 10 tuntia vähemmän viikossa kuin miehillä. Tätä ei ole kuitenkaan helppo tulkita Bittman ja Wajcman (2004) tavoin kiireisemmäksi elämäntyyliseksi. Merkittävä selitys eroille on se, että naiset yhdistävät miehiä enemmän vapaa-aikaa kotityöhön. Näin on etenkin niiden naisten osalta, jotka ovat olleet jo pitkään poissa työelämästä. Sukupuolten välinen ajankäyttö on kuitenkin varsin samankaltaista niiden osalta, jotka ovat työelämässä. Naiset yhdistävät vapaa-ajastaan noin 2,5 tuntia viikossa enemmän kotityöhön kuin miehet ja puhdasta vapaa-aikaa on saman verran vähemmän.

Harrastuksia on enemmän nuorilla kuin vanhoilla. Miehillä harrastusten osuus vapaa-ajasta laskee iän myötä. Nuorena naisilla on harrastuksia suhteessa vapaa-aikaan lähes yhtä paljon kuin miehillä. Ensimmäisen lapsen hankinta vähentää jyrkästi harrastuksiin viikossa käytettyä aikaa vapaa-ajasta ja näiden osuus säilyy tämän jälkeen ennallaan runsaassa 2 prosentissa vapaa-ajasta. Miehillä harrastuksista ei luovuta lasten hankinnan yhteydessä. Sen sijaan lasten varttuessa ja tullessa täysi-ikäisiksi harrastusten määrä lähtee tasaiseen laskuun niin, että niitä ei juuri enää ole yli 60 vuoden iässä. Harrastuksilla on merkitystä työmarkkinoilla pysymiseen myös sitä kautta, miten puoliso viihtyy yksin eläkkeellä. Piekkolan (2006) mukaan työelämässä jatketaan pidempään, jos työmarkkinoilta vetäytyneellä puolisoilla on paljon harrastuksia.

Ikääntyneiden työmarkkinoilta poistuneiden osalta terveydentilalla ei ole kovin selvää yhteyttä ajankäyttöön, toisin sanoen työkyvyttömyyseläkkeellä olevien ja muiden ajan-

käyttö ei poikkea toisistaan. Erona on lähinnä se, että hyväkuntoisilla on vähemmän vapaa-aikaa samalla kun se käytetään aktiivisemmin niin, että aktiivista vapaa-aikaa on paljon. Aktiivisuus on suuri etenkin naapuriavussa ja liikunnassa.

Miehet ja naiset käyttävät suhteellisesti saman osuuden liikuntaan vapaa-ajasta. Naisilla liikunnan osuus jopa kasvaa lasten hankinnan yhteydessä, etenkin jos nainen ei käy töissä. Työssä käyvillä miehillä liikunta on yllättävän vähäistä silloin, kun nuorin lapsi on 13–17 vuotta. Liikuntaharrastuksissa tapahtuu katko miehillä etenkin organisoidussa urheilussa. Voidaan ajatella, että liikunnan sisältö muuttuu keski-ian jälkeen, mutta tämä ei näy heti liikunnan kasvuna, vaan vasta varttuneessa iässä yli 50 -vuotiailla. Liikunta kasvaa tasaisesti myöhemmällä iällä ja tätä selittää etenkin liikunnan kasvu työelämästä poistuneilla. Vaikka liikunnalla ei havaita voimakasta ehkäisevää vaikutusta työelämästä poistumiseen, voidaan kuitenkin väittää, että uudet urheiluharrastukset ikääntyneillä ovat tärkeitä työssä jaksamiselle.

3. Töissä vai kotona: äidit ja ikääntyvät

Euroopan sosiaalisen mallin säilyminen vaatii tuottavuuden, työllisyyden ja syntyvyyden yhteensovittamista kestäväällä tavalla. Euroopan Unionin Lissabonissa 2000 hyväksymässä työpolitiikan strategiassa työllisyyden kasvu määritellään keskeiseksi tavoitteeksi. Keskeiset keinot saavuttaa tämä tavoite on nostaa naisten työllisyysastetta ja myöhentää työmarkkinoilta poistumista. Tässä luvussa tarkastellaan työmarkkinoille osallistumista pienten lasten perheissä ja ikääntyvillä Suomessa. Keskeisenä tarkastelun lähtökohtana on Veto -projektiin kuuluvat kaksi Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen, ETLA:n, tekemää tutkimusta: Ruuskanen (2006) ja Piekkola (2006), joissa kummassakin käytetään samaa ajankäyttöaineistoa. Laatikko 3.1 kuvaa tutkimusmenetelmää ja aineiston muodostamista.

Laatikko 3.1 Äitien töihinpaluu Ruuskanen (2006) ja ikääntyneiden poistuminen työmarkkinoilta Piekkola (2006): tutkimusaineistot ja menetelmät

Tutkimukset perustuvat Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimukseen ja siitä tehtyyn aineistoon, ks. laatikko 2.1 luvussa 2. Ikääntyneiden 53–64 vuotiaiden työmarkkinoilta poistumista työmarkkinoilta tai pienten lasten äitien paluuta töihin selitetään ajankäyttötutkimusta seuraavana neljänä vuotena. Tieto työmarkkina-asemasta ajankäyttötutkimusta seuraavina vuosina saatiin yhdistämällä Työssäkäyntitilaston tietoja Ajankäyttötutkimuksen tietoihin. Ajankäyttöaineistoon on siten liitetty paneeliaineiston tietoja työmarkkina-asemasta, eläkkeistä ja palkoista. Tärkeää oli myös tieto äitien aikaisemmasta työhistoriasta. Täten voidaan tarkastella ansiotyöstä riippumatonta ajankäyttöä ja sen merkitystä työmarkkinoilta poistumiselle tai sinne palaamisella ja erityisesti kotityön ja aktiivisen vapaa-ajan riippuvaisuuksia. Ikääntyneiden osalta havaintoja on 782, kun 53–64 vuotiaista tarkastellaan parisuhteessa eläviä (ei yhden hengen kotitalouksia). Äitejä aineistossa on 148. Ajankäyttöä tarkastellaan varsin karkealla toimintoluokituksella. Aineistossa on paljon nollahavaintoja, kun henkilö ei ole sattunut tekemään kyseistä aktiviteettia niinä kahdena päivänä, joilta ajankäyttöä on tiedusteltu. Ajankäyttöaineisto on poikkileikkausaineisto, joten yksilöiden kotityötä tai ajankäyttöä heidän siirryttyä eläkkeelle tai takaisin töihin ei tiedetä vaan vertailu joudutaan tekemään eri ryhmien välillä. Äitien työmarkkinoille paluuta ennen lapsen kouluikää selitetään taloudellisten kannustimien ja sosioekonomisten tekijöiden lisäksi lastenhoitoon ja aktiiviseen vapaa-aikaan käytetyllä ajalla. Ikääntyneiden työmarkkinoilta poistumisen todennäköisyyttä selitetään eläkekannustimien ohella kotityöllä ja aktiivisella vapaa-ajalla kuten harrastuksilla ja liikunnalla.

3.1 Äitien paluu työelämään

Naisten työllisyysasteen nousu voi tapahtua kahdella tavalla: Yhä useampi nainen osallistuu työmarkkinoille ja naisten poissaolot työuran aikana pyritään pitämään mahdollisimman lyhyinä. Lasten saanti ja lasten kasvattaminen ovat tekijöitä, jotka eniten hankaloittavat naisten osallistumista työmarkkinoille. Jos naiset palaavat nopeasti takaisin työmarkkinoille, miten käy lasten? Koska naiset yhä kantavat suurimman vastuun kodinhoidosta, kodin ja työelämän paineet voi tässä tapauksessa nousta kestäättömälle tasolle. Menestyksekkäs työn ja perheen yhdistäminen on keskeinen tekijä naisten työn tarjonnan turvaamiselle.

Pohjoismaissa historiallisesti aikaisin tapahtunut naisten työhönohallistumisasteen nousu on jo tuonut kodin ja perheen yhteensovittamisen ongelmat politiikan polttopisteeseen muita Euroopan maita aikaisemmin. Pohjoismaat ovatkin olleet pioneereja erilaisten perhevapaiden, julkisen sektorin tarjoaman päivähoidon ja joustavien työaikaajärjestelyjen käyttöönotossa, ks. esim. Social Statistical Committee (2005).

Aikaisemmissa tutkimuksissa (kuten Macran, Joshi and Deux, 1996, tai Saurel-Cubiszolles, 1999) äitien paluuta työelämään on selitetty pääsääntöisesti naisten sosio-ekonomisilla ominaisuuksilla ja etuusjärjestelmillä. Näissä tutkimuksissa keskeisiksi selittäviksi tekijöiksi ovat osoittautuneet ikä, koulutustaso, aikaisempi työhistoria, perheen tulot ja etuuksien kesto eri järjestelmissä. Erityisesti Rønsen ja Sundström (2002) osoittavat, että Pohjoismaissa erityyppiset perhevapaajärjestelyt tuottavat muusta Euroopasta poikkeavia paluu-uria työelämään. Hämäläinen (2005) saa vastaavia tuloksia kotihoitojärjestelmän osalta Suomessa.¹

Vähemmälle tutkimukselle on jäänyt, vaikuttaako työmarkkinoiden ulkopuolella vietetty aika päätökseen palata töihin. Huovinen ja Piekkola (2001, 2002), Piekkola (2003, 2006) sekä Piekkola ja Leijola (2007) osoittavat, että vapaa-ajan ja kotitöiden rakenne selittää osaltaan päätöstä siirtyä eläkkeelle. Voidaan kysyä, voiko samat tekijät selittää myös äitien paluuta työelämään. Onko ajankäytön jakautumisessa joitain sellaisia tekijöitä, jotka voivat ennustaa missä vaiheessa äiti palaa takaisin työelämään? Lisäksi voidaan kysyä, voidaanko näihin tekijöihin mahdollisesti vaikuttaa politiikkatoimenpitein?

Ajankäytön muuttumista lapsiperheissä, kun nainen palaa takaisin työmarkkinoille, on tutkittu aivan viime aikoina ajankäyttötutkimusten avulla. Tilannetta Yhdysvalloissa ovat tutkineet mm. Binchi, Riley ja Milkie (2005), Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen eroja Kalenkoski, Ribar ja Stratton (2005) ja Australian tilannetta Craig (2005). Ajankäytön muutoksia Saksassa, Italiassa ja Ruotsissa ovat tutkineet Ichino ja De Galdeano (2005). Näiden tutkimusten keskeinen tulos on, että naisten ajankäytössä tapahtuu muutoksia, jotka vähentävät nukkumista ja muuta kotityötä paitsi lastenhoitoa.² Lisäksi naiset siirtävät kotitöitä viikonloppuihin, jotka ennen työllistymistä olivat leimallisesti vapaa-ajan viettoa.

Näissä aikaisemmissa tutkimuksissa ei kuitenkaan ole tarkasteltu mitkä tekijät määräävät palaako äiti työmarkkinoille vai ei. Lisäksi ei ole tutkittu onko näiden paluuta selittävien tekijöiden joukossa ajankäyttöön liittyviä muuttujia. Tämä on Ruuskasen (2006) tutkimuksen ydinkysymys. Mitkä ovat ne ajankäyttöön ja sosio-ekonomiseen asemaan liittyvät tekijät, jotka selittävät äitien paluuta työmarkkinoille eri perhevapaan muodoista?

Aikaisempien ajankäyttöaineistoihin perustuvien kansainvälisten tutkimusten lisäongelmana on se, että niissä ei erotella siirtymistä kokopäiväiseen työhön ja osa-aikaiseen työhön. Koska tarkastelluissa maissa suuri osa naisista, jotka palaavat työmarkkinoille, siirtyvät osa-aikatoihin, näyttää ajankäytön muutokset vähäisemmiltä kuin tilanteessa, jossa siirrytään kokopäiväisiin töihin. Näin aikaisemmissa tutkimuksissa saadaan tulokseksi varsin kevyet muutokset. Edellisessä luvussa havaittiin, että Suomessa äidit palaavat sen sijaan kokopäivätöihin. Työtä tehdään vain 2 tuntia vähemmän viikossa kuin pienten lasten perheisät, kun ero Euroopassa on keskimäärin 10 tuntia. Koska Suomessa naiset palaavat pääasiassa kokopäivätöihin, on kiinnostavaa nähdä, mikä vaikutus rajummalla sopeutumisvaatimuksella on.

¹ Ks. myös Valkosen (2006) kirjallisuuskatsausta eri tukijärjestelmistä.

² Tulos, että äidit pyrkivät vähentämään muita kotitöitä paitsi lastenhoitoa on kiinnostava. Voidaan kysyä, onko lastenhoito ylipäänsä kotityötä vai pitäisikö sitä käsitellä omana toiminnan muotonaan? Erityisesti Kimmel ja Connolly (2006) väittävät, että koska lastenhoito ei reagoi samalla tavalla kuin kotityö ulkoisissa tekijöissä tapahtuneisiin muutoksiin, ei sitä voida pitää kotityönä.

Ruuskasen (2006) käyttämä aineisto oli Tilastokeskuksen Ajankäyttötutkimus vuodelta 1999/2000, ks. laatikot 2.1 ja 3.1. Kyseessä on siis poikkileikkausaineisto, jota on täydennetty paneeliaineiston tiedoilla. Tutkimuskohteeksi valittiin perheenäidit, joilla on alle kouluikäinen lapsi ja jotka eivät ole ajankäyttötutkimushetkellä työelämässä, mutta mahdollisesti vuosina 2001–2003.³ Äidit jaettiin neljään ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostivat äitiyslomalla olleet äidit, jotka olivat palanneet takaisin työelämään äitiysloman jälkeen. Toisen ryhmän muodostivat äidit, jotka ajankäyttötutkimuksen aikana olivat kotihoidontuella, mutta palasivat myöhemmin työelämään. Kolmantena ryhmänä olivat äidit, jotka eivät olleet äitiyslomalla eivätkä kodinhoidontuella ajankäyttötutkimuksen aikana, vaan hoitivat lapsiaan kotona ja jotka olivat myöhemmin työllistyneet.

Vertaisryhmänä olivat kotona olevat äidit, jotka eivät olleet työllistyneet ajankäyttötutkimusta seuraavana vuotena. Vertaisryhmäksi valittiin kotiin jääneet äidit työssäkäyvien äitien sijaan ajankäyttömuuttujien vaikutusten selvittämiseksi. Jos vertaisryhmäksi olisi valittu työssäkäyvät äidit, ajankäyttöä olisi verrattu sopeutumisen jälkeiseen tilaan. Pitämällä vertaisryhmänä kotona pysyviä äitejä tutkimuksessa verrattiin niitä kotitöihin ja vapaa-aikaan liittyviä eroja, jotka selittivät paluuta työelämään.

Ruuskasen (2006) tutkimuksessa käytettiin multinominaalista logit-mallia selittämään äitien paluuta työelämään. Multinominaalinen logit-malli on yleisesti käytetty tilanteissa, jossa keskenään vertailukelvottomia vaihtoehtoja on monia ja niiden joukosta pitää valita yksi (ks. Cameron ja Trivaldi (2005) tai Wooldridge (2002)). Muuttamalla mallin kertoimet todennäköisyyksiksi voidaan kuvata, miten paljon todennäköisyys tehdä valinta muuttuu suhteessa vertailutilanteeseen tietyn taustatekijän muuttuessa.⁴ Multinominaalinen logit-malli mahdollistaa myös harvoin valittujen vaihtoehtojen sisällyttämisen kokonaisestimointiin. Tällaisessa tapauksessa yksittäistä logit- tai probit-estimointia ei pystyttäisi tekemään vähäisten havaintojen takia.

Ruuskasen (2006) keskeisenä tuloksena oli, että tärkeimmät tekijät, jotka selittävät äitien paluuta työelämään vaihtelevat eri tukijärjestelmissä. Paluuta työelämään heti äitiysloman loputtua selitti erityisesti naisten koulutustaso. Sekä akateeminen että keskiasteen koulutus lisäsivät todennäköisyyttä palata. Lisäksi äidin aikaisempi työura selitti myös nopeaa paluuta työelämään. Myös muissa länsimaissa tehdyt tutkimukset (ks. Valkonen, 2006)) vahvistavat naisten koulutuksen ja työuran kannustavan paluuta työelämään. Sen sijaan kotitalouden korkeat vuositulot alensivat todennäköisyyttä palata. Eräs syy tähän voi olla, että korkean tulotason kotitalouksissa äideillä on varaa olla pidempään poissa työmarkkinoilta.

Äidin aktiivisen vapaa-ajan määrä ja lastenhoitoon kulunut aika selittivät myös paluuta työelämään. Äidin aktiivinen vapaa-aika vähensi paluuta työelämään. Sen sijaan yllättäen lastenhoitoon käytetty aika kasvatti todennäköisyyttä. Tämä tulos johtui todennäköisesti ajankäyttöaineiston rakenteesta. Ensimmäisinä elinkuukausina lapset vaativat eniten lastenhoitoa. Tämä kirjautuu ajankäyttöpäiväkirjoihin korkeana lastenhoidon

³ Aineistossa ei siten ollut yksinhuoltajia. Yksinhuoltajien poistaminen aineistosta johtuu, siitä, että heidän ajankäyttönsä eroaa useamman aikuisen kotitalouden ajankäytöstä. Esimerkiksi Jenkins ja Symons (2001) keskittyvät tutkimuksessaan yksinhuoltajaäitien työhönpaluuseen ja osoittavat merkittäviä eroja käyttäytymisessä.

⁴ Merkittävin puute menetelmän käytössä on, että siinä joudutaan olettamaan, että tietyn vaihtoehdon poistaminen ei muuta muiden vaihtoehtojen valintatodennäköisyyksiä. Tämä tarkoittaa, että kodinhoitotukijärjestelmän lakkauttaminen ei muuttaisi todennäköisyyttä palata työelämään äitiyslomalta. Tämän oletuksen soveltuvuutta tässä tutkimusasetelmassa voidaan kritisoida.

määränä. Äidin työmarkkina-asema on mitattu vain yhdellä hetkellä vuoden viimeisenä päivänä. Näin ne äidit, joilla oli päiväkirjanpitohetkellä korkea lastenhoidon osuus, olivat vuoden viimeisenä päivänä päättäneet äitiyslomajaksonsa.

Kodinhoidon tuelta paluuta työelämään selitti vain alhaiset kotitalouden vuositulot. Tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että kodinhoidon tuella olevat äidit ovat jo entistään valikoitunut ryhmä, joka jää jäljelle aktiivisempien työelämässä olevien äitien jo palattua takaisin töihin äitiysloman jälkeen. Kodinhoidontukijärjestelmälle on myös tyyppillistä, että sen piirissä ollaan koko tukikausi. Rønsen ja Sundström (2002) ja Hämäläinen (2005) ovat huomauttaneet, että kodinhoidontuella olevat äidit ovat pääsääntöisesti vaarassa jäädä kokonaan työelämän ulkopuolelle.

Viimeisenä tutkituista ryhmistä olivat äidit, jotka olivat jääneet kotiin hoitamaan lapsiaan mahdollisen kotihoitontukikauden jälkeenkin, mutta palanneet sitten työelämään. Tässä tilanteessa kyseessä oli äidit, jotka olivat olleet useita vuosia poissa työelämästä. Kuten oletettua äidin ikä lisäsi todennäköisyyttä palata työelämään. Toisin kuin äitiyslomalta paluussa korkeasti koulutetut äidit palaavat jopa pienemmällä todennäköisyydellä kuin muut työelämään. Myös lasten lukumäärä alensi palaamisen todennäköisyyttä. Ajankäytön rakennetta kuvaavista muuttujista sosiaaliin aktiviteetteihin, kuten järjestötoimintaan, käytetty aika alensi myös näiden äitien todennäköisyyttä palata työelämään. Vastaavan tuloksen saavat Huovinen ja Piekkola (2002) tarkastellessaan päätöstä siirtyä eläkkeelle ja siihen vaikuttavia vapaa-ajan aktiviteetteja.

Ruuskasen (2006) tutkimus edustaa ensimmäistä kertaa, kun ajankäyttöaineiston tietoa käytetään hyväksi selittämään pienten lasten äitien työllistymistä. Sen keskeisin tulos on, että eri tukijärjestelmissä eri tekijät selittävät työhön paluuta. Tukijärjestelmät valikoivat siten työhön palaajat eri tekijöiden suhteen. Ajankäyttötekijät selittävät osaltaan työhön paluuta. Lastenhoitoon käytetty aika ja sosiaalisten aktiviteettien määrä vaikuttavat työhön palaamisen todennäköisyyteen. Pääpaino äitien paluussa on kuitenkin muilla kuin ajankäyttöön liittyvillä tekijöillä, kuten iällä ja koulutustasolla.

3.2 Ajankäyttö ja eläkkeelle siirtyminen

Puhuttaessa työn ja vapaa-ajan joustavasta yhdistämisestä ensimmäisenä tulee usein mieleen se riittääkö aikaa kaikkeen. Merkitseekö yhteensovittaminen työajan lyhennystä, jotta eläkkeelle ei siirryttäisi liian varhain? Monissa tutkimuksissa on todettu, että teknologinen murros ja työelämässä tieto/taitojen nopea oppiminen on ollut yhteydessä työn intensiteetin kasvuun (Gallie ym., 1998; Green, 2001). Työssä tarvittavilla tieto/taidoilla on kahdenlainen vaikutus. Ensinnäkin on ilmeistä, että ilman haastavaa tieto/taidon tarvetta työssä ylikoulutus luo oman stressinsä (Clark, 1997). Toisaalta työelämän nopeat muutokset ja tieto/taidosta seuraava työtahdin kiihtyminen ovat selviä stressin lähteitä. Liialliset vaatimukset työssä aiheuttavat stressiä. Jos ja kun työn intensiteetti on kasvanut, Piekkolan (2006) mukaan kiire ei aina johda työelämästä poistumiseen. Päinvastoin kiireiset jatkavat työelämässä pidempään. Osaselitys tälle voi hyvin olla se, että stressaava työ vaatii samalla tietoa/taitoa ja on mielenkiintoisempaa.

Aikapulaa työssään kokevatkin etenkin koulutetut. Koulutetut pitävät työtään usein kiireisenä oman arvion perusteella, mutta samalla koulutetut jaksavat pidempään työelämässä. Myös kodin piirissä tehtävää kotityötä on vähemmän ja siksi se ei houkuttele eläkkeelle (Piekkola, 2006).

Naisilla aikapula on sen sijaan selvemmin yhteydessä vähentyneeseen työn tarjontaan. Tämä ei välttämättä kerro eläkesuuntautuneisuudesta paljoakaan. Joidenkin tutkimusten mukaan työssä uupuminen ja loppuun palaminen ovat sen sijaan yleistyneet Suomessa 1990-luvulla, ks. esim. Kalimo ja Toppinen (1997). Työministeriön työolobarometrit myös viittaavat tähän suuntaan. Työssä uupumista selitetään talouslamalla ja yritysten toimintaympäristön muutoksella, joka on yhteydessä työelämän tuottavuus- ja tehokkuusvaatimusten kasvuun. Toisaalta työterveyslaitoksen haastattelujen mukaan ainakin 80 prosenttia haastatelluista kokee, että fyysinen ja henkinen työkyky on hyvä työn vaatimuksiin nähden ja 85 prosenttia on erittäin tai melko tyytyväinen työhönsä (Työ ja terveys, 2002). Tyytyväisyys työhön lisääntyy selvästi iän myötä. Vuodesta 1997 vuoteen 2000 verrattuna työkyky on jopa parantunut. Eurobarometrien mukaan yli 45-vuotiaiden taidot myös vastaavat työn vaatimuksia paremmin Suomessa kuin muissa Euroopan maissa keskimäärin (Ilmarinen, 1999). Työssä jaksaminen on myös työn organisoimiseen liittyvä ongelma. Työterveyslaitoksen tutkimusten mukaan stressiä koki 13 prosenttia työntekijöistä (Työ ja terveys, 2002). Kaiken kaikkiaan kiireisyyden vaikutus eläkepäätökseen näyttää varsin epäselvältä ja kiireisyydestä kaikkea ei voi ainakaan luokitella työuupumukseksi.

Tutkimusten mukaan talouden toivuttua 1990-luvun alun lamasta työn ulkopuoliseen elämään liittyvä vetovoima on kuitenkin kasvanut (Saurama 2001, Savioja, 1998). Sauraman (1998) mukaan eläkesuunnitelmissa perheeseen ja vapaa-aikaan liittyvät tekijät ovat yhtä tärkeitä kuin työn henkinen rasittavuus. Miehet ovat useiden muiden tutkimusten perusteella voimakkaammin eläkesuuntautuneita kuin naiset (Elovainio ym. 2001; Gould, 2001). Varhaiseläkejärjestelmät tarjoavat relevantin vaihtoehdon miehille silloin, kun aktiivinen vapaa-aika kiinnostaa yhä enemmän kuten suuren ikäluokan osalta on havaittavissa (vuosina 1945–59 syntyneet, ks. Saurama, 2001 ja Savioja, 1998).

Ikääntyneiden osallistumisessa työmarkkinoille taloudelliset kannustimet ovat tärkeitä, vaikkakin työn tarjontaan (työviikon pituuteen) palkkatasolla on usein epäselvä vaikutus. Piekkola (2003) on tarkastellut työn tarjontaan vaikuttavia tekijöitä. Työn tarjonnassa 45–64 -vuotiailla palkalla ja työn tarjonnalla havaitaan olevan yllättäen negatiivinen yhteys. Demografiset, elämänvaiheeseen ja ajankäyttöön liittyvät muut tekijät selittävät suuren osan työn tarjonnasta. Tällöin jäljelle jää palkkojen negatiivinen tulovaikutus. Tulovaikutus tarkoittaa sitä, että paremmilla ansioilla saavutetaan suurempi varallisuus, mikä vähentää työpanosta.

Piekkola ja Leijola (2007) tarkastelevat kolmea tapaa millä kotityö voi vaikuttaa eläkkeelle siirtymiseen. Ensinnäkin kotityö voidaan ajatella välttämättömäksi työksi, jonka aviopuolisot jakavat keskenään. Kotityö on osa kokonaistyötä, jonka toisen osan muodostaa ansiotyö. Toiseksi, kotityö voi antaa merkitystä ja järjestystä elämälle ja päivälle, joka muuten saattaisi olla ilman merkitystä. Näin voi olla erityisesti siirryttäessä eläkkeelle, jolloin ansiotyötä ei enää ole. Kotityö voi tällöin varsin mekaanisestikin korvata aikaisempaa aikaa, joka on käytetty ansiotyöhön. Kolmanneksi, osa kotityötä voi tuottaa iloa kuten ruuanlaitto ja puutarhanhoito. Kotityö on siten verrannollinen aktiiviseen vapaa-aikaan kuten harrastuksiin ja liikuntaan.

Piekkola ja Leijola (2007) vertaavat kotityön määrää ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen aggregaattitasolla seitsemässä eri Euroopan maassa. Vertailu ei ole sen sijaan mahdollista tehdä yksilötasolla, koska ajankäyttöaineisto ei ole paneeli. He arvioivat korvausasteita ja ns. optioarvoja ottaen huomioon kotityön arvon. Heidän tuloksensa perusteella korvausasteet ovat lähellä 100 prosenttia tai ylikin, kun kotityötä arvostetaan sillä hinnalla, millä se olisi markkinoilta ostettavissa. Toisin sanoen eläke-etujen ja eläkeajan kotityön arvo ylittää palkkatyön ja työelämäajan kotityön arvon. Erityisesti miesten kotityön suhteellinen määrä kasvaa eläkkeelle siirryttäessä. Tästä syystä kotityö vai-

kuttaa myös selvimmin korvausasteisiin. Kotityöllä on siten suurempi merkitys, vaikka miehet tekevät kotityötä keskimäärin 10 tuntia vähemmän viikossa kuin naiset. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös sitä, ovatko korvausasteet yhteydessä eläkkeellesiirtymisikään tai ikääntyneiden työllisyysasteisiin. Jälkimmäistä voi lisäksi tarkastella eri tulo-tasoilla. Yksinkertaisen analyysin perusteella näytti siltä, että 30 prosentin korvausasteen lasku lisää 55–64 -vuotiaiden työllisyysastetta 10 prosenttia.

Piekkola ja Leijola (2007) havaitsivat miesten kotityön kasvavan suhteellisesti enemmän kuin naisten eläkkeelle siirryttäessä. Tämän merkityksellisyys työmarkkinoille osallistumiselle antaisi olettaa, että heidän ensimmäinen hypoteesinsa kotityön ja markkina-työn riippuvaisuudesta pitäisi paikkansa. Kotityö on verrattavissa ansiotyöhön ja eläkkeellä kotityö voi korvata aikaisempaa ansiotyötä.

Piekkolan (2006) tutkimus on osa Veto -projektia ja tarkastelee kotityön merkitystä Suomessa ajankäyttöaineistolla (ks. laatikko 2.1). Tutkimusasetelmaa kuvaa aikaisempi laatikko 3.1. Tutkimuksessa selitetään ikääntyneiden yli 53 -vuotiaiden todennäköisyyttä poistua työelämästä vuosien 1999/2000 ajankäyttöaineistoa seuraavina neljänä vuotena. Eläketutkimuksessa käytetään ns. instrumentteja arvioimaan kotityötä, joka on luonteeltaan jatkuvaa. Taloudellisiin kannustimiin sisältyy tutkimuksessa optioarvot, jotka ilmaiset hyödyn siirtyä eläkkeelle nyt tai jonain tulevana vuotena. Tällöin vaakakupissa ovat mukana odotettavissa oleva eläkkeelläoloaika, lisäansiot jos työtä jatketaan ja odotettavissa oleva eläke (ks. myös Hakola, 1999, 2000). Tutkimuksessa saadaan tukea sille, että taloudellisilla kannustimilla on merkitystä eläkepäätöksessä. Jos eläkkeiden ennustetaan nousevan paljon jatkettaessa työelämässä, niin töitä tehdään pidempään. Hurd (1996) on todennut, että työajat ovat yleensä hyvin jäykkiä. Kannustimet vaikuttavatkin enemmän eläkepäätökseen (ollako vai eikö olla työelämässä) kuin työviikon pituuteen.

Tutkimuksen perusteella muu kuin ansiotyöhön käytetty aika on jaettava passiiviseen ja aktiiviseen vapaa-aikaan ja kotityöhön. Kotityö on osittain rinnasteinen aktiiviselle ajankäytölle etenkin miehillä, kun taas Piekkolan ja Harmoisen (2003) tutkimus noudattaa pitkälti heidän ensimmäistä hypoteesia, jonka mukaan kotityö on rinnastettavissa markkinatyöhön. Kaikkea kotityön tuottamaa hyötyä ja iloa ei siten voida korvata markkinoilta ostettavilla palveluilla. Tämä merkitsee sitä, että kotityöhön ja ansiotyöhön käytetty aika eivät ole täysin rinnasteisia. Piekkolan (2006) mukaan paljon kotityötä tekevät siirtyvät herkemmin eläkkeelle ja tätä selittää kotityön yhteys aktiiviseen vapaa-aikaan. Tutkimuksen keskeinen havainto on, että 7 tuntia lisää kotityötä viikossa lisää eläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä 13%.

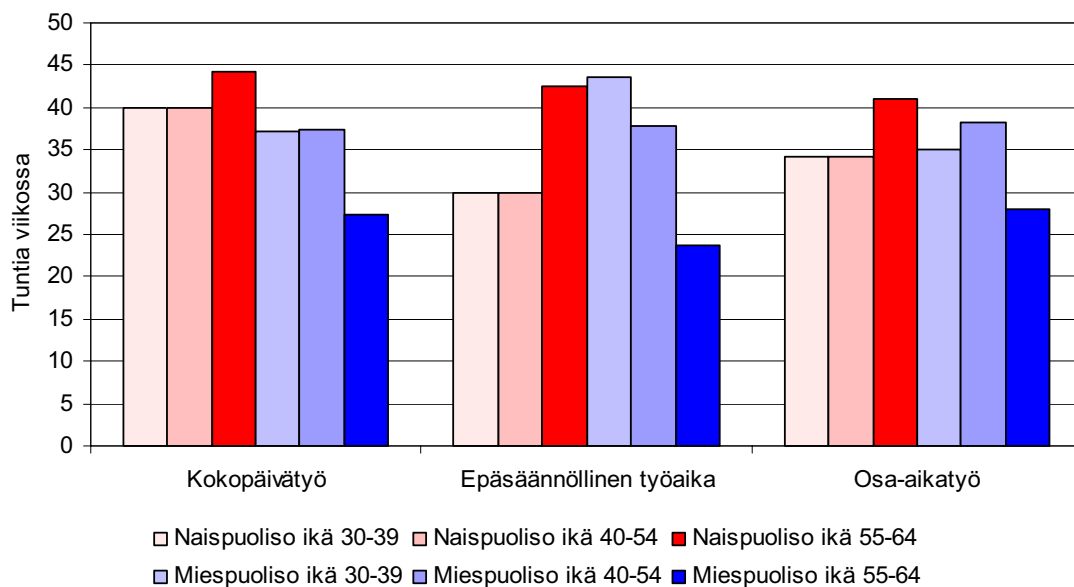
Vaikka kotityöhön liittyy paljon aktiivisen vapaa-ajan piirteitä, on selvää, että mahdollisuudet korvata oma kotityö markkinoilta ostettavalla on tärkeää. Markkinoilta voidaan ostaa vähiten kiinnostava kotityö. Tämä voi vaikuttaa etenkin naisten työmarkkina-käyttäytymiseen, jos ja kun naisten tekemä kotityö on keskimäärin raskaampaa. Kansainvälisessä vertailussa luvussa 4 nähdään, että naiset vastaavat etenkin siivouksesta, ruuanlaitosta ja tiskauksesta. Jos mies tästä huolimatta tekee paljon kotitöitä, saattaa se todennäköisemmin olla mukavampaa. Miehillä etenkin ostosten teko lisääntyy ja kodin huoltotyöt. Voidaan väittää, että ne ovat lähempänä aktiivista vapaa-aikaa kuin naisten tekemät työt.

Yksi syy sukupuolten välisille eroille voi liittyä Piekkolan ja Leijolan viimeiseen hypoteesiin, jonka mukaan kotityö täyttää työmarkkinoilta poistumisesta syntyvää aukkoa ajankäytössä. Kotityön lisäys eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja jo ennen eläkeikää ei ole sisällöllisesti merkittävää ja voi osaltaan täyttää vain aukkoa ajankäytössä. Kotityö ei siten ole eläkkeelle siirtymisen syy. Tutkimusten perusteella miesten työaika ei ole sen sijaan kovin paljoa lyhentynyt 50–54 -vuotiaana verrattuna parhaaseen työikään. Siten vähaisellään kotityön kasvulla voi olla suurempi merkitys eläkepäätöksessä.

Syy eläkkeelle siirtymiselle on myös varmasti pyrkimys täyttää yhteisiä vapaa-ajan toiveita. Vanhempien 53–60 -vuotiaiden pariskuntien osalta miehet ovat myös vain noin puoli vuotta vanhempi kuin puolisonsa. 70 prosenttia 55–64-vuotiaista onkin naimisissa, joten koko kotitalouden ajankäyttö on tärkeä lisätekijä eläkepäätöksessä. Puolisot tekevät kotityötä paljon yhdessä ja näin on etenkin eläkkeellä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että eläkeajatuksia on enemmän ja eläkkeelle siirtymisen todennäköisyys kasvaa, jos puoliso on eläkkeellä (Hakola 2000; Hytti 1993). Kansainvälisten tutkimusten perusteella miesten eläkkeelle siirtyminen riippuu naispuolison eläkepäätöksestä (Coile, 2003; Dahl ym., 2002; Johnson ja Favreault, 2001).

Piekkola (2006) ei kuitenkaan löydä kovin merkittävää yhteyttä puolison työmarkkina-aseman ja eläkkeelle siirtymisen välillä. Eläkkeellä tehdään myös paljon kotityötä yhdessä. Kuitenkin puolison kotityön määrällä näyttää olevan suurempi merkitys eläkepäätökselle ennen eläkkeelle siirtymistä. Toisin sanoen eläkkeelle ei mennä sen vuoksi, että kotityötä voitaisiin tehdä yhdessä. Yllättäen myös naispuolison kotityö ennen eläkkeelle siirtymistä vaikuttaa miesten käyttäytymiseen. Sitä enemmän mies itse tai työssä käyvä naispuoliso tekee kotityötä, sitä todennäköisemmin mies siirtyy eläkkeelle. Selitys tälle voi olla se, että naisten kokonaistyöaika säilyy varsin suurena myös ikääntyvillä ja/tai miehen tekemä kotityö on mielekkäämpää ja lähempänä aktiivista vapaa-aikaa. Kuviossa 3.1 on näytetty työssä oleville puolison kokonaistyöaika 30 ikävuodesta lähtien (ansio-työ ja kotityö yhteensä).

Kuvio 3.1 Työssä olevan puolison kokonaistyöaika (tuntia viikossa) eri työaika-ikäryhmissä

Kuviosta nähdään, että miespuolison kokonaistyöaika vähenee iän myötä. Vastaavasti naispuolison tekemä kokonaistyön määrä jopa kasvaa. Näin on etenkin epäsäännöllistä tai osa-aikaista työtä tekevillä naispuolisoilla. Kuvion perusteella vaikuttaa siten siltä, että naisten kotityön määrän kasvu iän myötä johtaa myös kokonaistyöajan pysymiseen varsin ennallaan. Miespuolisolla sen sijaan kotityön määrä ei kasva iän myötä, vaan voi jopa vähentyä. Paljon kotityötä tekevät miehet kuitenkin erottuvat ajankäytössä selvästi muista ja ovat halukkaita siirtymään aikaisemmin eläkkeelle. Tätä selittää sekä kotityön mielekkäisyys ikääntyvillä töissä olevilla. Odotettavissa myös on, että kotityön määrän kasvu suhteellisesti enemmän miehillä kuin naisilla, kun siirrytään eläkkeelle.

3.3 Yhteenveto

Tässä luvussa on tarkasteltu Ruuskasen ja Piekkolan samaan Veto-ohjelmaan kuuluvia tutkimuksia, joissa on ainutlaatuisesti yhdistetty ajankäyttötietoa ja pitkittäisaineiston tietoa työmarkkina-asemasta. Ruuskasen (2006) tutkimus *“Time Use During the Parental Leave and the Return to Employment”* tekee seuraavanlaisia päätelmiä työn ja vapaa-ajan yhteensovittamiseksi äitien arjessa ja paluussa työelämään.

- Suomessa äidit pysyvät pitkään pois työelämästä. Yhtenä syynä tähän voidaan pitää Suomen kodinhoitojärjestelmää. Tämä voi myös vaikeuttaa pitkän päälle mahdollisuutta löytää koulutusta vastaavaa työtä.
- Koulutettujen on helpompi palata työelämään heti äitiysloman jälkeen, mutta ei enää välttämättä kodinhoitotukiperiodin jälkeen. Koulutuksen positiivinen vaikutus näyttää vähenevän, mitä pidempään työelämästä ollaan poissa.
- Perheen tuloilla on tärkeä merkitys kotona pysymiselle pitkään. Kodinhoitotukea saavien perheiden tulotaso on keskimäärin korkea.
- Lasten saanti muuttaa pysyvästi naisten ajankäyttöä. Osalle tämä merkitsee muita mielenkiintoisia aktiviteetteja ansiotyön sijaan, jotka voivat liittyä kotityöhön ja sosiaaliseen kanssakäymiseen.
- Suomessa on käytössä peräkkäinen menetelmä. Voi olla, että rinnakkainen järjestelmä ei aiheuttaisi niin voimakasta työmarkkinoilta syrjäytymisriskiä kuin peräkkäinen järjestelmä. Tämä koskee erityisesti äitejä, jotka ovat pitkään poissa työmarkkinoilta ja voivat kohdata vaikeuksia palata takaisin työelämään.

Piekkolan (2006) tutkimuksen *“Are Those Busy, Doing Household Work and Active Leisure Prone to Retire Earlier: Evidence from Time Use of Older Finns”* perusteella voidaan patella seuraavaa.

- Taloudelliset kannustimet yhdessä vähäisemmän kotityön määrän kanssa selittävät sitä, miksi koulutetut pysyvät pidempään työelämässä.
- Koulutuksen korrelaatio hyvään terveyteen on myös varsin korkea.
- Eläkkeelle siirryttäessä vapaa-ajan määrä lähestyy toisiaan mies- ja naispuolisilla. Nainen tekee keskimäärin 9 tuntia enemmän kotityötä viikossa kuin miehet, mikä pätee myös 55–64 -vuotiaiden keskuudessa.
- On kolme erilaista tapaa ajatella kotityötä osana muuta ajankäyttöä. Ensimmäinen on verrata sitä ansiotyöhön. Toinen tapa on rinnastaa kotityö aktiiviseen vapaa-aikaan. Kolmas lähestymistapa on, että kotityö korvaa tyhjiötä siitä, kun on siirrytty eläkkeelle ja töissä ei enää käydä.
- Miehet voivat rinnastaa suhteessa vähäisemmän kotityönsä ennen eläkkeelle siirtymistä enemmän aktiiviseen vapaa-aikaan. Kotityön määrä myös kasvaa suhteellisesti enemmän eläkkeelle siirryttäessä. Nämä tekijät yhdessä selittävät kotityön merkityksen eläkepäätöksessä.

- Naisilla välttämätön kotityö tehdään jo töissä ollessa ja työmarkkinoilta ei välttämättä poistuta, jotta kotityötä voidaan tehdä enemmän. Kotityön määrä myös kasvaa suhteellisesti vähemmän kuin miehillä eläkkeelle siirryttäessä.
- Mies ottaa huomioon myös puolison tekemän kotityön, varsinkin jos nainen on vielä työelämässä ja kokonaistyöaika on pitkä.
- Niemen (2005) mukaan kotityötä tehdään yhtäaikaaisesti varsin paljon. Näin saattaa olla etenkin silloin, kun molemmat ovat eläkkeellä. Tästä ei kuitenkaan näytä seuraavan sitä, että vetäydytään samanaikaisesti eläkkeelle.
- Kiireen ja aikapulaa aiheuttama stressi on tavallista vanhemmalla ikäryhmällä, kun kyky sietää kiireitä on oletettavasti vähäisempi kuin nuorilla. Tuplatakaan kokeminen työelämässä ja kotityössä ei sinänsä lisää eläkesuuntautuneisuutta.
- Kiireellinen elämäntapa on osa nykyistä työelämän kuvaa. Kiireen kokeminen ei siten näytä juurikaan selittävän työmarkkinoilta poistumista. Kiireellisyys on tyyppistä etenkin koulutetuille. Onko kyseessä samalla oravanpyörä, jossa töistä ei uskalleta luopua vai onko kyseessä työkiireistä nauttiminen?
- Huonon terveyden omaavat pyrkivät vähentämään työtunteja, mutta tämä ei aina onnistu. Terveyden vaikutuksia eläkepäätökseen on vaikea tarkastella, koska tutkimuksen aineisto on varsin pieni. Osalle huono terveys on jo vähentänyt työtunteja niin, että eläkkeelle ei siirrytä.

4. Työ ja ajankäyttö Euroopassa eri elämänvaiheissa

Tyypillisesti eurooppalaiset sosiaaliturvajärjestelmät on Esping-Andersenia (1990) mukaan jaettu kolmeen ryhmään: pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin, mannermaiseen korporativistiseen malliin ja anglosaksiseen liberaaliin malliin. Näistä erilaisista perinteistä lähtien Euroopan maat tarjoavat sekä lapsiperheille että ikääntyneille erilaisia mahdollisuuksia joustaviin työelämään palaamiseksi tai siellä pysymiseksi. Tarjotut ajalliset ratkaisut kuten rahalliset etuudet vaihtelevat kuitenkin voimakkaasti maittain.⁵

Erilaiset työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisen ja töissä jaksamisen kannustimet voivat lähteä usealta eri tasolta: ylikansallisesti, kansallisesti, toimialakohtaisesti, toimipaikkakohtaisesti tai yksilön tasolla. Siksi järjestelmät voivat myös maiden sisällä erota toisistaan. Lisäksi tulee huomata, että järjestelmät eroavat yksityisyrittäjien ja ansiotyössä olevien henkilöiden kesken usein jälkimmäisten eduksi.

Tässä luvussa tarkastellaan ensiksi yleisellä tasolla, mitä erilaisia tukimuotoja eri hyvinvointiregiimeissä olevat Euroopan maat tarjoavat kansalaisilleen, kun perheessä on pieniä lapsia tai kun ollaan ikääntyneitä.⁶ Luku ei yritä olla kattava kuvaus eri vaihtoehtoista, vaan kuvata kuinka monimuotoisia Euroopan maissa tarjottavat mahdollisuudet ovat. Toisessa vaiheessa tarkastellaan ajankäyttöä eri Euroopan maissa eri elämänvaiheissa.

4.1. Työ ja työaikajärjestelyt

Seuraavassa kuvataan työaikajärjestelyjä Euroopassa perustuen pitkälti European Foundation (2006) selvitykseen työajan järjestelyjen mahdollisuuksista Euroopan unionin kuudessa jäsenmaassa: Ranska, Saksa, Alankomaat, Espanja, Ruotsi ja Iso-Britannia.

Lapsiperheet

Tarkasteltaessa eri järjestelmien tasolla lapsiperheille tarjottavia mahdollisuuksia joustavaan työn ja perheen yhteensovittamiseen on lapsen hoivatarpeesta johtuen jokaisessa järjestelmässä alkuvaihe, jossa irtaudutaan työelämästä. Tämän jälkeen tarjotut mahdollisuudet eroavat. Erityisesti äitien osalta myös yleinen työmarkkinoiden rakenne, kuten osa-aikatyön osuus, vaikuttaa mahdollisuuksiin sopeuttaa työn tarjontaa lasten ollessa pieniä. Seuraavassa esitellään lyhyesti, minkä tyyppisiä järjestelmiä eri EU-maissa on käytössä ja mitä tapoja erilaiset sosiaaliturvajärjestelmät tarjoavat työn ja perheen yhdistämiseen kun lapset ovat pieniä.

Pienten lasten perheen kohtaamat tukimuodot jakautuvat kaikissa Euroopan maissa kahteen vaiheeseen. Lapsen synnyttyä lähinnä äidit jäävät äitiyslomalle, jonka kesto vaihtelee maittain. Minimikeston jälkeen on erilaisia mahdollisuuksia pidentää lasten kotona tapahtuvaa täysipäiväistä hoitoa. Tämän intensiivisen vaiheen jälkeen seuraa toinen vaihe, jossa lastenhoidon tarpeen väheneminen mahdollistaa äidille joko osa-aikaisen tai täysi-

⁵ Järjestelmät ovat myös voimakkaissa muutoksissa maiden sisällä ja tarkat raja-aidat järjestelmien välillä ovat hämärtyneissä. Välimeren alueen maat, kuten Espanja ja Italia, muodostavat oman ryhmänsä, joka tässä tarkastelussa jää vähemmälle huomiolle.

⁶ Luvun 4 tiedot perustuvat European Foundationin (2005, 2006) selvityksiin, joissa on yksityiskohtaisempi ja koko ikäkausia koskeva katsaus.

päiväisen paluun työelämään. Tässä toisessa vaiheessa tarjotut mahdollisuudet riippuvat enemmän maan työmarkkinoiden kokonaisrakenteesta, kuten osa-aikatyön yleisyydestä, työsopimusten rakenteesta, työttömyysasteesta, kuin tietyistä etuusjärjestelmistä.

Seuraavassa esitellään tiettyjä esimerkkejä ensimmäisen vaiheen maittaisista eroista pohjoismaisessa, korporativistisessa ja anglosaksisessa liberaalissa hyvinvointimallissa. Pohjoismaisessa järjestelmässä äitiysloma on ainakin osaksi pakollinen. Lisäksi kaikissa pohjoismaisen mallin maissa on mahdollisuus pidentää lapsen kanssa vietettyä aikaa, joko kokonaan tai osa-aikatyön kautta. Vanhempainvapaan kesto Suomessa on 44 viikkoa eli 263 arkipäivää sisältäen sekä äitiysvapaan että vanhempainvapaan. Ruotsissa vanhempainvapaan kesto on yhteensä 68 viikkoa eli 480 päivää. Tanskassa kesto on 52 viikkoa eli 364 päivää.⁷ Suomessa on mahdollisuus saada vanhempainrahakauden jälkeen kotihoidon tukea kunnes lapsi täyttää kolme vuotta.

Näiden järjestelmien erot näkyvät siinä, kuinka suuri osuus lapsista on kodin ulkopuolisessa hoidossa. Esimerkiksi alle kolmevuotiaista lapsista Ruotsissa 48 prosenttia, Tanskassa 64 prosenttia ja Suomessa vain 22 prosenttia on kodin ulkopuolisessa kunnan järjestämässä päivähoidossa (European Foundation, 2006, sivu 10 taulukko 1). Tanskassa ja Ruotsissa luku nousee 80 ja 91 prosenttiin kun lapsi on kolmesta kuuteen ikävuotta, mutta Suomessa luku on edelleen vain 66 prosenttia. Jos otetaan huomioon myös yksityisessä hoidossa kodin ulkopuolella olevat lapset, osuudet jäävät Suomessa edelleen alle kolmivuotiaiden osalta 25 %:iin ja 3–6 -vuotiaiden osalta 68 %:iin (vuosina 2004–2005). Lasten ollessa pieniä kaikissa näissä maissa on usein mahdollisuus käyttää työaikapankkeja ja muita työaikajärjestelyjä.

Korporativistisissa mannermaisissa järjestelmissä äitiysloman maksimikestot ovat selvästi lyhyempiä. Saksassa 14 viikkoa, Ranskassa 16 viikkoa ja Belgiassa 15 viikkoa. Myös näissä maissa on mahdollista jatkaa lasten hoitamista kotona. Maksimikestoajat ovat Ranskassa ja Saksassa kolme vuotta, mutta Belgiassa vain kolme kuukautta. Erityisesti Saksassa joustavat työaikajärjestelyt ovat levinneet laajalle. Yli 40 prosenttia työntekijöistä kuuluu työaikapankkien piiriin. Belgia poikkeaa vähemmän joustavilla järjestelmillä edellisistä maista. Näissä maissa alle kolmevuotiaat lapset ovat selvästi vähemmän ulkopuolisessa hoidossa. Saksassa vain 10 prosenttia lapsista, Ranskassa 29 prosenttia ja Belgiassa 30 prosenttia. Luvut nousevat voimakkaasti yli 3-vuotiaiden lasten osalta, mihin vaikuttaa usein pakollinen esikoulu. Ranskassa ja Belgiassa ollaan lähellä 100 prosenttia, Saksassa luku on 78 prosenttia.

Anglosaksien liberaalin järjestelmän maissa äitiysloman maksimikesto on Isossa-Britanniassa 18 viikkoa ja Irlannissa 26 viikkoa. Vain Isossa-Britanniassa on mahdollisuus pidennettyyn vanhempainvapaakauteen, mutta sen maksimikesto on 13 viikkoa kunnes lapsi täyttää viisi vuotta.

Perhevapaiden loputtua mahdollisuudet työn ja perheen yhteensovittamiseen riippuvat paljon työmarkkinoiden rakenteesta. Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin keskeisenä piirteenä on naisten korkea työllisyysaste. Tähän liittyy alhainen osa-aikatyössä käyvien äitien osuus Suomessa. Järjestelmä rakentuu myös kattavalle julkisen sektorin tarjoamalle päivähoitojärjestelmälle. Tällaisessa järjestelmässä äidit pystyvät varhaisessa vaiheessa palaamaan takaisin työelämään.

Mannermaisen korporativistisen mallin piirteenä on verrattain alhainen naisten työhönoosallistumisaste. Lisäksi osa-aikatyössä olevien naisten osuus kaikista töissä käyvistä naisista on korkea. Päivähoitojärjestelmät eroavat maittain mannermaisessa järjestelmässä. Esimerkiksi Ranskassa on kehittynyt julkinen päivähoitojärjestelmä, kun se Saksassa nojaa enemmän yksityisten ei-kaupallisten palveluntarjoajien harteille.

⁷ Norjaa ei EU:n ulkopuolisena maana käsitellä.

Liberaalin anglosaksisen järjestelmän piirteenä on alhainen julkisen sektorin tarjoama kodin ulkopuolinen hoito. Sen sijaan tarjolla on verrattain paljon yksityisiä palveluja. Näiden ongelmana on julkisen tuen puute, joka nostaa niiden hinnan korkealla ja täten sulkevat monet pieni- ja keskituloiset kotitaloudet palvelujen ulkopuolelle.

Ikääntyneet

Alankomaita ja Isoa-Britanniaa lukuun ottamatta kaikissa maissa on käytössä joustavia eläkejärjestelyjä. Osa-aikaeläkejärjestelyissä kompensoidaan myös eläkemenetyksiä ja niistä aiheutuu myös kustannuksia julkiselle sektorille. Kollektiivisissa tai yritystasoisissa sopimuksissa osa tulonmenetyksistä ja eläkkeen alentumisesta korvataan. Saksassa sopimukset kattavat yli 16 miljoonaa työntekijää. Ranskassa yli 200 000 työntekijää oli vuonna 2001 varhaiseläkkeellä, joista noin 20 prosenttia ovat osittain myös työelämässä (aikaisemmin varhaiseläkkeellä oli jopa 500 000 työntekijää).

Yleinen suuntaus Euroopassa on korvata näitä varhaiseläkejärjestelyjä joustavilla työaikajärjestelyillä, joilla työmarkkinoilta poistuminen kokonaan myöhentyy. Esimerkiksi Ranskassa osa-aikaeläke poistettiin vuoden 2003 laissa (voimaan vuoden 2005 alusta). Suomessa, Ruotsissa, Saksassa, Ranskassa ja Espanjassa työaika voidaan kuitenkin lyhentää siten, että työajan lyhennys kompensoidaan. Ruotsissa 61–64 -vuotiaat voivat lyhentää työaikaansa 15, 50 tai 75 prosenttia, kun taas osa-aikaeläke (ns. *delpension*) on poistettu käytöstä. Ruotsissa yli 60 -vuotiailla on mahdollisuus lyhentää työaikaansa 50 prosenttia ja eläkeikää on myöhennetty 67 vuoteen. Saksassa ja Ranskassa ikävuodesta 55 lähtien työaika voidaan vähentää 50 prosenttia lain mukaan, joka tulee vielä kollektiivisin sopimuksin vahvistaa.

Alankomaissa 90 prosentissa työehtosopimuksista on joustavaan eläkkeelle siirtymiseen liittyviä ratkaisuja. Näissä järjestelyissä työntekijällä on usein oikeus niin halutessaan siirtyä tekemään lyhyempää työviikkoa. Siinä mielessä sopimukset muistuttavat Saksan ja Ruotsin työmarkkinoita, joissa työntekijällä on yksipuolinen oikeus lyhennettyyn työviikkoon. Isossa-Britanniassa on suunnitteilla eläkejärjestelmän uudistus vuodesta 2010, joka kannustaisi pidempään työuraan. Nykyisellään työnantajat voivat käyttää eläkerahastoista kertyneitä ylijäämiä varhaiseläkkeisiin. Nämä toimenpiteet liittyvät yleensä järjestelyihin, joissa vähennetään työntekijöitä yrityksessä.

Osa-aikatyöstä on olemassa myös vaihtelevia säännöksiä. Alankomaissa, Saksassa ja Ruotsissa – tosin myös työehtosopimuksista riippuen – työntekijällä on yksipuolinen oikeus siirtyä osa-aikatyöhön. Alankomaissa on lisäksi työntekijällä oikeus siirtyä kokopäivätyöhön osa-aikatyöstä. Ruotsissa ja Alankomaissa kokopäivätyöhön pyrkivällä on etuoikeus uusiin työntekijöihin nähden. Tässä suhteessa Suomen lainsäädäntö ei suojaa työntekijän oikeuksia kokopäivätyöhön kovinkaan hyvin. Työnantaja voi hyvin joustavasti palkata esimerkiksi kaupan alalla osa-aikatyötä tekeviä.

Suomessa työaikalain 15 § koskee lyhennettyä työaika eli osa-aikaista työtä. Työntekijällä on oikeus osittaiseen hoitovapaaseen. Jos työntekijä muista sosiaalisista tai terveydellisistä syistä haluaa tehdä työtä säännöllistä työaika lyhyemmän ajan, työnantajan on pyrittävä järjestämään työt niin, että työntekijä voi tehdä osa-aikatyötä. Tällaisesta osa-aikatyöstä on tehtävä määräaikainen enintään 26 viikkoa voimassa oleva sopimus, josta käy ilmi ainakin vuorokautisen ja viikoittaisen työajan pituus. Jos työntekijä siirtyäkseen osa-aikaeläkkeelle haluaa tehdä säännöllistä työaika lyhyemmän ajan työtä, työnantajan on pyrittävä järjestämään työt niin, että työntekijä voi tehdä osa-aikatyötä. Työajan lyhentäminen toteutetaan työnantajan ja työntekijän sopimalla tavalla ottaen huomioon työnte-

kijän tarpeet sekä tuotanto- ja palvelutoiminta. Pykälän sanamuoto “on pyrittävä sopimaan” osoittaa, että työntekijä ei voi pakottaa työnantajaa sopimaan asiasta.

Työajan lyhentyminen on toteutunut myös elinikäisen työajan lyhentymisen muodossa työelämään osallistumisen siirtyessä aiempaa myöhemmäksi opiskeluaikojen pidentyessä, erilaisiin elämäntilanteisiin liittyvien vapaiden, kuten vuorotteluvapaan ja opinto-vapaaajärjestelmän kehittymisen myötä, sekä eläkkeelle jäämisen varhaistuessa joustavien eläkejärjestelyjen seurauksena.

Työaikajärjestelyihin liittyvät läheisesti myös työaikapankit. Työaikapankin käsitteen voi tulkita eräänlaisena liukuvan työajan laajennuksena ja ”ylivuotopankkina”. Liukumi- en puitteissa työaikaa voi tehdä tuntirajojen puitteissa sisään ”pankkiin” ja työaikapan- kin saldo voi olla tilapäisesti myös miinusmerkkinen. Työaikapankin saldo voi vaihdella esimerkiksi +/- 100 tunnin välillä vuoden tasoittumisjaksolla. Työaikapankeista radikaal- lein on otettu käyttöön Ruotsissa kemian-, tekstiili-, puu- ja konetekniikan teollisuudes- sa osana vuoden 2001 työehtosopimuksia työajan uudistuksista, jotka kattavat noin 600 000 työntekijää ja toimihenkilöä (20 % työllisistä). Näillä aloilla 0,5 prosenttia ansioista vuodessa voidaan säästää eräänlaiseen työaikapankkiin. Näitä säästöjä voidaan käyttää myöhemmin työajan lyhennyksiin tai myös ottaa ulos rahallisina korvauksina. Nämä työaikapankit arvellaan vähentävän työaikaa 50 tuntia vuodessa. Suomessa Antilan ja Ti- lastokeskuksen tutkimusten mukaan työaikapankeiksi ymmärrettyjä järjestelyjä oli käy- tössä vuonna 1997 noin 10–12 prosentissa toimipaikoista. (Antila, 1998; Kandolin ym., 2000). Uhmavaara ja Jokivuori (2003) ovat tarkastelleet työaikajärjestelyjä Suomessa ja työnantajien ja työntekijöiden kokemuksia niistä.

European Foundationin (2005) selvityksen ja suomalaisten tutkimusten perusteella voidaan todeta seuraavanlaisia kehitystrendejä:

- Ruotsissa ja Alankomaissa on tehty runsaasti positiivisia aloitteita liittyen sekä lapsi- perheisiin että ikääntyvien työn ja vapaa-ajan yhteensovittamiseen. Uudet toimenpi- teet ovat lisänneet naisten osallistumista työmarkkinoille.
- Isossa-Britanniassa työaikoja säädellään vähän. Niinpä myös työn ja vapaa-ajan yh- teensovittamiseen liittyviä toimenpiteitä on varsin vähän.
- Suomen ohella Ranska ja Saksa sijoittuvat näiden maiden väliin. Espanja on vasta hiljattain vaurastunut maa, mutta siellä koulutustasoon ja joustavaan eläkkeellesiir- tymiseen liittyviä toimenpiteitä on runsaasti.

4.2 Eurooppalainen ajankäyttö

Sukupuolten välistä tasa-arvoa käsitellään usein työmarkkinoiden näkökulmasta: saavatko samaa työtä tekevät samaa palkkaa ja onko molemmilla sukupuolilla samanlaiset mahdolli- suudet edetä urallaan. Naisten työhönosallistumisasteen nousu on tuonut kotitöiden oikeu- denmukaisen jakautumisen keskusteluun. Ajankäyttötutkimukset osoittavat, että työssäkäy- vät naiset yhä kantavat päävastuun kotitöistä. Naisten pidentynyt koulutus on johtanut las- ten saannin myöhentämiseen. Hämäläinen (2005) osoittaa Suomen osalta, että naisten kou- lutustaso selittää ensisynnyttäjien ikää: mitä korkeampi koulutus, sitä vanhempana tullaan äidiksi. Myöhentynyt äitiys yhdessä kasvaneiden uravaatimusten ja kunnianhimon kanssa johtaa tuplataakkaan 30–39-vuoden tietämillä.

Euroopassa naisten työhönosallistumisaste on nousussa. Voidaankin kysyä, kuinka yleistä tuplataakkaa on eri Euroopan maiden kansalaisten piirissä. Kuinka tasa-arvoisesti ajankäyttö on jakautunut eri maiden perheiden sisällä? Helppo tasa-arvon mittari per-

heen sisäisessä ajankäytössä on, kuinka paljon eri perheenjäsenet käyttävät aikaa eri toimintoihin. Jos raskaat kotityöt pitkien työpäivien lisäksi keskittyvät säännönmukaisesti joillekin perheenjäsenille, voidaan kysyä, onko jako oikeudenmukainen. Tässä luvussa käytetään tätä yksinkertaista mittaria. Tarkoituksena on tutkia, onko joissain maissa onnistuttu yhdistämään työelämän ja perheen vaatimukset muita maita paremmin ja voisiko Suomessa toteuttaa samantyyppisiä politiikkatoimenpiteitä.

Eri aktiviteetteihin käytetyn ajan jakautuminen perheen sisällä on hyvin karkea mittatikka.⁸ Ihmisten tehokkuus eri toiminnoissa vaihtelee, joten ihmiset suoriutuvat eri toiminnoista eri ajassa. Perheen sisällä voi olla sisäisiä kirjoittamattomia sopimuksia siitä, kuinka eri toiminnot jaetaan. Lisäksi yksittäisen ajanhetken tarkastelu voi kätkeä tasavaroisempaa ajankäyttöä yli elinkaaren. Lisäksi voidaan kysyä, että vaikka havaitsisimme epätasa-arvoista ajankäyttöä perheen sisällä, onko olemassa politiikkatoimenpiteitä, joilla havaitut epäkohdat voidaan poistaa. Näyttää siltä, että ihmisten ajankäyttö on sidoksissa perinteisiin ja biologisiin käytäntöihin, eikä muutu kovinkaan nopeasti.

Tässä luvussa verrataan suomalaisten ajankäyttötietoja Ruotsin, Saksan, Ranskan ja Ison-Britannian ajankäyttötietoihin eri ikäryhmissä ja perhevaiheissa. Vertailussa tarkastellaan ajankäytön eroja eri Euroopan maissa kokonaistyöajan, ansiotyön, kotityön ja vapaa-ajan osalta. Lisäksi erityisesti tarkastellaan lastenhoitoon käytetyn ajan eroja sekä eläkkeelle siirtymisen aiheuttamia muutoksia ajankäytössä. Vertailun pohjana on käytetty Eurostatin julkaisemaa taulukointia, joka on esitelty tarkemmin laatikossa 4.1.

Laatikko 4.1 Eurostatin julkaisemat vertailukelpoiset taulukot eri Euroopan maiden ajankäytöstä

Eurostat julkaisi vuonna 2000 ohjeet vertailukelpoisten ajankäyttötutkimusten keräämiseksi eri Euroopan maista (Eurostat, 2000). Suurin osa Euroopan Unionin maista on noudattanut omista ajankäyttötutkimuksissa näitä ohjeita. Valmiiden ajankäyttötutkimusten pohjalta Eurostat on koonnut vertailukelpoisia taulukoita, jotka on saatavilla Eurostatin kotisivuilta.⁹ Taulukot mahdollistavat Euroopan maiden ajankäytön vertailun Valitettavasti ajankäyttötaulukot ovat saatavilla vain karkealla tasolla ikäryhmittäin ja perhevaiheittain. Ne eivät esimerkiksi erottele osaaikaj- ja täyspäivätoissa olevia toisistaan. Tämän takia myös tämän luvun kansainvälinen vertailu joudutaan tekemään karkeammalla tasolla kuin tässä raportissa tehty kansallinen vertailu. Lisäksi taulukot eivät jaottele ihmisiä terveydentilan mukaan, jonka esimerkiksi Piekkola ja Leijola (2007) ovat osoittaneet merkittävästi vaikuttavan ihmisten ajankäyttöön. Lisäongelman muodostaa se, että ajankäyttötutkimuksen harmonisoidut ohjeet eivät ole pakottavaa säädöstä ja siksi joissain maissa on käytetty aikaisemmissa ajankäyttötutkimuksissa toteutettuja ratkaisuja. Suurimman ongelman tietojen vertailulle muodostaa Ranska, jossa on kerätty vain yksi päiväkirjapäivä. Näin ei ole saatu tietoa samalta henkilöltä ajankäytöstä arki- ja viikonloppuna. Lisäksi Ranskan ajankäyttötutkimuksen luokittelut erosivat joiltain osin erityisesti vapaa-ajan määrittelyssä. Ranskassa osa vapaa-ajan viettomuodoista, kuten leipäily, on henkilökohtaisten tarpeiden ryhmässä. Tämä pienentää ranskalaisten vapaa-aikaa suhteessa muihin Euroopan maihin. Valitettavasti näitä luokittelueroja ei voida tyhjentävästi korjata. Kunkin tutkimuksessa käytetyn maan ajankäyttötutkimuksen erityispiirteet on esitelty liitteessä B.

⁸ Taloustieteen piirissä on laaja kirjallisuus erikoistumisen tuomista eduista perheen sisällä, ks. esimerkiksi Becker (1991). Erikoistuminen johtaa ajankäytön kokonaiseroihin perheenjäsenten välillä.

⁹ http://forum.europa.eu.int/Public/irc/dsis/tus/library?1=/comparable_statistics&vm=detailed&sb=Title

Kun katsotaan eri Euroopan maiden asukkaiden ajankäyttöä eri ikäryhmissä ja perhevaiheissa, niin se on yllättävän samankaltaista. Jos ajankäytössä on eroja, niin niitä selittävät lähinnä miesten osalta erot työllisyysasteessa ja naisten osalta osa-aikatyön määrässä. Vertailumaiden erot työllisyysasteessa, työttömyysasteessa ja osa-aikatyötä tekevien määrässä vuonna 2002 on esitetty taulukossa 4.1. Syy vuoden 2002 tietojen käyttöön on se, että tässä raportissa käytetyt ajankäyttötutkimukset on kerätty vuoden 2002 läheisyydessä. Näin vuoden 2002 tiedot antavat yleisen kuvan taloudellisesta tilanteesta ja niiden eroista eri maissa ajankäyttötutkimusten kokoamisaikana.

Taulukko 4.1 Vertailumaiden keskeiset työllisyysindikaattorit vuonna 2002

	Suomi	Ruotsi	Ranska	Saksa	Iso-Britannia
Työllisyysaste 15–64 -vuotiaiden keskuudessa, %					
Yhteensä	69,1	74,0	62,9	65,4	71,5
Naiset	67,3	72,5	56,4	58,8	65,3
Miehet	70,9	75,5	69,6	71,8	77,7
Osa-aikatyössä olevien osuus, %					
Yhteensä	12,4	21,4	16,2	20,8	25,0
Naiset	17,1	32,9	29,7	39,5	44,0
Miehet	8,0	11,2	7,8	8,7	9,4
Työttömyysaste, %					
Yhteensä	10,4	5,0	8,7	8,5	5,0
Naiset	10,2	4,6	9,8	8,2	4,3
Miehet	10,7	5,3	7,8	8,7	5,6

Lähde: Eurostat (2004, taulukko 3.1)

4.2.1 Kokonaistyöaika

Sen sijaan, että keskityttäisiin vain ansiotyössä tai kotitöissä havaittuihin eroihin, aluksi tarkastellaan kokonaisajankäytön eroja sukupuolten välillä. Tarkoituksena on tehdä selvä ero perheenjäsenten kaikkiin töihin (sekä ansio- että kotitöihin) käyttämän kokonaisajan ja vapaa-aikaan käytetyn ajan välillä. Vaikka ansiotyöhön ja kotityöhön käytetyn ajan pituudessa on selviä vaihteluita maittain ja sukupuolittain, niin miesten ja naisten kokonaistyöaika on lähellä toisiaan kaikissa tarkastelun kohteissa olevissa maissa.¹⁰

Koko aikuisväestön osalta perheissä, joissa on alle kouluikäisiä lapsia, miesten kokonaistyöaika on naisia pitempi Ruotsissa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa. Kokonaistyöaika koko 20–74 -vuotiaassa väestössä sekä pienten lasten perheiden osalta on esitetty taulukossa 4.2.

¹⁰ Tässä tarkastelussa ruokatunteja eikä työmatkoja lasketa työaikaan.

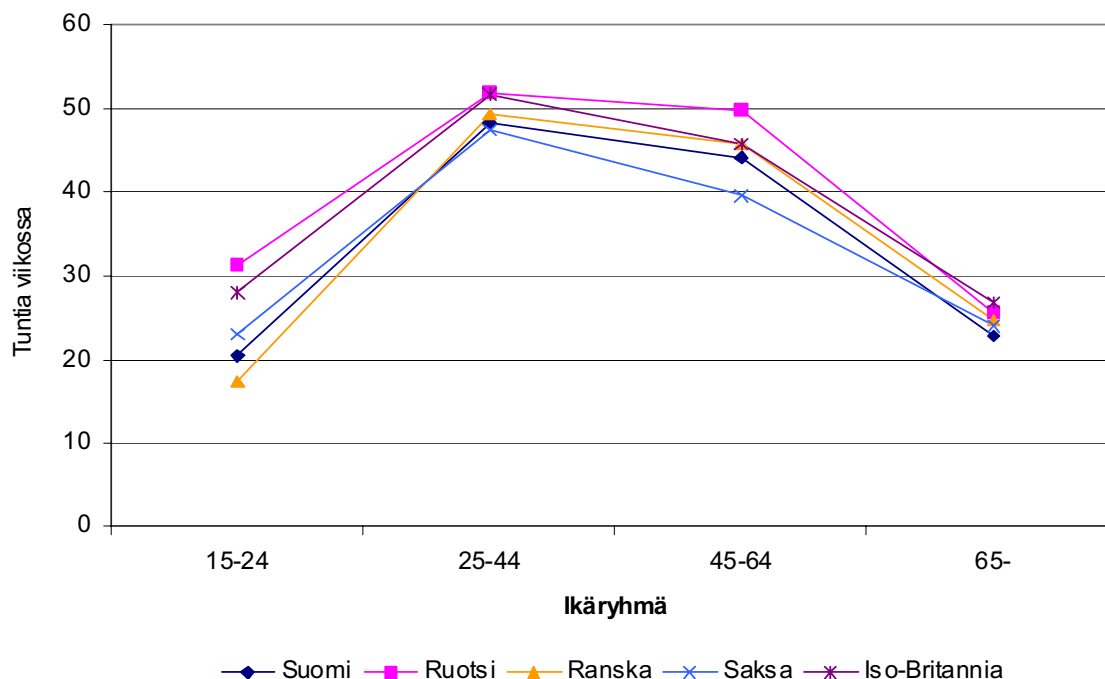
Taulukko 4.2 Kokonaistyöaika 20–74-vuotiailla ja lapsiperheillä, joissa nuorin lapsi on alle seitsemän, tuntia viikossa

	Suomi	Ruotsi	Ranska	Saksa	Iso-Britannia
Ansio- ja kotityö 20–74 -vuotiailla					
Yhteensä	12:33	13:17	12:56	11:44	13:08
Naiset	6:29	6:36	6:47	6:03	6:39
Miehet	6:04	6:41	6:09	5:41	6:29
Ansio- ja kotityö pareilla, joiden nuorin lapsi 0–6 -vuotias					
Yhteensä	16:22	15:59	15:27	14:55	16:29
Naiset	8:19	7:45	8:02	7:23	8:10
Miehet	8:03	8:14	7:25	7:32	8:19

Lähde Eurostat (2004, taulukko 6.1).

Ikäryhmää 15–24-vuotiaita lukuun ottamatta kokonaistyöajat ovat eri ikäryhmissä lähes samat sukupuolittain. Kokonaistyöaika on suurimmillaan 25–44 -vuotiailla, jolloin sekä miehet että naiset tekevät noin 50 tunnin viikkotyöaikoja. Näin korkea kokonaistyöaika säilyy lähes samana 45–65-vuotiailla, mutta alenee nuorison tasolle eläkeläisillä. Kuviossa 4.1 on esitetty miesten kokonaistyöajan vaihtelut ikäryhmittäin. Voidaan todeta, että kaikissa tarkastelluissa maissa elämän ruuhkavuodet keskittyvät samaan ikävaiheeseen ja ne koskettavat sekä miehiä että naisia.

Kuvio 4.1 Miesten kokonaistyöaika viidessä Euroopan maassa (tuntia viikossa)

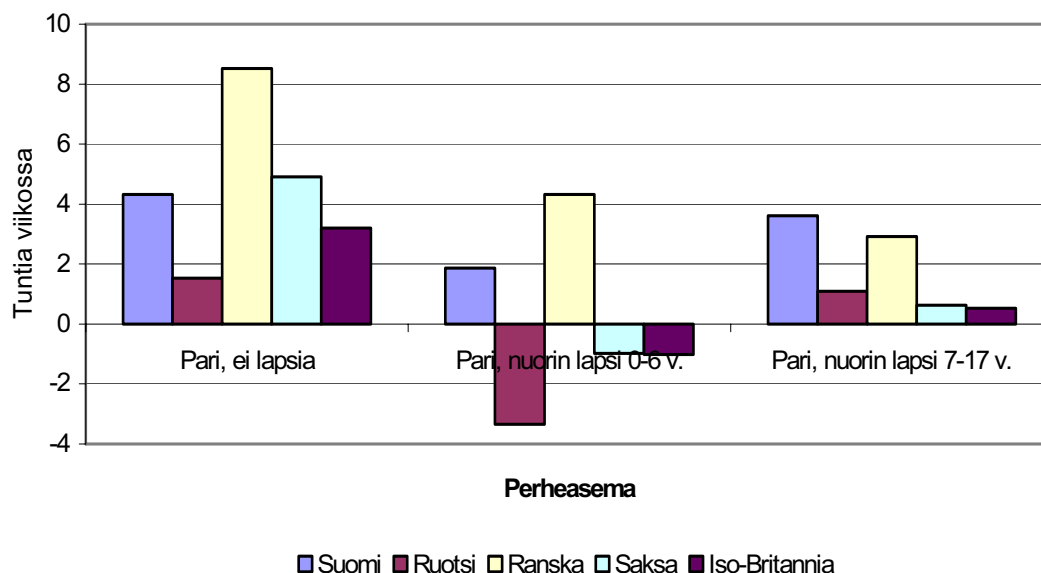
Kokonaistyöajan ero miesten ja naisten välillä ikäryhmittäin on esitetty taulukossa 4.3. Sen avulla voidaan tarkastella miten sukupuolten välinen tasa-arvo toteutuu eri ikävaiheissa, kun mittarina käytetään toimintoihin käytettyä aikaa. Ranskassa kokonaistyöajan ero on suurin miesten hyväksi. Saksassa erot ovat pienet eläkeikäisiin asti, kun eläkkeellä miesten etu naisiin nähden kasvaa lähes yhdeksään tuntiin viikossa.

Taulukko 4.3 Naisten ja miesten kokonaistyöajan erot ikäryhmittäin (tuntia viikossa)

Maa/ikäryhmä	15–24	25–44	45–64	65–
Suomi	3,3	3,5	2,9	5,6
Ruotsi	3,1	-1,0	-1,6	4,9
Ranska	3,5	3,7	4,0	8,1
Saksa	1,4	1,3	2,0	8,7
Iso-Britannia	2,0	-0,4	0,8	5,1

Kun tarkastellaan eroja kokonaistyöajassa perhevaiheittain, kuva muuttuu selvästi. Tämä on esitetty kuviossa 4.2. Yleensä kokonaistyöaika on pidempi naisilla kuin miehillä. Kun perheessä on pieniä lapsia, miesten kokonaistyöaika on kuitenkin suurempi kuin naisten Ruotsissa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa. Ranskassa naisten suhteellisesti suuri kokonaistyöaika selittyy miesten vähäisellä osallistumisella lastenhoitoon.

Kuvio 4.2 Naisten ja miesten kokonaistyöajan ero perhevaiheittain (tuntia viikossa)

Kokonaistyöaika on vähän käytetty mittari keskusteltaessa ajankäytön tasa-arvoisuudesta eri perheenjäsenten kesken. Se osoittaa kuitenkin, että töiden kokonaisuus eroaa varsin vähän miesten ja naisten välillä. Vähäiset erot ovat kuitenkin usein miesten hyväksi. Tarkasteltaessa perhevaiheittain osoittautuu, että pienten lasten perheissä miehet ovat kokonaistyöajassa edellä naisia kolmessa viidestä tarkastellusta maasta. He kasvattavat työssäkäyntiä samalla kun lisäävät kotitöihin, erityisesti lastenhoitoon käytettyä aikaa. Tämä herättää kysymyksen, onko miehet unohdettu, kun tarkastellaan tuplataakan kohdistumista pienten lasten perheissä.

4.2.2 Ansiotyö

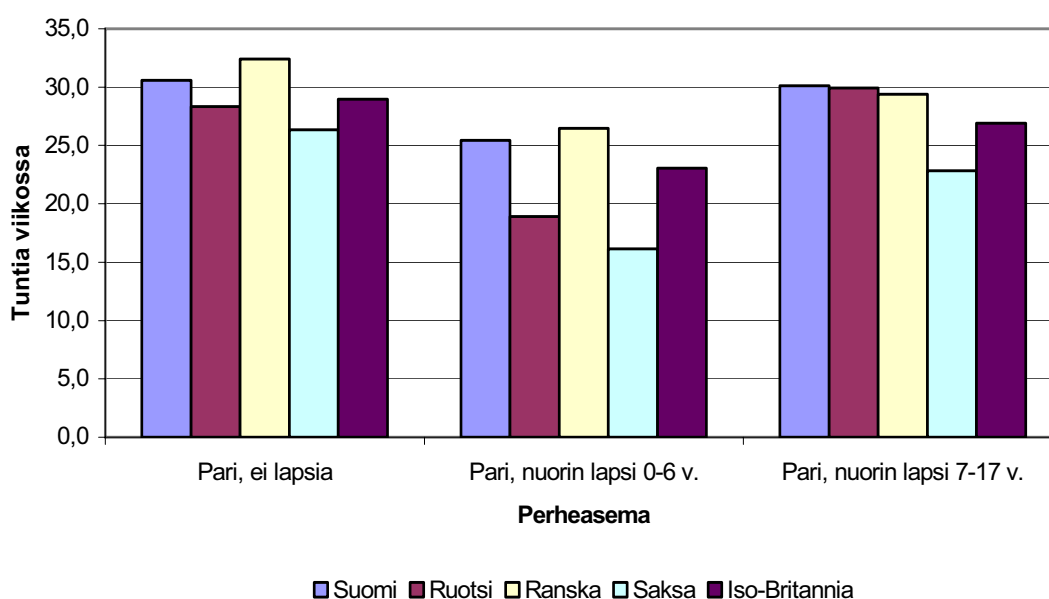
Ansiotyöhön käytetyn ajan jakautuminen on perinteinen tasa-arvon mittari. Miesten työhönohallistumisaste on perinteisesti ollut korkea Euroopassa ja pysynyt edelleen sellaisena. Naisten työhönohallistumisaste on ollut Pohjoismaissa korkea kun taas muut Euroopan

maat ovat seuranneet kehitystä viiveellä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että mukana olevista maista suomalaiset naiset työskentelevät pisimpään ansiotyössä eli 1 490 tuntia vuodessa.

Ajankäyttöaineiston perusteella lasten ikä selittää paljon työssäkäyvien naisten työtuntimääriä ja niiden vaihtelua Euroopassa. Naisten viikkotyötunnit riippuvat maan päivähoitojärjestelmästä ja osa-aikatöiden määrästä. Olisi luontevaa tarkastella ajankäyttöä erikseen työssäkäyvien osalta erottelemalla kokopäivätyöissä ja osa-aikatyöissä olevat. Valitettavasti ajankäyttötaulukot eivät erottele osa-aika- ja täyspäivätyöissä olevia toisistaan.

Kuviossa 4.3 on kuvattu naisten ansiotyöhön käyttämä aika eri maissa. Yllättäen ranskalaiset naiset työskentelevät pisimpään muiden maiden naisiin verrattuna kun lapset ovat alle seitsemän vuotta. Suomessa ja Ruotsissa naisten työtunnit nousevat vasta kun perheen nuorin lapsi täyttää seitsemän vuotta. Saksalaiset naiset käyvät vertailumaista vähiten töissä.

Kuvio 4.3 Naisten työtunnit perheaseman mukaan (tuntia viikossa)

Maiden väliset erot miesten työtunneissa johtuvat lähinnä työttömyysasteesta. Kaikissa Euroopan maissa vanhempien ikäluokkien miehillä työtuntien määrä vähenee työelämästä poistumisen takia. Edelleen suomalaiset miehet tekevät ansiotyötä toiseksi pisimpään eli 1 953 tuntia vuodessa.

Miesten työn tarjonta ei juurikaan reagoi lasten hankkimiseen. Pääsääntöisesti se pysyy samana tai kasvaa hieman. Karkealla tasolla tapahtuva tarkastelu voi kuitenkin kätkeä muutoksia. Esimerkiksi Carlin ja Flood (1997) huomasivat vastasyntyneiden lasten aiheuttavan negatiivisen työn tarjontavaikutuksen Ruotsissa kun asiaa tarkasteltiin ajankäyttöaineistolla.

Kotityöt

Kotitöiden jakautuminen miesten ja naisten kesken on yksi mittari perheen sisäisen tasa-arvon toteutumisessa. Kotitöiden tasaisuus riippuu siitä kuka kotitöitä tekee, paljonko kotitöitä tehdään ja milloin kotityöt tehdään. Kotitöihin käytetyn ajan määräytyminen on vaikea tutkimuskohde. Toisaalta kotityöt ovat raskaita ja niitä ei tehdä mielellään. Toisaalta kotityöt tuottavat myös tyydytystä tekijälleen, jolloin siihen voidaan käyt-

tää tehokasta minimimäärää enemmän aikaa. Kotitöiden tekemisen tehokkuus riippuu myös sekä tekijän harjaantumisesta että käytettävissä olevista kotitalouskoneista ja apuvälineistä. Tämän takia ajankäytön minimointi ei kuvaa kotitöihin käytetyn ajan määräytymistä. Tämä näkyy tilanteissa, joissa muut kiireet eivät rajoita kotitöihin käytettyä aikaa. Silloin kotitöitä tehdään hitaammin.

Kotitöihin käytetty aika kasvaa kahdessa vaiheessa. Ensimmäinen vaihe on kun perheeseen syntyy lapsia. Tällöin erityisesti naisten lastenhoitoon käyttämä aika kasvaa voimakkaasti. Toinen kotitöitä kasvattava vaihe on eläkkeelle siirtyminen, jolloin ansiotyöstä vapautuneesta ajasta osa käytetään kotitöitä tekemällä. Nämä kaksi jaksoa ovat mielenkiintoisia, koska toisessa on enemmän kysymys pakon (lapsen) sanelemasta kotitöiden kasvusta, kun taas toisessa (eläköityminen) kasvu on vapaaehtoista.

Kaikissa tarkastelluissa maissa naiset tekivät noin kaksi kolmasosaa kotitöistä. Suomalaiset ja ruotsalaiset naiset tekivät vähiten kotitöitä, mikä johtui pidemmästä ajasta ansiotyössä. Sen sijaan suomalaiset ja ruotsalaiset miehet osallistuivat eniten kotitöiden tekoon. Vähiten kotitöitä tekivät englantilaiset miehet.

Kotitöiden tekemisen yleisyyttä voidaan tarkastella myös katsomalla, mikä osa ajankäyttötutkimukseen vastaajista oli tehnyt kotitöitä heille arvottuna päiväkirjapäivänä. Tämä on esitetty taulukossa 4.4. Ajankäyttötutkimukseen osallistuneista naisista yli 95 prosenttia ilmoitti tehneensä kotitöitä päiväkirjapäivänä. Sen sijaan vain 81 prosenttia ranskalaismiehistä ilmoitti tehneensä kotitöitä. Suomessa 90 prosenttia ja Ruotsissa 92 prosenttia miehistä ilmoittivat tehneensä kotitöitä päiväkirjanpitopäivänä.

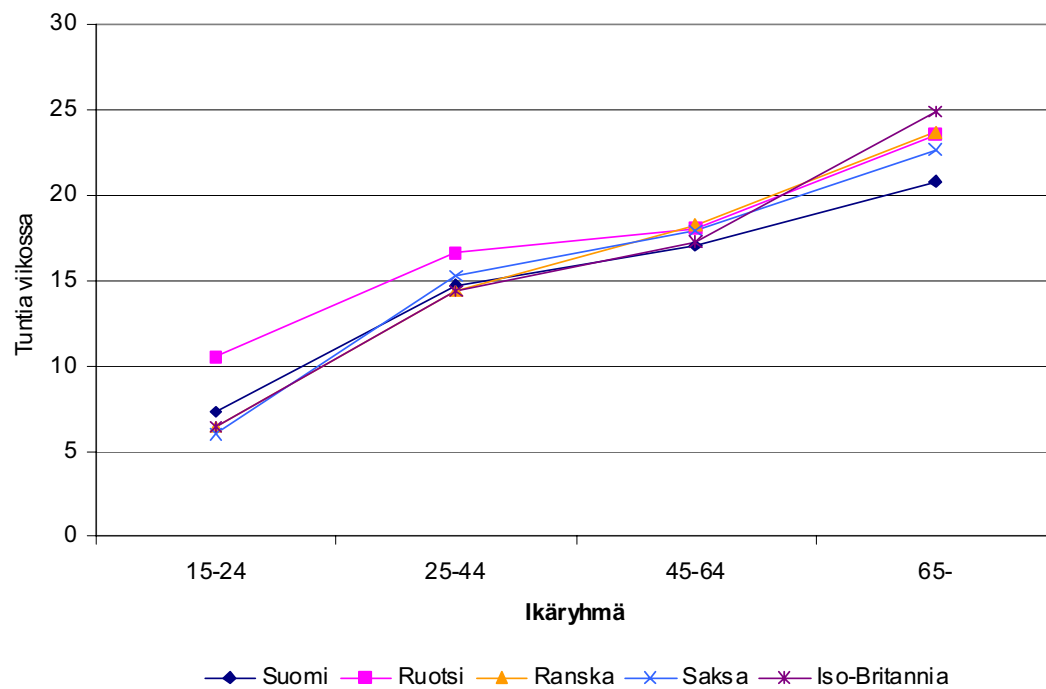
Taulukko 4.4 Kotityön jakautuminen ja siihen osallistuneet eri maissa 20–74-vuotiailla

	Suomi	Ruotsi	Ranska	Saksa	Iso-Britannia
Kotityöajan jakautuminen miesten ja naisten kesken, %					
Naiset	63	60	66	64	65
Miehet	37	40	34	36	35
Osuus henkilöistä jotka käyttäneet aikaa kotitöihin, % päiväkirjapäivänä					
Yhteensä	94	95	89	92	93
Naiset	98	98	97	97	97
Miehet	90	92	81	88	88

Lähde: Eurostat (2004)

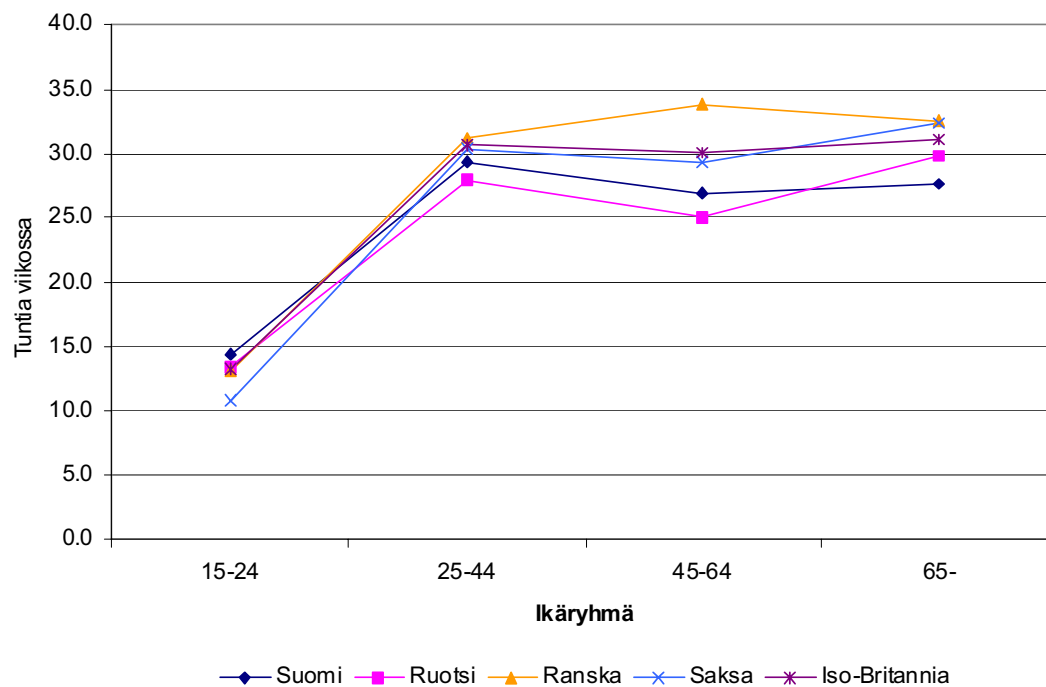
Kun tarkastellaan kotitöihin käytettyä aikaa ikäryhmittäin käy ilmi, että miehet lisäävät kotitöihin käytettyä aikaa ikääntyessään. Tämä on esitetty kuviossa 4. Ruotsalaismiehet osallistuvat nuorempina selvästi enemmän kotitöiden tekoon kuin miehet muissa vertailumaissa. Kuten Piekkola ja Leijola (2007) huomauttavat, Suomessa miesten kotitöiden kasvu johtuu miesten siirtymisestä pois työelämästä enemmän kuin työelämässä olevien miesten kasvaneesta kotitöiden määrästä. On oletettavaa, että sama ilmiö on kyseessä myös muissa tarkastelluissa Euroopan maissa.

Kuvio 4.4 Miesten kotityö ikäryhmittäin viidessä Euroopan maassa, tuntia viikossa

Naisten kotityön määrä ikäryhmittäin on esitetty kuviossa 4. Naiset tekevät joka ikävaiheessa enemmän kotitöitä ja kotityöt vakiintuvat hyvin varhaisessa vaiheessa kolmen kymmenen viikkotunnin vaiheille. Kuten Piekkola (2006) huomauttaa, naisten kotityöhön käyttämä aika Suomessa on vähemmän riippuvainen työmarkkina-asemasta. Oletettavaa on, että tilanne on sama muissakin Euroopan maissa.

Kuvio 4.5 Naisten kotityö ikäryhmittäin viidessä Euroopan maassa, tuntia viikossa

Tehdyt kotityöt eroavat kaikissa maissa sukupuolen mukaan. Naiset huolehtivat kodin siivoamisesta, ruuanlaitosta ja hoivasta. Erityisesti ruuanlaitto vie paljon naisten aikaa. Ruuanlaiton lisäksi naiset tiskaavat; tosin vähiten Suomessa. Myös siivoaminen on pääasiassa naisten vastuulla Euroopan maissa. Yli 80 prosenttia naisista on ilmoittanut käyttävänsä aikaa siihen päiväkirjapäivänä. Miehistä vastaavaa on ilmoittanut vain 25 prosenttia päiväkirjanpitäjistä. Naisilla kodin kunnossapitoon menee keskimäärin tunti päivässä. Vaatteiden pesu, johon käytetään eniten aikaa Pohjoismaissa, on myös naisten vastuulla. Vain joka kymmenes mies ilmoittaa pesseensä pyykkiä. Vaatteiden silittämistä teki vain yksi sadasta miehestä. Sen sijaan miehet hoitavat kodin kunnossapitoa.

Kodin kunnossapito on miesten vastuulla kaikissa vertailumaissa. Miesten osuudeksi tulee 90 prosenttia kodin kunnossapitoon käytetystä ajasta. Poikkeuksellisesti suomalaiset naiset tekevät enemmän puutarhatöitä kuin miehet, vaikka muissa vertailumaissa tilanne on päinvastainen.

Lastenhoito

Kuten luvun alussa todettiin, lasten saanti kasvattaa perheessä tehdyn kotityön määrää, ennen kaikkea lastenhoitoa. Myös vaatehuoltoon, henkilökohtaiseen hygieniaan ja ruuanlaittoon käytetty aika kasvaa. Kasvanut kotitöiden määrä on välttämätöntä lapsen hoitamiseksi. Tässä jaksossa tarkastellaan vain lastenhoitoon käytetyn ajan muutosta perheissä eri Euroopan maissa. Lastenhoitoa on tarkasteltu vain päätoimintona osana kotityötä, koska Eurostatin taulukoissa on tietoja vain päätoiminnoista. Lisäksi lastenhoitoa tehdään usein muun kotityön ohessa (esim. ruuanlaiton tai vaatehuollon), ja tämä osa lastenhoidosta jää näkymättömiin. Useissa tutkimuksissa (mm. Ironmonger, 2003) osoitetaan, että jopa 70 prosenttia lastenhoidosta tapahtuu sivutoimintana. Lastenhoitoon käytetty aika voi olla siten 1.7 kertainen alla esitettyihin lukuihin verrattuna, kun otetaan huomioon muun kotityön ja toiminnan sivussa tehty lastenhoito.

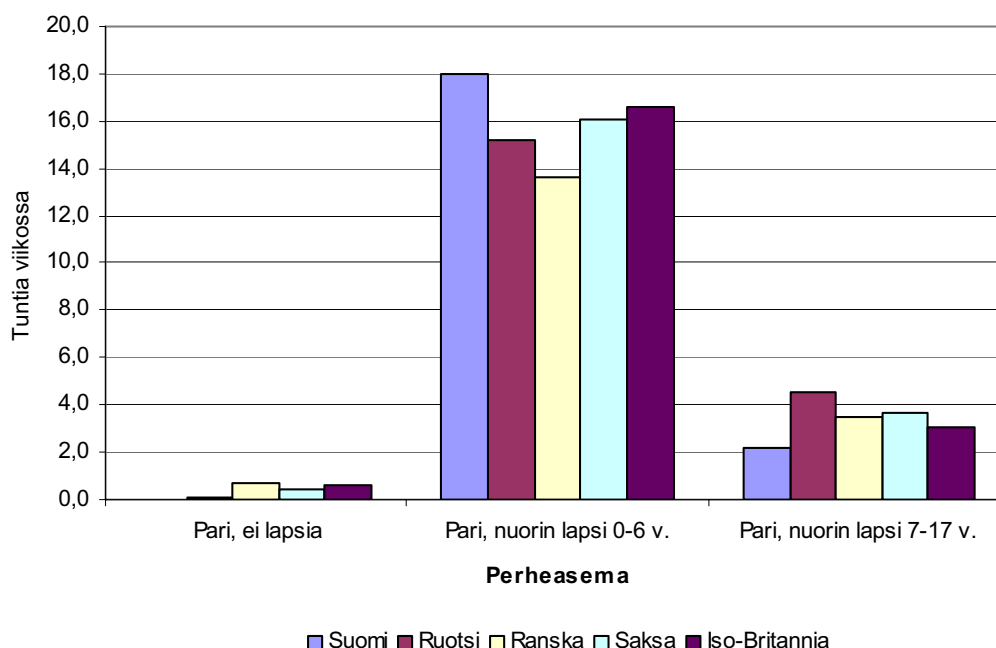
Kaikissa tarkastelluissa maissa lastenhoito on ensisijaisesti naisten vastuulla. Kun tarkastellaan lapsiperheitä, joissa molemmat puoliset käyvät töissä, niin tarkastelluissa maissa äitien kokonaisajankäyttö siirtyy voimakkaasti lastenhoidon takia kotityön suuntaan. Sen sijaan miesten ajankäytössä ei tapahdu merkittäviä muutoksia lapsen synnytyä. (esim. Sousa-Poza, Schmid ja Widmer, 2001). Taulukossa 4.5 näemme lastenhoitoon osallistuneiden miesten osuuden jaoteltuna alle ja yli seitsemän vuotiaiden lasten lapsiperheisiin. Ranskassa vain hieman yli puolet miehistä ilmoitti osallistuneensa alle seitsemän vuotiaiden lasten hoitoon päiväkirjapäivänä ja lukema tippuu alle viidenneksen, kun lapsi on yli seitsemän vuotta. Ruotsalaiset miehet osallistuvat eniten lasten hoitoon riippumatta lasten ikävaiheesta.

Taulukko 4.5 Lastenhoitoon osallistuneiden miesten ja naisten osuus (%) lapsiperheissä

Nuorin lapsi 0–6 -vuotias					
	Suomi	Ruotsi	Ranska	Saksa	Iso-Britannia
Yhteensä	84	88	73	84	82
Naiset	96	96	91	95	94
Miehet	72	79	55	73	70
Nuorin lapsi 7–17 -vuotias					
	Suomi	Ruotsi	Ranska	Saksa	Iso-Britannia
Yhteensä	35	58	31	39	36
Naiset	46	66	45	52	47
Miehet	22	48	18	27	25

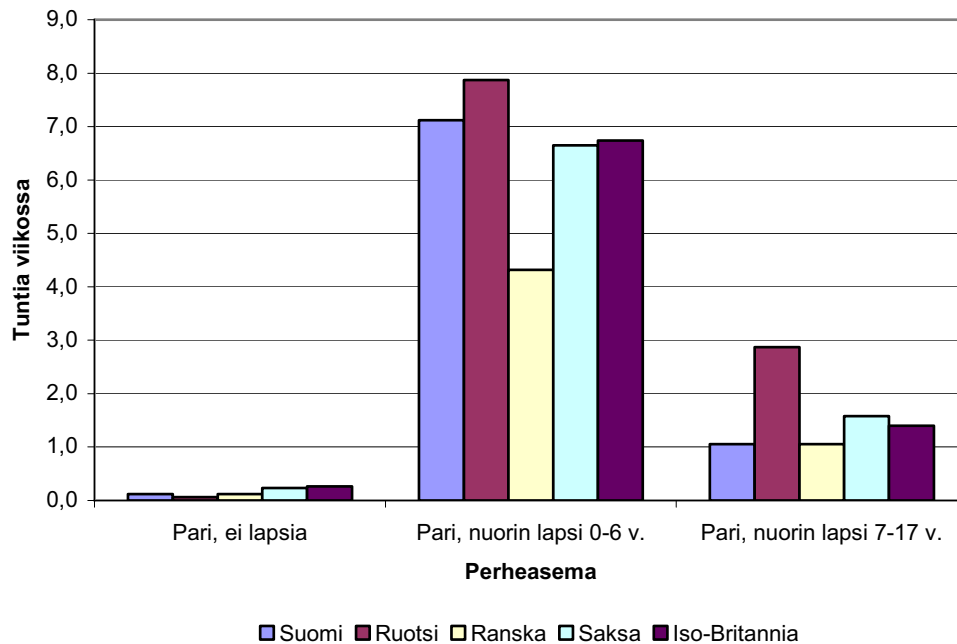
Kuvioissa 4.6–4.8 on esitetty lastenhoitoon käytetty aika erikseen naisten ja miesten osalta. Kuvioissa 4.6 (naiset) ja 4.8 (miehet) ovat mukana sekä työssäkäyvät että työmarkkinoiden ulkopuolella olevat.

Kuvio 4.6 Sekä työssäkäyvien että työmarkkinoiden ulkopuolella olevien naisten lastenhoitoon käyttämä aika perheaseman mukaan (tuntia viikossa)

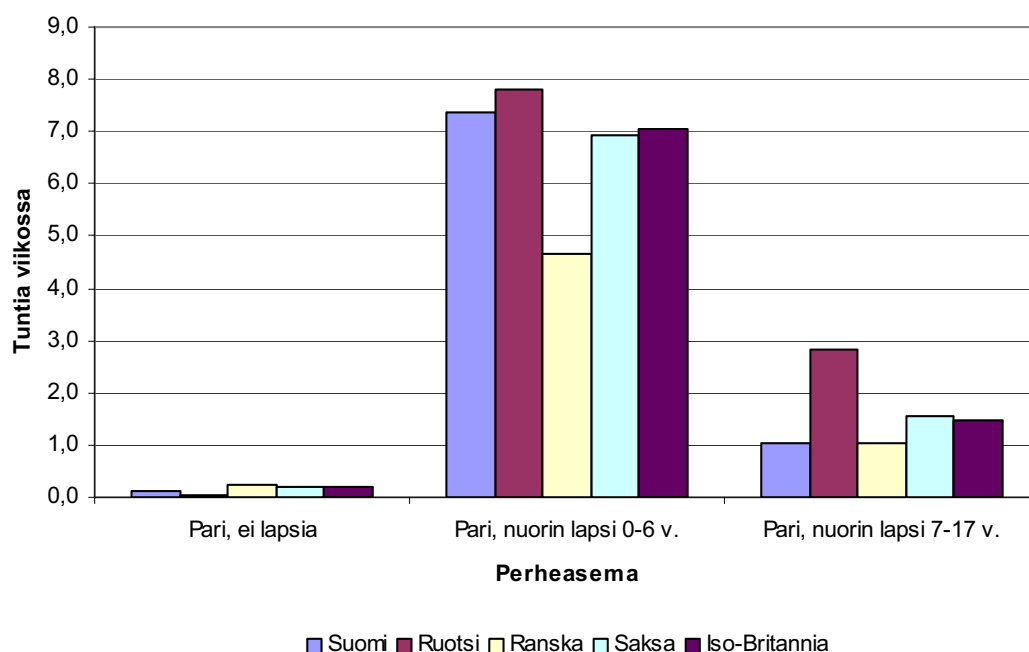
Suomalaisnaiset käyttävät eniten aikaa lastenhoitoon lapsiperheissä, joissa nuorin lapsi on alle seitsemän vuotias. Perheissä, joissa on alle seitsemän vuotiaita lapsia, käyttävät suomalaiset naiset arkena keskimäärin kaksi ja puoli tuntia lastenhoitoon, kun miehet käyttävät tunnin. Yhtenä selittäjänä on alle neljä vuotiaiden kodinhoitotukea saavien äitien korkea määrä. Tätä tukee vertailu vain työssäkäyvien naisten lastenhoidon määrään, joka on esitetty kuviossa 4.7. Näemme, että suomalaisten naisten lastenhoitoon käyttämä aika vähenee yli 11 tuntia viikossa, kun hän käy töissä. Yli 7-vuotiaiden lasten osalta naisten työssäkäyntiin käyttämä aika kasvaa voimakkaasti. Tämä kuvaa suomalaisten naisten voimakasta paluuta työelämään kun lapset aloittavat koulun.

Kuvio 4.7 Työssäkäyvien naisten lastenhoitoon käyttämä aika eri Euroopan maissa, tunteja viikossa

Ruotsissa yli 88 prosenttia alle kuusivuotiaiden lasten isistä ilmoitti käyttäneensä aikaa lastenhoitoon ajankäyttötutkimuksen päiväkirjapäivinä. Suomessa ja Saksassa osuus oli vain vähän alhaisempi: 84 prosenttia. Sen sijaan vain vähän yli puolet ranskalaisista miehistä ilmoitti osallistuneensa lasten hoitoon päiväkirjapäivänä. Nämä erot näkyvät myös lasten hoitoon käytetyssä ajassa. Suomessa, Ruotsissa ja Saksassa isien lastenhoitoon käyttämä aika on yli tunti päivässä, kun se Ranskassa on keskimäärin vain 37 minuuttia päivässä.

Kuvio 4.8 Miesten lastenhoitoon käyttämä aika perheaseman mukaan, kaikki

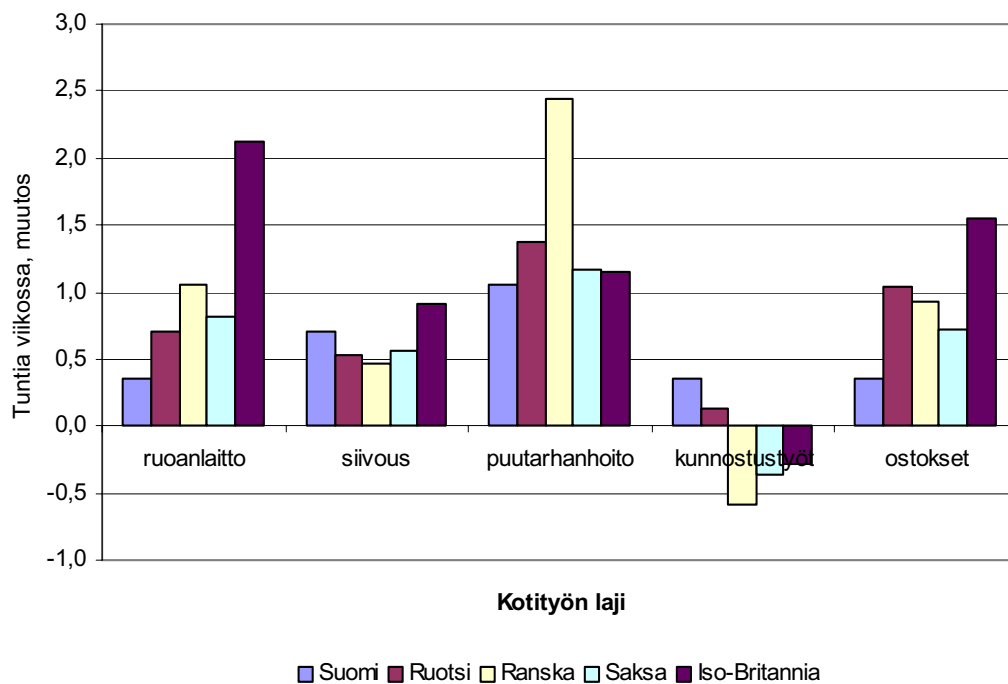
Perheissä, joissa nuorin lapsi on vähintään seitsemän vuotta, eli käy koulua, kaikissa tarkastelluissa maissa lastenhoitoon käytetty aika alenee voimakkaasti. Erityisen voimakasta kotitöiden aleneminen on äideillä. Äidit käyttävät lastenhoitoon enää puoli tuntia ja isät kymmenestä kahteenkymmeneen minuuttiin päivässä. Ruotsalaiset miehet osallistuvat eniten lastenhoitoon perheissä, joissa lapset ovat yli seitsemän vuotiaita.

Kimmel ja Connelly (2006) osoittavat Yhdysvaltain ajankäyttöaineistolla, että lastenhoito reagoi perheissä poikkeavasti muussa ajankäytössä tapahtuneisiin muutoksiin. Myös muissa maissa tehdyt tutkimukset vahvistavat, että äidit pyrkivät työllistyttyään vähentämään muita kotitöitä pitääkseen lastenhoitoon käytetyn ajan mahdollisimman suurena (ks. Bianchi, Riley ja Milkie, 2005, ja Craig, 2005). Suuri osat tästä tapahtuu lastenhoidosta sivutoiminta, mitä ei ole voitu tässä tarkastella.

Kotityön muutokset siirryttäessä eläkkeelle

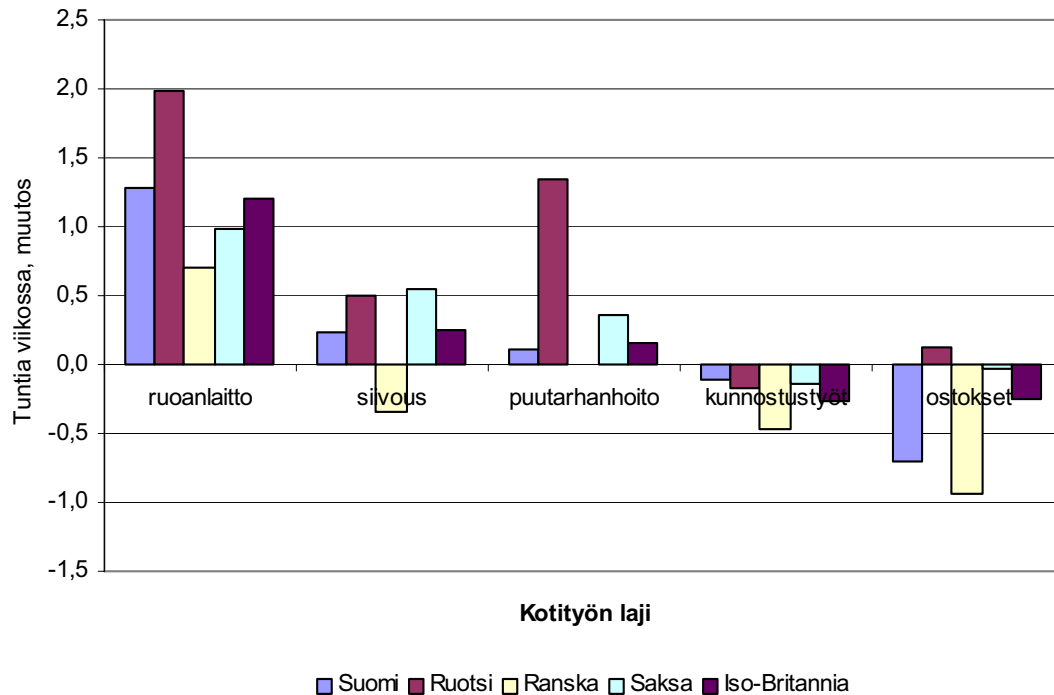
Lasten saannin lisäksi toinen vaihe, jolloin ajankäyttö muuttuu voimakkaasti, on eläkkeelle siirtyminen. Aikaisemmin ansiotyöhön käytetty aika voidaan nyt käyttää nukkumiseen, vapaa-aikaan tai kotitöihin. Nyt kysymyksessä on vapaa-ehtoiseen ja omiin tarpeisiin liittyvien kotitöiden tekeminen, toisin kuin lasten syntyessä. Niemi ja Pääkkönen (2001) toteavat, että eläkeläiset nukkuvat tunnin kauemmin kuin työssäkäyvät. Lisäksi vapaa-ajan viettoon ja kotitöihin käytetty kokonaisaika kasvaa. Tämä ei ole ainoa muutos. Myös kotitöiden rakenteessa tapahtuu merkittäviä muutoksia, kun siirytään eläkkeelle. Sama seikka on huomattavissa muissakin tarkastelluissa Euroopan maissa. Muutokset on esitetty kuviossa 4.9 miesten ja kuviossa 4.10 naisten osalta. Muutokset ovat pääsääntöisesti samansuuntaisia, mutta niiden voimakkuus vaihtelee. Molempia sukupuolia yhdistävä muutos on ruuanlaittoon ja puutarhanhoitoon käytetyn ajan kasvaminen kaikissa maissa. Miehet lisäävät myös siivoamiseen ja ostoksiin käytettyä aikaa. Ranskassa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa miehet vähentävät absoluuttisesti kodin kunnossapitoon käytettyä aikaa.

Kuvio 4.9 Kotityön muutos ikäryhmästä 45–64 ikäryhmään 65-, miehet, tuntia viikossa

Kun tarkastellaan naisten kotitöiden muutosta siirryttäessä ikäryhmästä 45–65 ikäryhmään yli 65 -vuotiaat huomataan, että ainoa laji, jossa jokaisessa maassa naisten ajankäyttö vähenee ovat kunnostustyöt. Ranska on ainoa maa, jossa naisten siivoukseen käyttämä aika vähenee. Ruotsi on ainoa maa, jossa naisten ostoksilla käynti kasvaa eläkkeelle siirryttäessä.

Kuvio 4.10 Kotityön muutos ikäryhmästä 45–64 ikäryhmään 65–, naiset tuntia viikossa

4.2.6 Erot vapaa-ajassa

Seuraavaksi tarkastellaan, miten vapaa-ajan käyttö heijastaa ansiotyössä ja kotitöissä havaittuja eroja. Tässä tarkastelussa vapaa-aika ei sisällä nukkumista ja henkilökohtaisiin tarpeisiin käytettyä aikaa.¹¹ Koska eri ajankäyttömuodot ovat toistensa poissulkevia, useasti pitkä kokonaistyöaika kaventaa käytettävissä olevaa vapaa-aikaa. Vapaa-aika sisältää monenlaisia toimintoja. Vapaa-aika jaetaan usein aktiiviseen ja passiiviseen vapaa-aikaan. Jos kokonaistyöaika nousee liian korkeaksi, voi suhteellisesti pitkäkin vapaa-ajan jakso kulua passiivisesti aktiivisen sijaan. Ruuskanen (2004) havaitsi, että aktiivinen vapaa-aika kohoaa erityisesti naisilla koulutustason myötä. Lisäksi kävi ilmi, että koulutetut tekevät enemmän ja monipuolisempia vapaa-ajan aktiviteettejä kuin vähemmän koulutetut. Huovinen ja Piekola (2002) totesivat, että miesten varhaiseläköitymistä Suomessa selittää aktiivisen vapaa-ajan suuri osuus.

Vapaa-aika eroaa myös siinä, milloin se on käytettävissä. Vapaa-ajan pisimmät jaksot ovat lomakausina ja ne eroavat luonteeltaan normaalin arkipäivän vapaa-ajan jaksoista. Tässä tarkastelussa keskitytään vain arkena vietettyyn vapaa-aikaan. Myös miesten ja naisten arkena viettämä vapaa-aika voi olla luonteeltaan erilaista. Bittman ja Wajckman

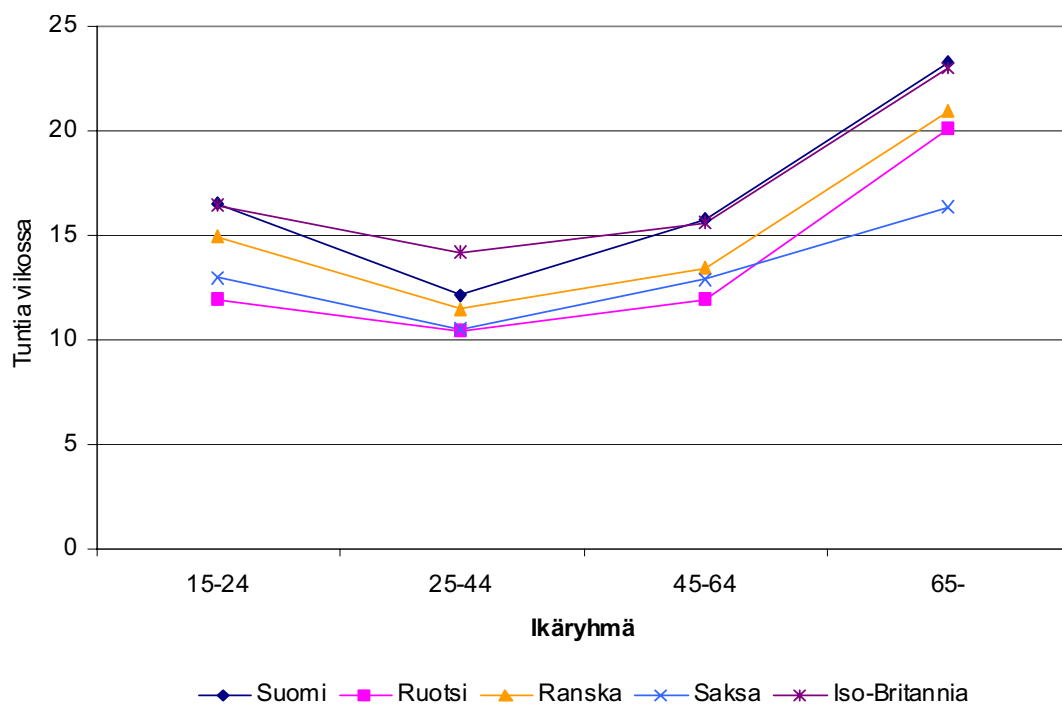
¹¹ Erityisesti nukkuminen reagoi ihmisen ikään, sukupuoleen ja työmarkkina-asemaan. Niemi ja Pääkkönen (2001) toteavat, että sekä työttömät että eläkeläiset nukkuvat noin tunnin pidempään kuin muu väestö. Miehet nukkuvat myös noin puoli tuntia pidempään kuin naiset. Nukkumiseen käytetyn ajan taloudellisesta tarkastelusta ks. Biddle ja Hamermesh (1990).

(2004) väittävät, että naisten vapaa-aika arkena on rikkonaista ja limittyy kotityöjaksoihin. Sen sijaan miesten vapaa-aika arkena on yhtenäistä, eikä sitä riko lyhyet kotityöjaksot.

Tarkastelluissa maissa miehillä oli päivittäin keskimäärin puoli tuntia enemmän vapaa-aikaa kuin naisilla. Miesten vapaa-aika on päivittäin noin viisi tuntia. Miesten ja naisten vapaa-aika ikäryhmittäin on esitetty liitteessä C (kuviot C.1–C.5). Sekä naisten että miesten vapaa-aika on pienimmillään 25–44-vuotiailla. Pienten lasten työssäkäyvillä vanhemmilla on vapaa-aikaa keskimäärin viisi tuntia vähemmän viikossa kuin lapsettomilla tai vanhempien lasten vanhemmilla. Koska osa kotityöstä on lastenhoitoa, joka ainakin osittain on nautinnollista vanhemmille, voidaan väittää, että vapaa-ajan erot ovat yllättävän vähäiset eri perhemuotojen välillä, jos molemmat vanhemmat ovat työmarkkinoilla. Vapaa-ajan määrän pienimmät erot eri perhetyyeissä on Saksassa. Maiden välillä käytettävissä oleva vapaa-ajan määrä eroaa.

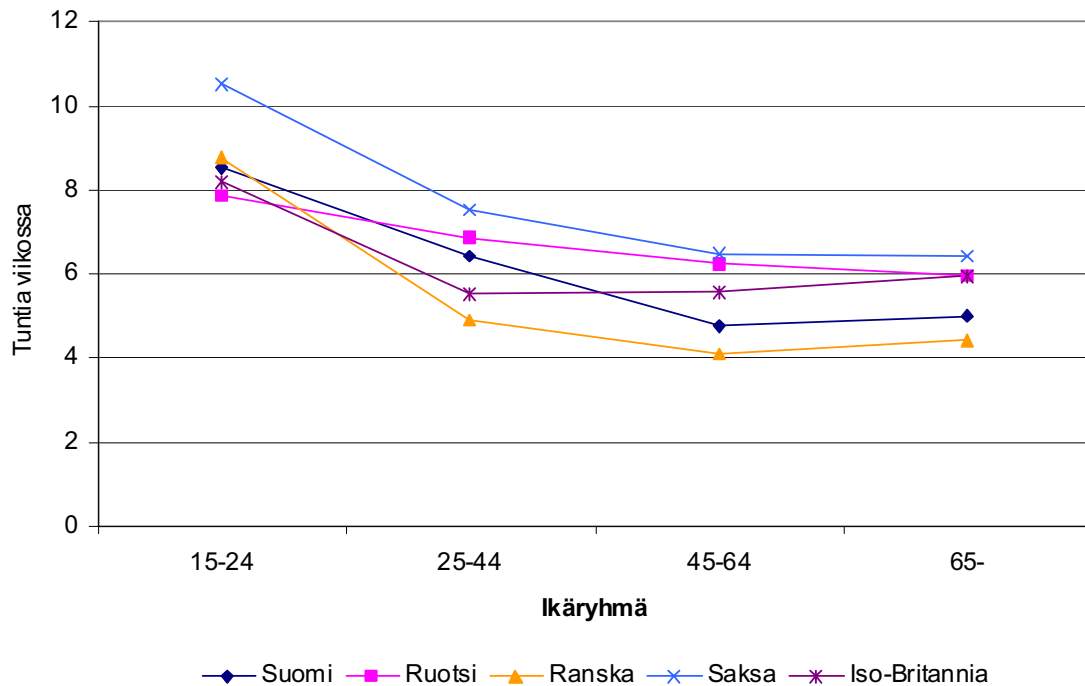
Tarkasteltaessa vapaa-ajan jakautumista passiiviseen ja aktiiviseen vapaa-aikaan huomio kiinnittyy passiivisen vapaa-ajan yksipuolisuuteen ja aktiivisen vapaa-ajan monimuotoisuuteen. Television katselu ja radion kuuntelu on merkittävin passiivisen vapaa-ajan muoto. Se on lisäksi suurin yksittäinen vapaa-ajan viettomuoto kaikissa tarkastelluissa maissa. Kaikissa maissa miehet katsoivat enemmän televisiota kuin naiset. Eniten televisiota katsoivat englantilaiset. Television katseluun ja radion kuunteluun käytetyn ajan jakautuminen naisten osalta eri ikäryhmissä on esitetty kuviossa 4.11.

Kuvio 4.11 Naisten television katseluun ja radion kuunteluun käytetty aika ikäryhmittäin (tuntia viikossa)

Aktiivista vapaa-aikaa ovat mm. liikunta, sosiaalinen kanssakäyminen ja harrastukset. Sosiaaliseen kanssakäymiseen määritellään kuuluvaksi mm vapaamuotoinen perheen kanssa oleminen, vierailut sukulaisten luona ja juhlat. Tähän käytetyn ajan muuttumista ikäryhmittäin miehillä on kuvattu kuviossa 4.12. Yllättäen sosiaaliseen elämään käytetään eniten aikaa nuorena ja sen määrä vähenee vanhetessa. Erityisen vähän sosiaalista elämää viettävät ranskalaiset ja suomalaiset miehet.

Kuvio 4.12. Miesten sosiaaliseen elämään käyttämä aika ikäryhmittäin (tuntia viikossa)

Aktiivisen vapaa-ajan muodoissa on sukupuolittaisia eroja. Naiset käyttivät kaikissa näissä maissa enemmän aikaa lukemiseen ja miehet urheiluun. Liitteessä C on esitetty miesten ja naisten liikuntaan käyttämä tuntimäärä ikäryhmittäin (kuviot C.6 ja C.7). Näemme, että liikuntaan käytetty aika vaihtelee voimakkaasti maittain ja ikäryhmittäin. Eri-tyyseen vähän liikkuvat englantilaiset miehet ja naiset. Yhteenvedona voidaankin todeta, että aktiivisen vapaa-ajan vieton muodoissa on eroja maittain, mutta passiivista vapaa-aikaa vietetään samalla tavalla kaikissa tarkastelluissa maissa. Merkittävimmät erot eri maiden, eri ikäryhmien ja eri perhevaiheiden välillä näyttävät olevan vapaa-ajan viettossa. Muissa ajankäytön muodoissa erot ovat vähäisiä.

4.3 Yhteenveto ajankäytön rakenteesta eri Euroopan maissa

Tässä luvussa verrattiin ajankäytön eroja viidessä Euroopan maassa: Suomessa, Ruotsissa, Ranskassa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa. Gershuny (2000) on laajassa katsauksessaan ajankäytön muutoksiin länsimaissa vuosina 1960–2000 löytänyt kolme laajaa muutosta. Ensimmäinen suuri muutos on ollut ajankäytön samankaltaistuminen eri maiden välillä. Toinen muutos on ollut miesten ja naisten ajankäytön samankaltaistuminen. Tätä on pitkälti selittänyt naisten kasvava osallistuminen työmarkkinoille. Kolmas muutos on ollut vapaa-ajan kasvu. Kaikki nämä ilmiöt näkyvät myös käytetyissä aineistoissa. Vertailun pohjalta voidaan todeta:

- Ajankäyttö on hämmästyttävän samankaltaista eri Euroopan maiden samoissa ikäryhmissä ja samoissa perhevaiheissa.
- Kokonaistyöaika saavuttaa huippunsa pienten lasten perheissä aikuisiän alkupuoliskolla. Täten tuplataakka kohdataan kaikissa tarkastelluissa maissa samoihin aikoihin.

- Vastuu kotitöistä on edelleen naisilla, vaikka joissain maissa erityisesti pienten lasten isät lisäävät sekä työn tarjontaa että apuaan kotitöissä.
- Eläköityminen lisää harrastusmaisten kotitöiden määrää ja vapaa-aikaa. Passiivinen vapaa-aika keskittyy television katseluun.
- Aktiivisessa vapaa-ajassa on laajimmat maittaiset erot.

Euroopan sosiaaliturvajärjestelmät jaetaan kolmeen eri ryhmään: pohjoismaiseen, mannermaiseen ja anglosaksiseen. On yllättävää, etteivät eri järjestelmät tuota näkyviä eroja päivittäisessä ajankäytössä. Tämä kuvastaa joko politiikkatoimenpiteiden samankaltaisuutta tai sitä, että ajankäytön muutoksia ja yhtäläistämistä selittävät enemmän muut tekijät kuin erot politiikkatoimenpiteissä maiden välillä. Voidaan väittää, että talouden integraatio ja elämäntapojen samankaltaistuminen eri Euroopan maissa on johtanut myös hyvin samankaltaiseen ajankäyttöön.

5. Tutkimuksen johtopäätökset

Johdannossa tarkasteltiin taulukossa 1.1 yritystoiminnan, työn ja perhe-elämän muodostamaa kokonaisuutta. Ajankäyttö yhdistää vapaa-ajan ja kotityön kautta työelämän ja perhe-elämän. Työn ja vapaa-ajan yhteensovittaminen on siten monimutkainen kokonaisuus. Tässä tutkimuksessa on keskitytty ajankäytön kuvaamiseen eri ikäryhmissä ja eri elämänvaiheissa. Työmarkkinoille osallistumista on tarkasteltu äideillä ja ikääntyvillä. Näissä elämänvaiheissa työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisen ongelmat ovat erityisen korostuneet. Tässä tutkimuksen johtopäätöksiä tarkastellaan työpolitiikan, perhepolitiikan ja eläkepolitiikan näkökulmasta.

5.1 Työpolitiikka

Tutkimuksemme antaa tukea sille, että elämäntyyli on samankaltaistumassa eri Euroopan maissa. Työelämässä erot tuotannollisen ja muun työn välillä kaventuvat. Miehet tekevät kotityötä enemmän kuin ennen, mutta samalla naisilla kotityön määrä ei ole merkittävästi laskenut viime vuosikymmeninä. Ansiotyön, kotityön ja vapaa-ajan määrä on yllättävän samankaltainen tarkastelluissa maissa. Yleinen käsitys on, että kannustinjärjestelmät vaikuttavat tehokkaasti ihmisten käyttäytymiseen. Talouden integraatio ja elämäntapojen samankaltaistuminen eri Euroopan maissa on johtanut myös hyvin samankaltaiseen ajankäyttöön. Voidaan jopa väittää, että ihmisten päivittäinen ajankäyttö on jäykkää siten, että erot politiikkatoimenpiteissä eivät tunnu vaikuttavan voimakkaasti ajankäyttöpäätöksiin. Tästä huolimatta selvää on kuitenkin se, että työmarkkinoiden yleiset piirteet, kuten tukijärjestelmät, tyypit ja tarjolla olevien osa-aika- ja kokopäivätöiden määrä, vaikuttavat ihmisten ajankäyttöön. Suomessa pienten lasten vanhemmilla ja ikääntyvillä työntekijöillä on muista maista poikkeavia ongelmia työn ja muun ajankäytön yhteensovittamisessa.

Näyttää myös siltä, että työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisella on merkitystä eläkepäätöksessä. Tulevaisuudessa eläkeläisten osuus on kasvussa, kun väestö vanhenee koko Euroopassa. Eläkkeelle menoa suunnitellaan ja eläkkeellä tehdään monia hyödyllisiä asioita kuten kotityötä. Elämä on kuitenkin kahtiajakautunut kun kiireiset pysyvät työelämässä ja taas eläkkeellä voi olla liikaakin vapaa-aikaa.

Ovatko naiset ylikuormitettuja miehiin nähden?

Naisten kokonaistyöaika on merkittävästi suurempi nuorena elinkaaren alussa. Myöhemmällä iällä erot kokonaistyöajassa ovat 2–3 tuntia puolisoitten elinvaiheittaisessa tarkastelussa, kun taas yksinelävät ikääntyvät naiset tekevät paljon kotitöitä verrattuna yksineläviin ikääntyviin miehiin. Erot selittyvät osin sillä, että naisilla on enemmän lähellä vapaa-ajan toimintoja olevia kotitöitä. Voidaan väittää ajankäytön viittaavan siihen, että naiset kokevat tuplataakkaa, mutta tuplataakka ei ole kuitenkaan yksin naisten kokemana ongelma. Pienten lasten perheissä miesten ja naisten keskimääräinen kokonaistyöaika sisältäen kotityön on hyvin sama. Tämä selittyy sillä, että Suomessa miesten työpäivän pituus ei juuri lyhene lasten ollessa pieniä (myös muissa maissa kuten Ruotsissa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa kokonaistyöaika on jopa suurempi isillä kuin äideillä).

Kotityöt jaetaan eläkkeellä sen sijaan varsin tasaisesti sukupuolten välillä, mutta naiset tekevät edelleen enemmän kotityötä.

Miehillä on yli elämänvaiheiden 5–7 tuntia enemmän vapaa-aikaa viikossa kuin naisilla. Vapaa-ajan menetys pienten lasten perheissä koskee etenkin naisia. Miehillä kotityön määrä lisääntyy, mutta samalla vapaa-ajan harrastuksia on edelleen runsaasti. Kotiin lasta hoitamaan jäävillä 30–39 -vuotiailla isillä on aikaa vapaa-ajan harrastuksille, mikä ei useinkaan ole mahdollista äideille. Ensimmäisen lapsen hankinnan jälkeen paljon kasvanut kotityön määrä jää myös naisilla pysyvästi varsin korkealle tasolle. Lapsen hankinta muuttaa pysyvästi ajankäyttöä. Vapaa-aikaa tulee lisää, mutta se ei selity kotityön vähenemisenä, vaan pikemminkin työmarkkinoilta poistumisella. Eurooppalaisessa vertailussa vapaa-aikaa on pienten lasten perheiden miehillä ja naisilla 5 tuntia vähemmän kuin muilla. Tämä ei tunnu sinänsä suurelta, kun merkittävä osa tästä uhrauksesta on lapsen kanssa vietettyä aikaa, jota ajankäytössä suuresti arvostetaan. Lisäksi kotona olevat äidit harrastavat liikuntaa varsin aktiivisesti. Tästä huolimatta politiikalla tulisi pyrkiä varmistamaan riittävä vapaa-aika etenkin pienten lasten äideille, mutta myös välttää isien tuplataakkaa. Monissa maissa kuten Ruotsissa isien taakka voi olla jopa suurempi kuin äitien, kun yritetään pärjätä sekä työelämässä että kotona yhtä aikaa.

Miten naisten osallistuminen työmarkkinoille on näkynyt heidän kokonaistyöajassaan, johon sisältyy myös kotityö?

Naiset tekevät keskimäärin 9 tuntia enemmän kotityötä viikossa. Naisten työtuntien kasvu vähentää vastaavasti kotityötä niin että kokonaistyöaika on 55–66 tunnin välissä. Kokonaistyöaika ei siten kovin paljoa kasva, vaikka ansiotyötä tehdään enemmän. Työviikon pituus ei myös ole sidoksissa koulutustasoon. 20–35 tuntista työviikkoa tekevästä naisista suuri osa on koulutettuja. Euroopan Neuvosto suosittelee jäsenmailleen lisäämään naisten osallistumista työmarkkinoille (European Union, 2005). Tämä vahvistaisi eläkejärjestelmien rahoitus pohjien kestävyttä ja edesauttaisi naisten taloudellista itsenäisyyttä. Vaikuttaa siltä, että tämä edellyttää myös toimenpiteitä työn, kotityön ja vapaa-ajan yhteensovittamiseksi. Kotityön määrän on joustettava alaspäin silloin kun ansiotyötä tehdään enemmän. Siten työn ja vapaa-ajan yhteensovittaminen on keskeistä lisättäessä naisten osallistumista työmarkkinoille.

5.2 Perhepolitiikka

Mikä on pienten lasten hoitamiseen liittyvien kustannusten merkitys työmarkkinoille osallistumiselle?

Kansainvälissä tutkimuksissa on osoitettu, että äitien paluuta työelämään nopeuttavat korkea koulutus, ikä ja aikaisemmat työsuhteet. Nämä tekijät vaikuttavat positiivisesti kaikissa maissa sosiaaliturvajärjestelmän eroista huolimatta. Alle kolmevuotiaista lapsista Ruotsissa 48 prosenttia, Tanskassa 64 prosenttia ja Suomessa vain 22 prosenttia on kodin ulkopuolisessa kunnallisessa hoidossa (yksityinen hoito ml. Suomessa 25 prosenttia vuosina 2004–2005). Tanskassa ja Ruotsissa luku nousee 80 ja 91 prosenttiin, kun lapsi on kolmesta kuuteen ikävuotta, mutta Suomessa luku pysyy selvästi vähäisempänä; vain 66 prosentissa. Tämä kertoo siitä, että äidit pysyvät Suomessa pitkään pois työelämästä. Yhtenä syynä tähän voidaan pitää Suomen kodinhoitojärjestelmää. Tämä voi myös vaikeuttaa pitkän päälle mahdollisuutta löytää koulutusta vastaavaa työtä. Myös koulutetuilla on helpompi palata työelämään heti äitiysloman jälkeen, mutta ei enää välttämättä kodinhoitotukiperiodin jäl-

keen. Koulutuksen positiivinen vaikutus näyttää vähenevän, mitä pidempään työelämästä ollaan poissa.

Perheen tuloilla on myös tärkeä merkitys kotona pysymiselle pitkään. Kodinhoitotukea saavien perheiden tulotaso on keskimäärin korkea. Tutkimuksen perusteella näyttää myös siltä, että lasten saanti muuttaa pysyvästi naisten ajankäyttöä. Osalle tämä merkitsee muita mielenkiintoisia aktiviteetteja ansiotyön sijaan, jotka voivat liittyä kotityöhön ja sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Onko eri maiden järjestelmillä vaikutusta äitien paluuseen?

Klammer ja Keuzenkamp (2005) toteavat, että on olemassa kaksi päätapaa toteuttaa pienistä lapsista huolehtiminen työmarkkinoille osallistumisen kanssa. Ne ovat peräkkäinen ja rinnakkainen. Peräkkäisessä järjestelmässä ensiksi hoidetaan lasta täysipäiväisesti ja sitten palataan kokonaisuudessaan työelämään. Rinnakkaisessa järjestelmässä lasten hoidon rinnalla käydään osa-aikatoissa. Vaikka Suomessa on käytössä peräkkäinen menetelmä, voi olla, että rinnakkainen järjestelmä ei aiheuta niin voimakasta syrjäytymistä työmarkkinoilta kuin peräkkäinen järjestelmä. Tämä koskee erityisesti äitejä, jotka ovat pitkään poissa työmarkkinoilta ja voivat kohdata vaikeuksia palata takaisin työelämään.

Onko isien osallistumisessa lastenhoitoon maittaisia eroja?

Yhdenmukaistetut eurooppalaiset ajankäyttötiedot kertovat, että miehet osallistuvat Pohjoismaissa eniten lastenhoitoon. Ranska on erikoistapaus, koska siellä lastenhoitoon osallistuu päivittäin selvästi pienempi osuus isistä ja miesten lastenhoitoon käyttämä aika on muita maita selvästi pienempi. Mielenkiintoista on, että Ruotsissa, Isossa-Britanniassa ja Saksassa pienten lasten isät tekevät palkka- ja kotityötä niin paljon, että heidän tuplataakkansa on suurempi kuin äitien.

5.3 Eläkepolitiikka

Mikä on eläkeiän taloudellisen turvan, eläkekannustimien ja koulutustason merkitys eläkepäätöksessä?

Eläkeiän taloudellisilla kannustimilla on selvä yhteys työmarkkinoilta poistumiseen. Usein koulutetuilla on paremmat mahdollisuudet lisätä työn tarjontaa ja hyödyntää suurempaa eläkekarttumaa työuran lopussa. Tämä on yksi syy siihen miksi koulutetut pysyvät pidempään työelämässä. Taloudellisilla kannustimilla voi olla suurempi merkitys koulutetuille myös siitä syystä, että terveyssyyt vaikuttavat vähemmän varhaiseen työmarkkinoilta poistumiseen. Koulutuksen korrelaatio hyvään terveyteen on varsin korkea. Koulutetut tekevät myös vähemmän palkatonta kotityötä.

Taloudelliset kannustimet yhdessä vähäisemmän kotityön määrän ja hyvän terveyden tilan kanssa selittävät sitä, miksi koulutetut pysyvät pidempään työelämässä. Tästä syystä koulutustason merkityksestä eläkepäätöksessä voi kuitenkin saada hyvin erilaisia tuloksia riippuen siitä, miten ajankäytön ja terveyden erot otetaan huomioon.

Mikä on ikääntyneiden ajankäytön ja erityisesti kotityön yhteys työmarkkinoilta poistumiseen?

Eläkkeelle siirryttäessä vapaa-ajan määrä lähestyy toisiaan mies- ja naispuolisoilla. Sen sijaan erot kotityön määrässä säilyvät ennallaan tai jopa kasvavat. Nainen tekee viikossa keskimäärin 9 tuntia enemmän kotityötä kuin miehet, mikä pätee myös 55–64 -vuotiaiden keskuudessa. Tämä erotus on yllättävän sama muissakin Euroopan maissa. Kansainvälisessä vertailussa kotityön määrä toisaalta kasvaa suhteellisesti enemmän miehillä kuin naisilla, kun kotityön määrää verrataan eläkkeellä ja työelämässä olevien välillä 50–64 vuoden iässä (Piekkola ja Leijola, 2007). Tätä selittää miesten alhaisempi kotityön lähtötaso. Tälle voitaisiin löytää selitys kotityön erilaisesta sisällöstä.

Ansiotyöstä vapaalla ajankäytöllä kuten kotityöllä onkin merkitystä eläkepäätökselle. Olemme esittäneet kolme erilaista tapaa ajatella etenkin kotityötä osana muuta ajankäyttöä. Ensimmäinen on verrata sitä ansiotyöhön. Toinen tapa on rinnastaa kotityö aktiiviseen vapaa-aikaan. Kolmas lähestymistapa on, että kotityö korvaa tyhjjiötä siitä, kun on siirrytty eläkkeelle ja töissä ei enää käydä.

Ensimmäinen vaihtoehto on rinnastaa kotityö markkinatyöhön. Kasvanut kotityö eläkkeellä nostaa eläkkeelle siirtymisen korvausasteen 120 prosenttiin uudessa eläkejärjestelmässä (korvausaste on eläketulo ja kotityön arvo jaettuna palkkatuloilla ja kotityön arvolla ennen eläkkeelle siirtymistä). Toisin sanoen eläkkeellä kokonaistulot ovat 120 % suuremmat kuin työelämässä, kun kotityötä arvotetaan kunnallisen kodinhoitoavun kustannuksin (Piekkola ja Leijola, 2007). Markkinatyöhön rinnastettavalla kotityöllä on siten erittäin merkittävä vaikutus eläkepäätökseen.

Kaikki kotityö ei varmasti ole luonteeltaan markkinatyöhön verrattavaa. Kotityö voidaan myös rinnastaa aktiiviseen vapaa-aikaan ja elämäntapoihin yli elämänkaaren. Tällöin kotityön määrä jo työelämän aikana vaikuttaa eläkepäätökseen. Piekkolan (2006) tutkimuksen keskeinen havainto on, että 7 tuntia lisää kotityötä viikossa lisää eläkkeelle siirtymisen todennäköisyyttä 13%. Etenkin miehet voivat rinnastaa vähäisemmän kotityönsä enemmän aktiiviseen vapaa-aikaan.

Naisilla osa kotityön kasvusta selittyy myös suoraan ansiotyön vähenemisestä. Työajat ovat jo työelämässä lyhyemmät kuin miehillä. Välttämätön kotityö tehdään jo töissä ollessa ja työmarkkinoilta ei poistuta, jotta kotityötä voidaan tehdä enemmän. Ainakin osa kotityöstä seuraa suoraan ansiotyön vähenemisestä työuran aikana, ja kasvanut määrä voi paremminkin vähentää tarvetta siirtyä eläkkeelle.

Mies ottaa huomioon myös naispuolison tekemän kotityön, varsinkin jos puoliso on vielä työelämässä. Mies siirtyy nopeammin eläkkeelle, jos naispuoliso on työelämässä ja hänellä on lisäksi paljon kotitöitä mikä on tavallista. Tähän vaikuttanee myös se, että naispuoliso on keskimäärin puoli vuotta nuorempi. Suomalaisen ajankäyttöaineiston perusteella näyttää siis siltä, että mies ei siirry yhtäaikaisesti eläkkeelle naispuolison kanssa. Tämä eroaa kansainvälisistä tutkimuksista, joissa usein havaitaan puolisoiden siirtyvän yhtä aikaa eläkkeelle. Vastaavasti Suomessa naiset ovat itsenäisempiä ja heillä voi olla itsellään enemmän aikaa kodin askareisiin, kun mies ei vielä ole eläkkeellä. Mies voi jatkaa työelämässä pidempään etenkin, jos naispuolisolla on paljon aktiivisia vapaa-ajan harrastuksia.

Tuloksista nähdään, että yhteinen ajankäyttö ei näytä kovin paljon määräävän eläkepäätöstä. Tämä siitä huolimatta, että vapaa-ajan määrä lähestyy toisiaan. Niemen (2005) mukaan kotityötä tehdään yhtäaikaisesti varsin paljon. Näin on etenkin silloin, kun molemmat ovat eläkkeellä. Tästä ei kuitenkaan näy seuraavan sitä, että vetäydytään yhtäaikaan eläkkeelle.

Voi myös olla, että miehet sisäistävät biologisen kellon tikittämisen ja lyhyemmän odotettavissa olevan eläkeajan. On kiirempi tehdä muutakin kuin jatkaa “loputtomiin” työelämässä.

Miten kiireet vaikuttavat työmarkkinoilta poistumiseen?

Vanhemmassa ikäryhmässä kiireellisyys on selvimmin yhteydessä työajan pituuden kanssa. Työssään aikapulaa kokevat 55–64-vuotiaat miehet tekevät 11 tuntia ja naiset 6 tuntia pidempää työviikkoa kuin muut. Aikapulaa kokevien työaika on todella pitkä. Lisäksi aikapula on lisääntynyt 1990-luvun lopulla 1980-lukuun verrattuna ajankäyttöaineistojen perusteella. Tästä voidaan arvella, että kiireen ja aikapulan aiheuttama stressi on tavallisia vanhemmalla ikäryhmällä. Ensinnäkin kyky sietää kiireitä on oletettavasti vähäisempi kuin nuorilla. Toiseksi kyky sopeutua uusiin tieto/taito-vaatimuksiin on alhaisempi. Piekkolan (2003) mukaan naisilla kiireisyys ja aikapula ovat tavallisempaa naimisissa olevilla, vaikka kokonaistyöaika on lyhyempi kuin miespuolisolla tai yksin elävillä. Naisten kiireellisyyttä lisää myös miesten kokema kiireellisyys. Naisilla kiireisyys on yhteydessä perheasioihin tai vapaa-ajan käyttöön ja on vähemmän riippuvainen kokonaistyöajasta. Naimisissa olevat naiset ovat kiireisiä, vaikka kokonaistyöaika on yksineläjiä lyhyempi. Yli 53 -vuotiaiden työssäkäyvien naisten osalta 22 % koki jatkuvaa kiirettä, kun vastaava osuus miehillä on 9 %.

Yllättävää tätä taustaa vasten on se, että kiireen kokeminen ei näytä juurikaan selittävän työmarkkinoilta poistumista tai sillä on jopa päinvastainen vaikutus. Tutkimuksen johtopäätös on siten se, että kiireellinen elämäntapa on osa nykyistä työelämän kuvaa. Kiireellisyys on tyypillistä etenkin koulutetuille. Tietyissä “oravanpyörässä” pysyminen pitää ihmisen myös työelämässä pidempään. Ne, joilla on aikaa miettiä eläkepäätöstä, myös tekevät sen herkemmin. Tämä antaa lisätukea sille, että tuplataakaan kokeminen työelämässä ja kotityössä ei sinänsä lisää eläkesuuntautuneisuutta. Naisten tekemä suurempi kotityön määrä ja aavistuksen miehiä suurempi tuplataakka ei näytä olevan yhteydessä työmarkkinoilta poistumiseen. Onko kyseessä samalla oravanpyörä, jossa töistä ei uskalleta luopua vai onko kyseessä työkiireistä nauttiminen?

Työn sovittaminen yhteen joko vapaa-ajan tai kotityön kanssa lisää myös toivottua työaikaa. Voidaan väittää, että työn yhdistäminen muihin toimintoihin lisää työn mielekkyyttä. Pitkää työpäivää tekevät etenkin ne, jotka pääasiallisen kotityön ohella voivat tehdä myös palkallista työtä. On ilmeistä, että naisten keskimääräisesti yhdeksän tuntia pidemmän kotityön urakka ei välttämättä vähennä työn tarjontaa eikä lisää eläkkeelle siirtymistä silloin kun palkallinen työ ja kotityö ovat yhteen sovitettavissa. Sen sijaan kotityön ja vapaa-ajan yhtäaikainen suorittaminen lisää kotityön mielekkyyttä ja vähentää ansiotyötä.

Miten terveys vaikuttaa työmarkkinoilta poistumiseen?

Työmarkkinoilta poistuvat eivät ole passiivisempia ja huonokuntoisempia kuin töissä olevat, ainakaan jonkin aikaan jo eläkkeellä oltuaan. Aineisto antaa viitteitä varhaiseläkeläisten hyvästä terveydestä etenkin naisten osalta. Ajankäyttö on myös hyvin samanlaista huono- ja hyväkuntoisilla. Hyväkuntoisilla on tosin vähemmän vapaa-aikaa, mutta enemmän aktiivista vapaa-aikaa kuin huonokuntoisilla. Haastatelluista 55–64-vuotiaista 16 prosenttia oli työkyvyttömyyseläkkeellä, mikä on lähellä keskimääräistä työkyvyttömyyseläkeläisten osuutta kyseisestä ikäryhmästä (20 prosenttia vuonna 1998). Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien ajankäyttö on siten hyvin samankaltaista kuin muillakin ikääntyneillä, jotka eivät ole työelämässä.

Voidaan arvella, että yli 44-vuotiaiden pitkät työviikot ja näiden yhteys koettuun aikapulaan pitkän päälle pahentavat terveydentilaa. Huonon terveyden omaavat pyrkivät vähentämään työtunteja, mutta tämä ei aina onnistu. Terveyden vaikutuksia eläkepäätökseen on vaikea tarkastella, koska tutkimuksen aineisto on varsin pieni. Osalle huono terveys on jo vähentänyt työtunteja niin, että eläkkeelle ei siirrytä. Omilla arvioilla terveydestä on selvempi työtunteja vähentävä vaikutus, kun vaikutukset eläkepäätökseen ovat moninaiset.

Työkyvyttömyyseläkkeellä jää enemmän aikaa panostaa terveyteen ja siten terveys voi parantua merkittävästi. Työkyvyttömyyseläke on myös pitkälle yritysten keino sopeuttaa työvoimaansa. Isot yritykset valitsevat työttömyyseläkkeen ja pienet yritykset työkyvyttömyyseläkkeen, koska se on yritysten kustannusten kannalta edullisinta. Sittemmin nämä kustannuserot ovat tosin kaventuneet.

5.4 Poliittikkasuositukset

Työajan yleinen lyhentäminen ei ole ratkaisu eläkepommille

Onko sitten kyseessä oravanpyörä, jossa töistä ei uskalleta luopua vai työkiireistä nauttiminen, niin 'kiireiset' jatkavat pidempään työelämässä. Kiireisten työviikot ovat pitkiä, mutta tämä ei lisää eläkesuuntautuneisuutta. Työelämän politiikan johtopäätöksenä ei voi olla pelkkä yleisen työajan lyhentäminen. Tällä päätöksellä kiireet työelämässä voivat myös kasvaa entisestään, jolla voi olla merkitystä myös työssä jaksamisessa. Pitkilläkin työviikoilla jaksetaan työelämässä ja kiireet töissä voivat vain lisääntyä jos työviikko lyhenee. Suomessa uhkaa myös työn tuottavuuden lasku työikäisten ikääntyessä, jolloin päinvastoin saman työpanoksen saavuttamiseksi on tehtävä pidempään töitä.

Osa-aikaista työtä lisää

Työn ja vapaa-ajan harmoninen yhteensovittaminen on aloitettava jo ennen eläkeiän lähestymistä. OECD:n (2001) tutkimuksessa painotettiin sitä, että joustavat työaikajärjestelyt on otettava käyttöön jo hyvissä ajoin ennen varhaiseläkeikää. Ikääntyneiden joustaville työajoille on siten mitä ilmeisimmin tarvetta, kun taloudelliset tekijät eivät ole tärkein kannustin. Suomessa osa-aikaista työtä tekevien osuus on pieni (18 %) kuten Espanjassa ja Italiassa, kun osuus Ruotsissa ja Tanskassa on 40 %, Saksassa 41 % ja Isossa-Britanniassa 43 % (EU- keskiarvo vuonna 2003 oli 30,4 % osa-aikatyössä jossa alle 30 työtuntia viikossa). Työviikon pituus säilyy hämmästyttävän samanlaisena yli elämänvaiheiden. Tämä huolimatta siitä, että lasten ollessa pieniä perheessä olisi tarve lyhyempään työviikkoon myös isien osalta. Pienten lasten perheissä äiti joutuu valitsemaan kotona pysymisen ja kokopäivätyön välillä. Myös isien kokonaistyöaika on pitkä. Ikääntyneillä taas terveyteen ja vapaa-aikaan liittyvät tarpeet lyhentää työviikkoa ovat kasvamassa. Ikääntyville työajan lyhentäminen ei ole ollut eläke- ja muiden etujen vähetessä houkutteleva vaihtoehto, mikä ongelma on eläkeuudistuksessa suurelta osin poistunut. Työajan joustoille, työaikapankeille ja muille joustavan työajan järjestelmille on selvä tilaus. Mitä ilmeisimmin miesten pitämiseksi pidempään työelämässä naisten joustavamasta ajankäytöstä, liikunnasta ja pysymisestä pidempään työmarkkinoiden käytettävissä on oppimista. On todennäköistä, että eläkkeelle siirtyminen on yhä enemmän vapaaehtoista huolimatta eläke-ehtojen kiristämisestä. Vapaa-ehtoinen työssä jaksaminen edellyttää myös suurempaa valinnanvapautta työn ja vapaa-ajan välillä.

Osa-aikaeläkkeistä luovuttava

Osa-aikaeläkejärjestelmä on myös jo poistettu mm. Ruotsissa ja Ranskassa. Osa-aikaeläke on selvästikin väylä eläkkeelle paremminkin kuin keino jatkaa työuraa. Osa-aikatyötä tekevät, joista merkittävä osa on osa-aikaeläkeläisiä, siirtyvät ripeimmin etenkin normaalille vanhuseläkkeelle. Osa-aikaeläkeläisiä on paljon julkisella sektorilla, joissa vanhuseläkeikäraja on ollut alempi kuin 65 vuotta. Takalan (2001) mukaan merkittävin syy osa-aikaeläkkeelle siirtymiselle on noin 40 prosentille kokopäivätyön kokeminen ruumiillisesti raskaaksi tai pehmeä lasku eläkkeelle. Huono terveydentila on vasta kolmanneksi tärkein tekijä ja osa-aikaeläkeläisten terveydentila onkin keskimäärin varsin hyvä. Pehmeä lasku eläkkeelle selittää Piekkolan (2006) tulosta, jonka mukaan osa-aikatyötä tekevät poistuvat todennäköisemmin työelämästä.

Työntekijöiden terveyteen panostaminen kannattaa aina

Varhaiseläkeläisten ajankäyttö on varsin samanlaista terveydentilasta riippumatta. Tästä voi päätellä, että myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevat ovat voineet panostaa omaan terveyteensä ja saavuttaa elämän laadun tason, joka on lähellä muita. Työssä olevilla erot huonon ja hyvän terveyden omaavien välillä ovat suuremmat ja huonokuntoiset pyrkivät vähentämään työtunteja. Etenkin miehille on löydettävä uusia liikunnallisia harrastuksia, kun liikunnan sisältö muuttuu eri elämänvaiheissa enemmän kuin naisilla. Osa miehistä voi unohtaa pysyvästi liikunnalliset harrastukset, kun näihin ei liikkene aikaa lasten vielä ollessa pieniä. Liikunnan onkin oltava osa elämäntapaa yli kaikkien elämänvaiheiden. Vaikka pienten lasten äideillä on vähän vapaa-aikaa, käyttävät he sen varsin hyvin myös liikuntaan, jota on tuettava.

Mahdollisuus ostaa kotityöpalveluita markkinoilta tärkeä sekä ikääntyneille että lapsiperheille

Työssäkäyvissä lapsiperheissä sekä miehen että naisen kokonaistyöaika on hälyttävän pitkä. Voidaankin puhua tuplataakasta kummankin sukupuolen osalta. Eräs keino vähentää tuplataakkaa näiden kriittisten vuosien aikana on mahdollistaa kotitalouden ulkopuolisten palveluiden hankinta.

Kotityön määrä ei myöskään vähene iän myötä ja erot miesten ja naisten välillä pysyvät sitkeästi 9 tunnissa viikossa. Koska kotityöllä on merkitystä eläkepäätöksessä – eikä vähiten miehillä – markkinoilta ostettavia kotityöpalveluita on tuettava. Näin vähennetään vähiten mielekästä rutiininomaista kotityötä, jolla voi olla suurin vaikutus naisten osallistumiseen työmarkkinoille.

Pienten lasten perheissä naisten vapaa-ajan mahdollisuuksia tuettava

Perhepolitiikassa on jatkettava politiikkaa, joka mahdollistaa myös isien jäämisen kotiin lasta hoitamaan. Politiikalla tulisi pyrkiä varmistamaan riittävä vapaa-aika pienten lasten äideille mutta myös välttää isien tuplataakka. Ajankäyttö ei viittaa siihen, että tuplataakka on vain naisten kokema ongelma pienten lasten perheissä tai ikääntyneillä.

Aktiivisen ikääntymisen politiikka tarpeen, kun työvoima vähenee tulevaisuudessa jyrkästi

Suomessa naisten työllisyysaste on 55–64-vuotiaiden osalta selvästi korkeampi kuin EU-maissa keskimäärin. Tämä selittää sen, että myös 55–64-vuotiaiden työllisyysaste (43 prosenttia) ylittää EU-maiden keskiarvon (38 prosenttia, Somera 2002, s. 103). Ikääntyneiden työllisyydessä on tapahtunut selvää paranemista vuodesta 1998 lähtien, mitä selittää työttömyysuhan väheneminen laman jälkeen (pidempi pysyminen työelämässä) ja vähäisempi siirtyminen täysipäiväiselle eläkkeelle ennen 65 ikävuotta.

Taloudellisilla kannustimilla mukaan lukien vuoden 2005 eläkeuudistus vaikutetaan eniten koulutettujen työmarkkinakäyttäytymiseen. Aktiivisen ikääntymisen politiikka sen sijaan vaikuttaa kaikkiin työntekijäryhmiin ja on välttämätön parannettaessa vähän koulutettujen heikkoa työmarkkina-asemaa. Mahdollisuudet uudelleentyöllistyä ovat heikot. Julkilausumattomana vastauksena työhaastatteluissa on helposti yli 50-vuotiaille, että meillä on teidän ikäisiä tarpeeksi jo muutenkin! Tarvitaan siten voimakasta panostusta asenteisiin ja aktiivisen ikääntymisen politiikkaan yrityksissä, jotta työmarkkinoiden voimavarat tulisivat tehokkaasti käytetyksi.

Lähteet

- Antila, J (1998): Työntekijöiden työaika metalliteollisuudessa 1980- ja 1990-luvulla. Palkan-
saajien tutkimuslaitos, Helsinki.
- Becker (1991): A Treatise on Family, 2nd Edition, Harvard University Press
- Becker G.S. (1965): The Theory of the Allocation of Time. *Economic Journal* 75 (September
1965), 1073-82.
- Bianchi, S., Raley, S. ja M. Milkie (2005): What Gives When Mothers are Employed- Time Al-
location of Employed and Nonemployed Mothers: 1975-2000, mimeo, Department of
Sociology, University of Maryland, College Park.
- Biddle, J. ja D. Hamermesh (1990): Sleep and Allocation of Time, *Journal of Political Econ-*
omy, vol.98, no.5, 922-943.
- Bittman, M. ja J. Wajcman (2004): The Rush Hour: The Quality of Leisure Time and Gender
Equity in Folber, Nancy and Bittman, Michael (Eds.) *Family Time – The Social Or-*
ganization of Care, Routledge, London.
- Cameron, A. C. ja P. Trivedi (2005): *Microeconometrics – Methods and Applications*, Cam-
bridge University Press, Cambridge
- Carlin P.S. ja L. Flood (1997): Do children affect the labor supply of Swedish men? Time di-
ary vs. survey data. *Labour Economics* 4(2), 167-183.
- Clark A.E. (1997): Job satisfaction and gender: Why are women so happy at work?, *Labour*
Economics 4, 341-372.
- Coile, C. (2003): Retirement Incentives and Couple's Retirement Decisions, Centre for Re-
tirement Research at Boston College Working Paper 2003-04.
- Craig, L. (2005): Where do They Find the Time? An Analysis of How Parents Shift and
Squeeze Their Time Around Work and Childcare, mimeo, Social Policy Research Cen-
ter, University of New South Wales.
- Dahl S-Å, Nilsen O.A. ja K. Vaage (1999): Work or retirement? Exit routes for Norwegian
elderly. IZA Discussion Paper 32.
- Elovainio Marko, Forma Pauli, Kivimäki Mika, Sinervo Timo, Wickström Gustav (2001):
Työn psykososiaaliset tekijät ja eläkeajatuksukset sosiaali- ja terveyden-huollossa.
Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 38, 1861-94.
- European Foundation (2005): Working Time Options over The Life Course: Changing Social
Security Structures. European Foundation for the Improvement of Living and Work-
ing Conditions. Dublin.

- European Foundation (2006): Working Time Options over The Life Course: New Work Patterns and Company Strategies. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dublin.
- European Union (2005): On Equality Between Women and Men – Report from the Commission to the Council, The European Parliament, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions. Brussels.
- Eurostat (2000): Guidelines on Harmonised European Time Use Survey, Eurostat, Luxembourg.
- Eurostat (2004): How Europeans Spend Their Time. Eurostat. Bryssels.
- Fast J. E., Dosman D. ja N.C. Keating (2001): Are Canadians Ageing Successfully? Findings from the 1998 Statistics Canada Time-use Survey. Presentation at the 2001 International Association of Time-use Research Oslo, Norway.
- Gallie D. M., White Y., Cheng M. Tomlinson (1998): Restructuring The Employment Relationship. Oxford, Clarendon Press.
- Gauthier A. ja T. Smeeding (2003): Time Use at Older Ages: Cross-National Differences, Research on Aging 25, 247-274.
- Gershuny, J. (2000): Changing Times, Oxford University Press, Oxford.
- Gould Raija (2001): Eläkeajatuksset. Eläketurvakeskuksen monisteita Nro. 36.
- Green F. (2001): It's Been A Hard Day's Night: The Concentration And Intensification Of Work In Late 20th Century Britain, British Journal of Industrial Relations 39(1), 53-80.
- Green F. ja Gallie D. (2002): High Skills and High Anxiety: Skills, Hard Work and Mental Well-being. Paper presented at EALE congress, Paris.
- Gronau R. (1977): Leisure, Home Production, and Work - the Theory of the Allocation of Time Revisited, Journal of Political Economy, Vol. 85, No.6., 1099-1123.
- Hadi A. S. (1992): Identifying multiple outliers in multivariate data. Journal of the Royal Statistical Society B 54: 761-771.
- Hadi A. S. (1993): A modification of a method for the detection of outliers in multivariate samples. Journal of the Royal Statistical Society B 56, 393-396.
- Hakola T. (1999): Race for Retirement. VATT-Research Reports 60. Government Institute for Economic Research, Helsinki.
- Hakola T. (2000): Varhaiseen eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat tekijät (Factors affecting early retirement). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 11 (Ministry of Social Affairs and Health Research Reports No. 11). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu 11 (Ministry of Social Affairs and Health), Helsinki.

- Hakola T. ja R. Uusitalo (2001): Let's Make a Deal - the Impact of Social Security Provisions and Firm Liabilities on Early Retirement. VATT – Discussion papers 260.
- Hallberg, D. ja A. Klevmarken (2003): Time for Children: A Study of Parent's Time-allocation, *Journal of Population Economics*, vol 16, 205-226.
- Hamermesh D.S. (2005): Why Not Retire? The Time and Timing Costs of Market Work. Michigan Retirement Research Center Working Paper No. 104.
- Hurd M.D. (1996): The Effect of Labor Market Rigidities on the Labor Force Behavior of Older Workers. In: (ed) Wise DA *Advances in the Economics of Aging* The University of Chicago Press, 1996, Chicago, 11-58
- Huovinen P. ja H. Piekkola (2001): Withdrawal from Employment of Older Finnish Workers. *Australian Journal of Labour Economics* Vol. 4(4), 340-359.
- Huovinen P. ja H. Piekkola (2002): The Time is Right? Early Retirement and Use of Time by Older Finns. ETLA (The Research Institute of The Finnish Economy) B-Series No. 189. Taloustieto, Helsinki.
- Hämäläinen, U. (2004): Nuorten tulojen ja toimeentulon palapeli, Research Report, No.92, Finnish Labour Institute for Economic Research, Helsinki.
- Hämäläinen, U. (2005): Perhevapaiden aikaiset tulot ja toimeentulo, in Takala, P. (ed.) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* The Social Insurance Institution of Finland, Helsinki.
- Ichino, A. ja A. De Galdeano (2005): Reconciling Motherhood and Work: Evidence from Time-use Data in Three Countries in Hamermesh ja Pfann (Eds.) *The Economics of Time Use*, Elsevier, Amsterdam.
- Ilmarinen J. (1999): Ikääntyvä työntekijä Suomessa ja Euroopan unionissa – tilannekatsaus sekä työkyvyn, työllistävyyden ja työllisyyden parantaminen, Työterveyslaitos, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Ironmonger, Duncan (2003): There are only 24 hours a day! Solving the Problem of Simultaneous Time. Paperi esitetty 25th IATUR conference on time use research, 17-19.9.2003.
- Jenkins, S. ja E. Symons (2001): Child Care Costs and Lone Mothers' Employment Rates: UK Evidence. *The Manchester School*, vol 69, no. 2, 121-147.
- Johnson Richard W. ja Melissa M. Favreault (2001): Retiring Together or Retiring Alone: The Impact of Spousal Employment and Disability on Retirement Decisions. CRR Working Paper 2001-01. Center for Retirement Research at Boston College.
- Juster T.F. ja F.P. Stafford (1991): The Allocation of Time: Empirical Findings, Behavioral Models, and Problems of Measurement. *Journal of Economic Literature* June 1991, Volume XXIX no. 2, 471-522.

- Kalenkoski, C., Ribar, D. ja L. Stratton (2005): Parental Child Care in Single Parent, Cohabiting and Married Couple Families: Time Diary Evidence from the United States and the United Kingdom, mimeo, Department of Economics, George Washington University.
- Kalimo R. ja Toppinen S. (1997): Työuupumus Suomen työikäisellä väestöllä. Työterveyslaitos, Helsinki.
- Kandolin Irja, Hakola Tarja (2000): Työaikojen kehittäminen työyhteisössä. Kirjassa Härmä, Mikko(toim.): Toimivat ja terveet työajat. Työterveyslaitos, Sosiaali- ja Terveysministeriö ja Työministeriö, Helsinki.
- Kimmel, J. ja R. Connelly (2006): Is Mothers' Time With Their Children Home Production or Leisure?, IZA discussion paper no. 2058, IZA.
- Klevmarken, A. (2005): Using Auxiliary Data to Compensate for Noisy Time Use Data, mimeo, Uppsala University.
- Kooreman P. ja A. Kapteyn (1987): A Disaggregated Analysis of the Allocation of Time within the Household. *Journal of Political Economy* 95(21), 223-249.
- Leibowitz, A., Klerman J. ja L. Waite (1992): Employment of New Mothers and Child Care Choice – Differences in Children's Age, *Journal of Human Resources*, vol 27, no.1, 112-132.
- Lumsdaine R.L. ja O.S. Mitchell (1999): New Developments in the Economic Analysis of Retirement. In: (ed) Ashenfelter O Card D *Handbook of Labor Economics*. Elsevier, Amsterdam, 3261-3308.
- Macran, S., Joshi, H., ja S. Dex (1996): Employment After Childbearing: A Survival Analysis, *Work, Employment and Society*, Vol. 10, No. 2, 273-296.
- Niemi, Iris ja Pääkkönen, Hannu (1992): Vuotuinen Ajankäyttö, Tilastokeskus, Helsinki.
- Niemi I., ja H. Pääkkönen (2001): Ajankäytön muutokset 1990-luvulla. *Kulttuuri ja viestintä* 2001:6. Tilastokeskus. Helsinki.
- Niemi I. (2005): Iäkkäiden perheiden ajankäyttö kirjassa Pääkkönen H. (toim.) *Perheiden ajankäyttö*. Tilastokeskus. Helsinki.
- OECD (2000): *Reforms for an Ageing Society. Social issues 2000*. Organisation for Economic Co-Operation and Development, Paris.
- Oswald A. ja Gardner J. (2001): What has been happening to job satisfaction in Britain?, Warwick University, mimeo.
- Piekkola H. (2003): Työssä jaksaminen kiireiden ja vapaa-ajan puristuksissa – tutkimus ikääntyvien ajankäytöstä (Well-being at work under the pressure from hurry and leisure). Työssä jaksamisen ohjelma. Työministeriö.

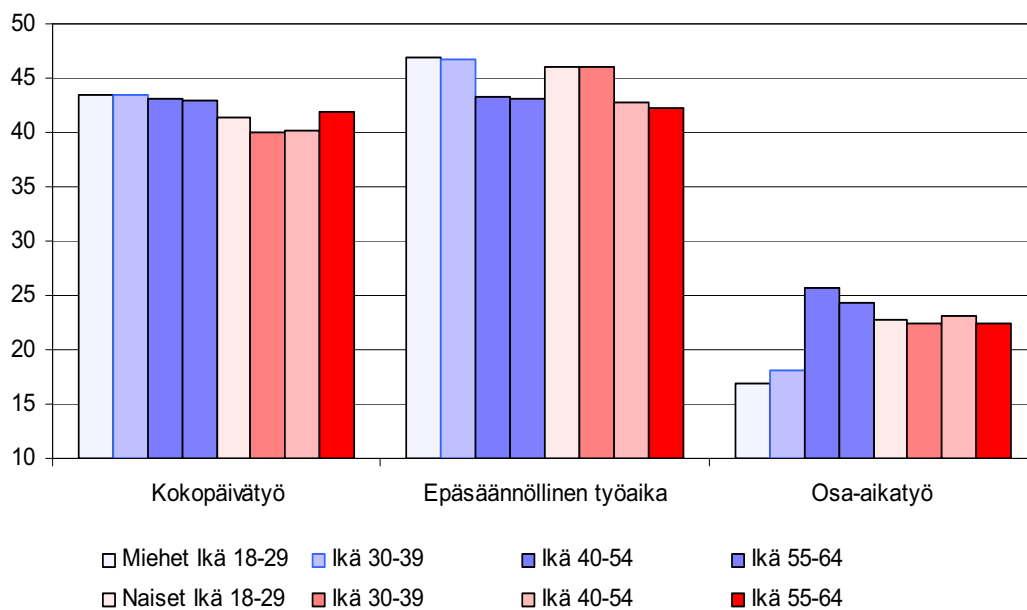
- Piekkola H. (2006): Are Those Busy, Doing Household Work and Active Leisure Prone to Retire Earlier: Evidence from Time Use of Older Finns. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos keskusteluaiheita no 1036. Helsinki.
- Piekkola H. ja L. Leijola (2007): Time Use and Options for Retirement in Europe. Tulossa Electronic International Journal of Time Use Research.
- Pääkkönen H. (toim.) (2005): Perheiden ajankäyttö. Tilastokeskus. Helsinki.
- Pääkkönen H. ja I. Niemi (2002): Suomalainen arki – ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa. Kulttuuri ja viestintä 2002:2. Tilastokeskus. Helsinki.
- Robinson, J. ja J. Godbey (1997): Time for Life – The Surprising Ways Americans Use Their Time, Second Edition, Pennsylvania State University Press, University Park.
- Ruuskanen, O-P. (2004): An Econometric Analysis of Time Use in Finnish Households, ETLA A-41, Helsinki
- Ruuskanen, O-P (2006): Time Use During the Parental Leave and the Return to Employment, Elinkeinoelämän keskusteluaiheita no. 1060, Helsinki.
- Ronsen, M. and M. Sundström (2002): Family Policies and After-Birth Employment Among New Mothers – A Comparison of Finland, Norway and Sweden, European Journal of Population Economics, Vol. 18, 121-152.
- Saurama, L. (2001): Early retirees, released or expelled from labour market? Esitelmä COST A13 Ageing and Work-työryhmän kokouksessa Barselonassa 11.-13.5.2001.
- Saurel-Cubizolles, M-J., Romito, P., Escriba-Aguir, V. Lelong, N., Mas Pons, R. and P-Y Ancel (1999): Returning to Work after Childbirth in France, Italy and Spain, European Sociological Review, Vol. 15, No.2, 179-194.
- Savioja Hannele (1999): Suuret ikäluokat eläkeiän kynnyksellä. Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 1999:10.
- Sickles R. C. and Taubman P. (1986): An analysis of the health and retirement status of the elderly, Econometrica 54, 1339-1356.
- Social Statistical Committee (2005): Social Protection in the Nordic Countries: Scope, Expenditure and Financing 2003, Nordic Social Statistical Committee 26: 2005.
- Sousa-Poza, A., Schmid, H. and R. Widmer (2001): The allocation and value of time assigned to housework and child-care: An analysis for Switzerland. Journal of Population Economics 14, 599-618.
- Takala Mervi (2001): Ennakkotietoja vuoden 2001 osa-aikaeläketutkimuksesta. Eläketurvakeskuksen monisteita 2001:34. Helsinki.
- Työ ja terveys (2002): Työterveyslaitoksen haastattelututkimus. Helsinki.

- Uhmavaara Heikki ja Pertti Jokivuori (2003): Vastavuoroisuus on valttia -tutkimus työaikojen joustojärjestelyistä. Työssä jaksamisen ohjelma. Työministeriö.
- Valkonen, L. (2006): Katsaus äiteihin, käsikirjoitus, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Helsinki.
- Wooldridge, J. (2003): Econometrics of Cross Section and Panel Data, MIT-Press, Cambridge.

Liite A. Ajankäyttö eri ikäryhmissä

Seuraavassa kuviossa on esitetty viikoittaiset työtunnit eri työaikamuodoissa

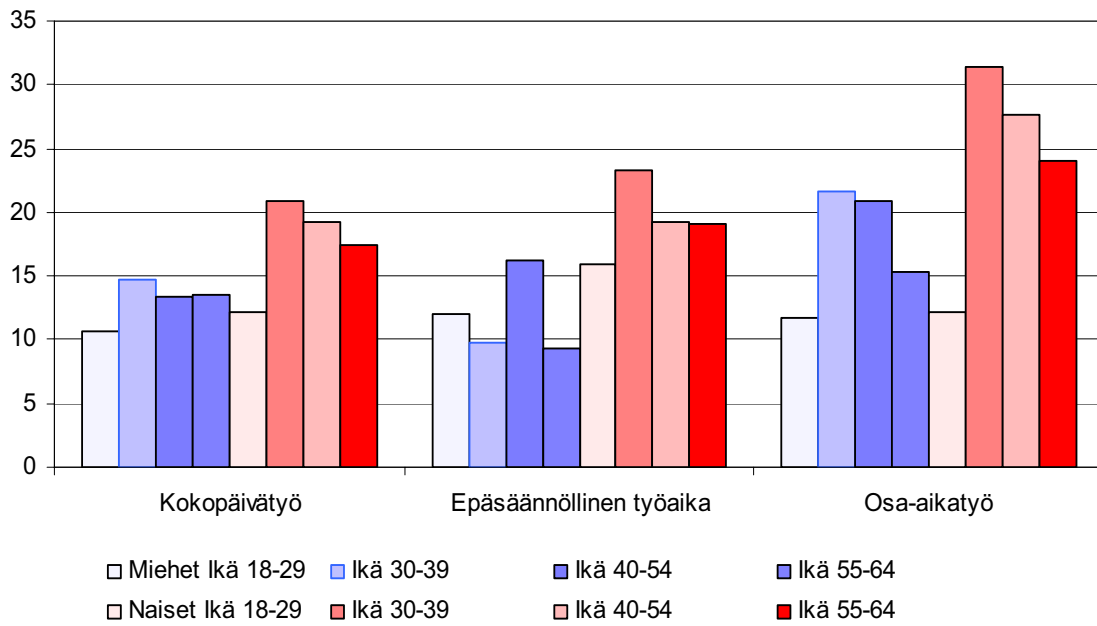
Kuvio A.1 Viikkotyötuntien määrä eri työaika-ikäryhmissä

Ajankäyttötutkimuksen mukaan 40 %:lla miehistä ja 23 %:lla naisista on yli 40-tuntinen työviikko, jossa on laskettu mukaan työmatka kotoa töihin ja takaisin (Piekkola, 2003). Epäsäännöllisen työajan omaavat tekevät pisintä työviikkoa, kun työhön ja työmatkoihin kuluu 43–45 tuntia viikossa. Kuviossa sekä kokopäivätyötä tekevät että epäsäännöllisen työajan omaavat on luokiteltu osa-aikatyötä tekeviksi, jos työviikko on alle 28 tuntia. Osalla työntekijöistä on voinut olla vapaata viikolla, josta syystä työviikko on jäänyt tilapäisesti lyhyeksi. Siksi osa-aikatyön rajaa on laskettu alemmaksi kuin Euroopan Unionin käyttämä 30 tuntia viikossa. Naisilla osa-aikainen työ yleistyy jonkin verran iän myötä. Samalla kuvion perusteella keskimääräinen työaika säilyy ennallaan noin 22 tunnissa viikossa. Naisten osalta lyhyet työviikot ovatkin tavallisia. Miehillä sen sijaan vanhemmissa ikäryhmissä osa-aikatyö on pitkäkestoisempaa kuin nuorilla.

Seuraavassa kuvassa on esitetty kotityö eri työaikamuodoissa.

Kuvio A.2 Kotityö (tuntia viikossa) eri työaika-ikäryhmissä

Kotityö vähenee iän myötä naisilla kaikissa työaikamuodoissa 30–39 -vuotiaista lähtien. Osa-aikaiset työntekijät tekevät eniten kotityötä. Seuraavassa on esitetty ajankäyttö työmarkkina-aseman ja terveyden mukaan 18-29 -vuotiailla, 40-54 -vuotiailla ja 65-74 -vuotiailla.

Taulukko A.1 Ajankäyttö työmarkkina-aseman ja terveyden mukaan, 18-29 -vuotiaat

Terveys	Mies				Nainen			
	Ei-työllinen		Työllinen		Ei-työllinen		Työllinen	
	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono
Pääasiallinen ajankäyttö (tunteja viikossa)								
Perustarpeet	77.7	78.3	73.6	76.3	76.8	68.8	75.6	
Työ	5.6	0.0	36.4	0.0	2.8	0.0	30.4	
Kotityö	9.1	5.9	12.6	6.8	23.9	42.8	16.6	
Vapaa-aika	52.2	73.1	38.1	45.8	43.2	50.4	36.8	
Matkustaminen	9.4	3.4	8.9	15.7	8.0	5.9	9.2	
Aktiivinen ajankäyttö								
Kotityö / Kokonaistyöaika	74.4 %	100.0 %	32.2 %	100.0 %	91.7 %	100.0 %	41.1 %	
Naapuriapu, vapaaehtoistyö	4.5 %	12.1 %	3.0 %	0.0 %	4.2 %	0.0 %	3.9 %	
Harrastukset	14.4 %	1.3 %	6.7 %	12.7 %	6.4 %	0.0 %	4.1 %	
Liikunta	6.6 %	7.3 %	8.0 %	0.0 %	6.5 %	13.9 %	7.4 %	
Aktiivinen vapaa-aika / 168	8.6 %	9.4 %	4.0 %	4.0 %	4.8 %	4.2 %	3.4 %	
Vapaa-aika / 168	33.9 %	45.5 %	22.5 %	31.7 %	27.9 %	30.0 %	21.8 %	
Liikunta / Aktiivinen aika	3.0 %	0.2 %	3.5 %	1.7 %	6.3 %	6.0 %	4.4 %	
Järjestetty liikunta	1.3 %	0.2 %	1.7 %	1.0 %	2.3 %	0.7 %	2.7 %	
Vapaa liikunta	1.7 %	0.0 %	1.8 %	0.7 %	4.0 %	5.3 %	1.7 %	

Huono terveys mittaa huomattavia terveysongelmia, jotka eivät välttämättä vaikuta päivittäisiin toimintoihin.

Taulukko A2 Ajankäyttö työmarkkina-aseman ja terveyden mukaan, 40-54 -vuotiaat

Terveys	Mies				Nainen			
	Ei-työllinen		Työllinen		Ei-työllinen		Työllinen	
	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono
Pääasiallinen ajankäyttö (tunteja viikossa)								
Perustarpeet	75.2	71.0	69.9	70.7	77.2	78.5	71.8	79.1
Työ	2.6	2.4	39.1	20.8	0.6	0.0	32.2	22.5
Kotityö	24.0	20.1	14.9	15.6	38.1	28.1	22.9	22.7
Vapaa-aika	55.9	70.0	36.7	54.0	44.9	57.7	34.3	39.4
Matkustaminen	7.2	6.1	8.9	8.7	6.3	4.5	7.7	5.6
Aktiivinen ajankäyttö								
Kotityö / Kokonaistyöaika	91.8 %	92.7 %	31.8 %	60.0 %	98.9 %	100.0 %	45.3 %	63.5 %
Naapuriapu, vapaaehtoistyö	5.5 %	4.1 %	5.6 %	5.2 %	4.5 %	9.6 %	6.4 %	5.9 %
Harrastukset	5.1 %	3.6 %	3.8 %	3.2 %	2.6 %	2.2 %	3.5 %	1.7 %
Liikunta	9.8 %	7.7 %	9.8 %	7.5 %	7.5 %	6.7 %	9.3 %	6.9 %
Aktiivinen vapaa-aika / 168	6.9 %	6.3 %	4.2 %	5.1 %	3.9 %	6.3 %	3.9 %	3.4 %
Vapaa-aika / 168	33.9 %	41.3 %	21.6 %	31.8 %	26.9 %	34.2 %	20.3 %	23.3 %
Liikunta / Aktiivinen aika	9.8 %	7.7 %	9.8 %	7.5 %	7.5 %	6.7 %	9.3 %	6.9 %
Järjestetty liikunta	6.3 %	6.0 %	4.4 %	4.8 %	4.2 %	4.6 %	3.7 %	3.4 %
Vapaa liikunta	2.3 %	0.7 %	2.7 %	3.1 %	1.8 %	2.3 %	2.0 %	2.8 %

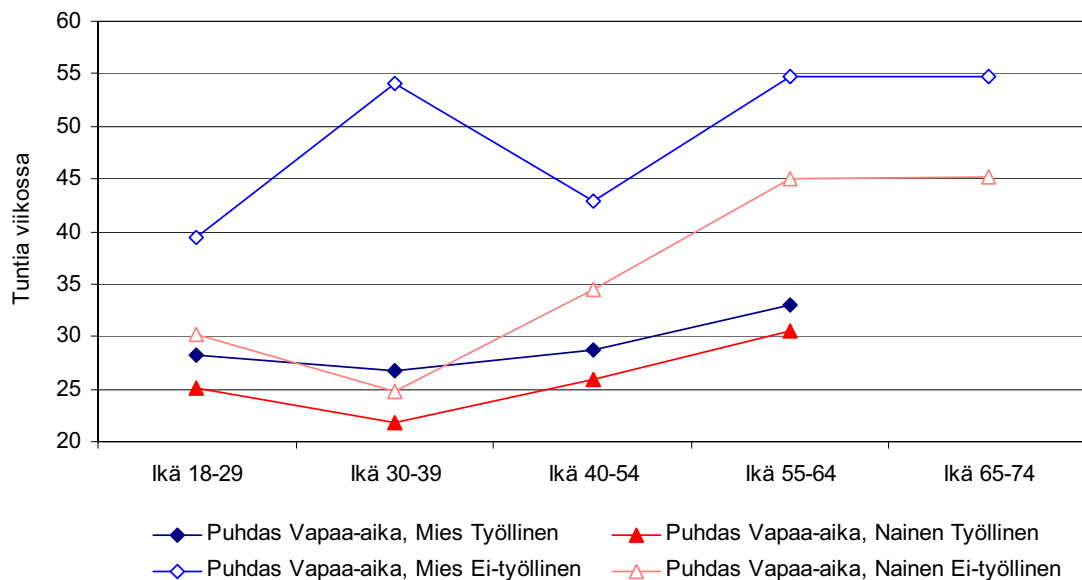
Katso viite yllä.

Taulukko A.3 Ajankäyttö työmarkkina-aseman ja terveyden mukaan, 65-74 -vuotiaat

	Mies				Nainen				
	Terveys	Ei-työllinen		Työllinen		Ei-työllinen		Työllinen	
		Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono	Hyvä	Huono
Pääasiallinen ajankäyttö (tunteja viikossa)									
Perustarpeet		78.5	78.3	72.8	79.5	77.0	80.3	76.1	
Työ		0.7	0.0	25.1	38.0	0.0	0.1	20.8	
Kotityö		22.1	17.9	17.4	17.5	31.7	27.7	36.3	
Vapaa-aika		62.6	61.1	49.5	32.0	54.2	52.2	32.9	
Matkustaminen		5.7	11.5	4.1	3.1	6.3	8.8	2.2	
Aktiivinen ajankäyttö									
Kotityö / Kokonaistyöaika		97.8 %	89.5 %	52.9 %	30.1 %	99.9 %	99.8 %	69.5 %	
Naapuriapu, vapaaehtoistyö		7.2 %	5.7 %	6.2 %	21.8 %	7.4 %	8.9 %	3.1 %	
Harrastukset		3.1 %	3.3 %	0.2 %	0.0 %	3.7 %	2.1 %	0.0 %	
Liikunta		10.6 %	10.7 %	7.4 %	11.0 %	9.1 %	9.5 %	5.4 %	
Aktiivinen vapaa-aika / 168		7.7 %	7.1 %	4.1 %	6.2 %	6.5 %	6.3 %	1.7 %	
Vapaa-aika / 168		36.9 %	36.2 %	29.3 %	18.8 %	32.0 %	30.9 %	19.6 %	
Liikunta / Aktiivinen aika		4.3 %	1.5 %	3.0 %	0.2 %	3.5 %	1.7 %	6.3 %	
Järjestetty liikunta		2.9 %	0.4 %	1.3 %	0.2 %	1.7 %	1.0 %	2.3 %	
Vapaa liikunta		1.5 %	1.1 %	1.7 %	0.0 %	1.8 %	0.7 %	4.0 %	

Katso viite yllä.

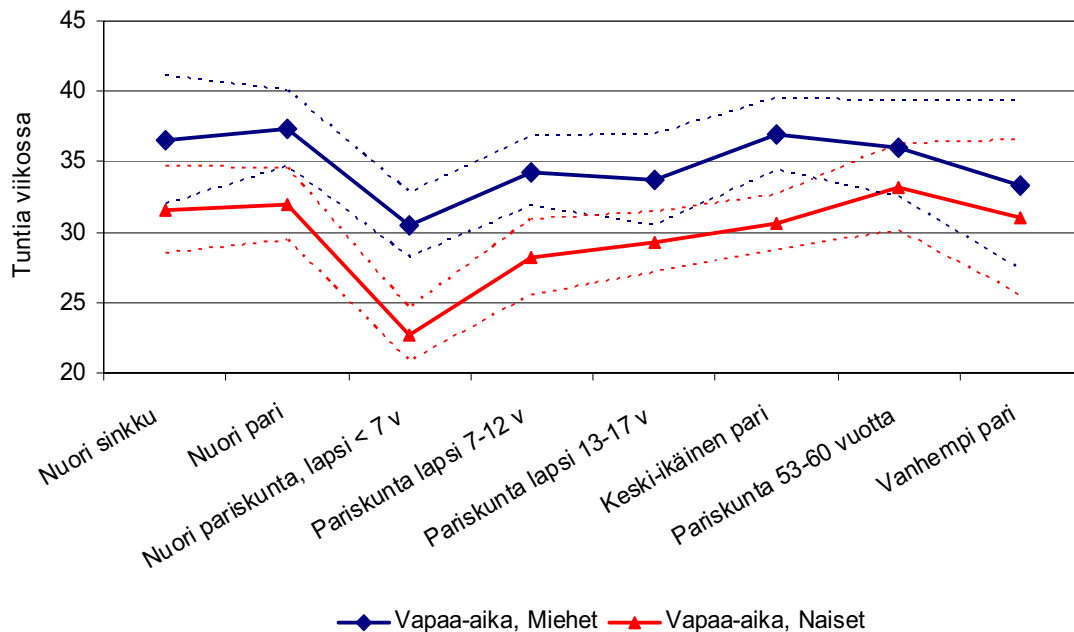
Seuraavassa kuviossa on puhdas vapaa-aikaa, johon ei liity muita samanaikaisesti tapahtuvia toimintoja.

Kuvio A.3 Puhdas vapaa-aika (tuntia viikossa) eri ikäryhmissä

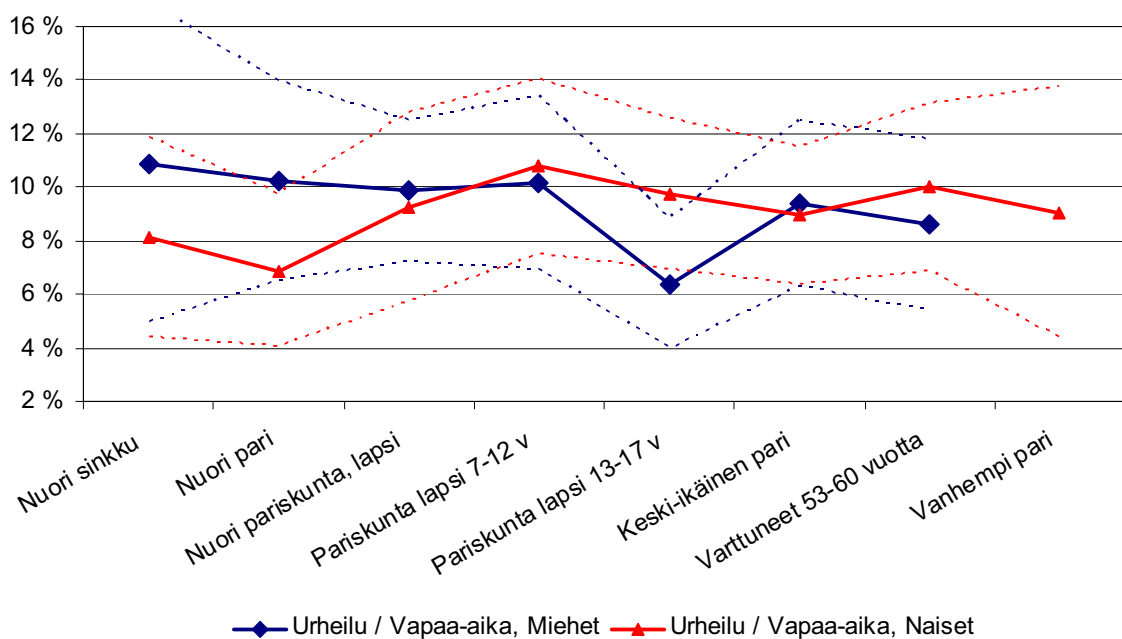
Bittman ja Wajcman (2004) väittävät, että ei-työllisillä on enemmän puhdasta vapaa-aikaa, johon ei liity sivutoimintoja. Miehillä on myös yleensä enemmän puhdasta vapaa-aikaa kuin naisilla. Ehkä hieman yllättävää on se, että ei-työllisillä miehillä on eniten puhdasta vapaa-aikaa ikäryhmässä 30–39 -vuotiaat. Tässä iässä lapset vievät sen sijaan naisten huomion niin, että puhdasta vapaa-aikaa on vähiten. Yleisesti puhdas vapaa-aika kasvaa iän myötä kuten

vapaa-aika yleensäkin. Muutokset ovat erittäin suuria ei-työllisten naisten osalta, kun puhdasta vapaa-aikaa on 45 tuntia viikossa 55–64 -vuotiailla ei-työllisillä. Tässä on lisäystä 20 tuntia verrattuna ikävuoteen 30–39. Ei-työllisten osalta vanhemmalla iällä puhdasta vapaa-aikaa on naisilla 10 tuntia vähemmän viikossa kuin miehillä. Tätä ei ole kuitenkaan helppo tulkita Bittman ja Wajcman (2004) tavoin kiireisemmäksi elämäntyyliksi. Seuraavassa on esitetty työssä olevien vapaa-aika

Kuvio A.4 Töissä olevien vapaa-aika (tuntia viikossa) eri elämänvaiheissa ja 95 prosentin luottamusvälit

Kuvio A.5 Töissä olevien liikunnan osuus (%) vapaa-ajasta eri elämänvaiheissa työlliset ja 95 prosentin luottamusvälit

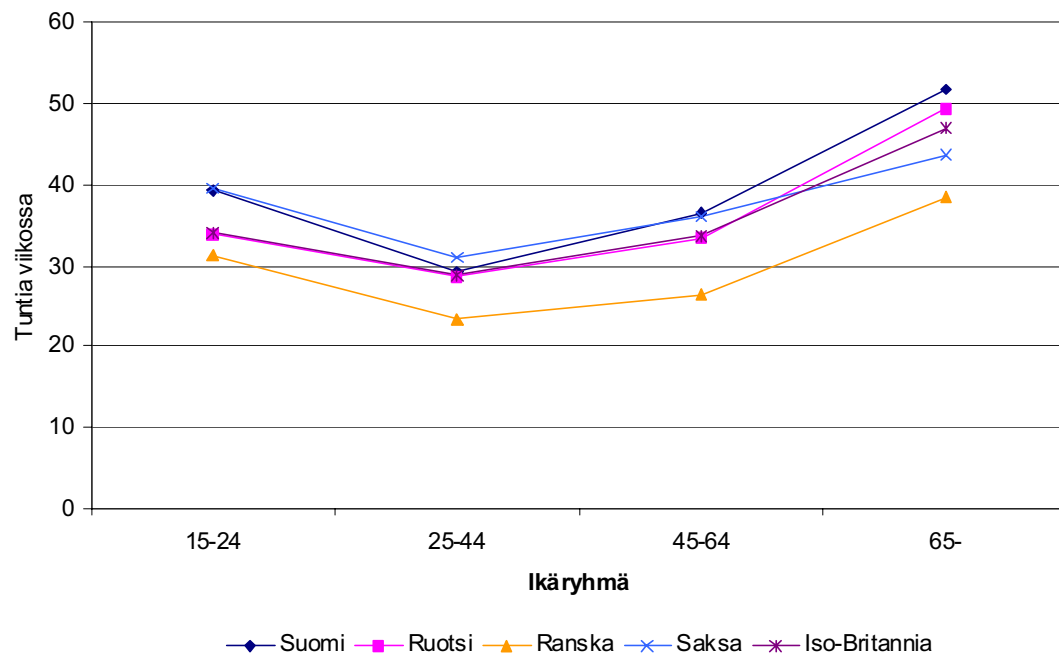
Liite B. Eurooppalaiset ajankäyttötutkimukset ja ajankäyttö

Maa	Aineiston koontiaika	Otoskoko (vastaajien määrä)	Kyselyyn osallistuneiden ikä	Tutkimuksen rakenne
Suomi	Maaliskuu 1999- maaliskuu 2000	5 332	10-	Kaksi päiväkirjapäivää: arkipäivä ja viikonloppupäivä
Ruotsi	Lokakuu 2000 - syyskuu 2001	3 998	20-84	Kaksi päiväkirjapäivää: arkipäivä ja viikonloppupäivä
Ranska	Helmikuu 1998 - helmikuu 1999, paitsi 4.-18.8.1998 ja 21.12.1998-4.1.1999	15 441	15-	Vain yksi päiväkirjapäivä. Käytetty kansallisia luokitteluja.
Saksa	Huhtikuu 2001 - huhtikuu 2002	12 655	10-	Kaksi arkipäivää, yksi viikonloppupäivä
Iso-Britannia	Kesäkuu 2000 - syyskuu 2001	10 366	8-	Kaksi päiväkirjapäivää: arkipäivä ja viikonloppupäivä

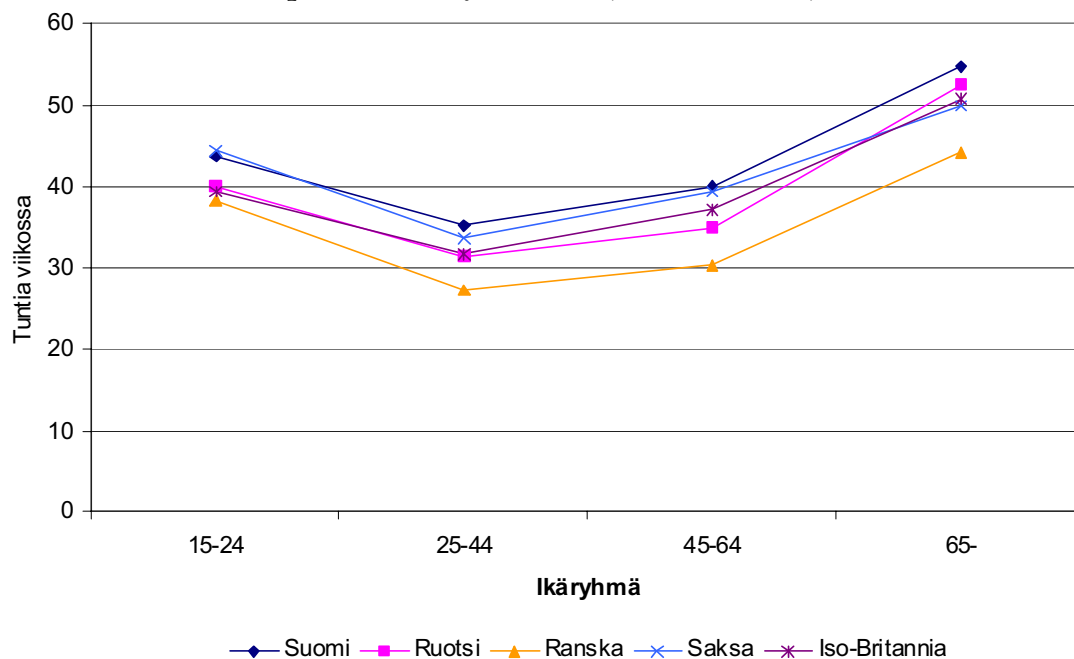
Liite C. Miesten ja naisten vapaa-aika viidessä Euroopan maassa

Miesten ja naisten vapaa-aika ikäryhmittäin on esitetty ohessa. Kuvioissa 4.11 ja 4.12. Ikäryhmittäin tarkasteltuna vapaa-aikaa on eniten nuorilla ja vanhuksilla. Sekä naisten että miesten vapaa-aika on pienimmillään 25–44-vuotiailla.

Kuvio C.1 Naisten vapaa-aika ikäryhmittäin viidessä Euroopan maassa (tuntia viikossa)

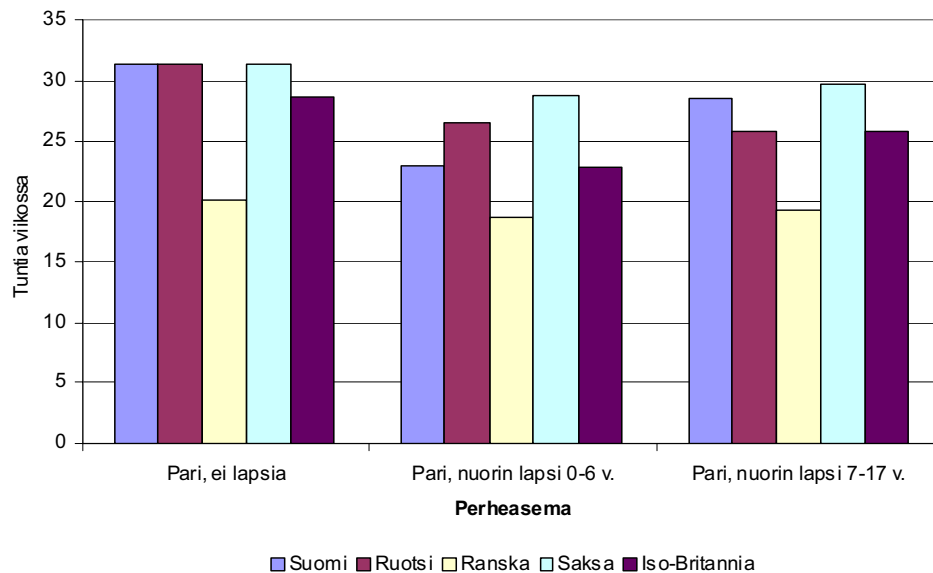
Kuvio C.2 Miesten vapaa-aika ikäryhmittäin (tuntia viikossa)

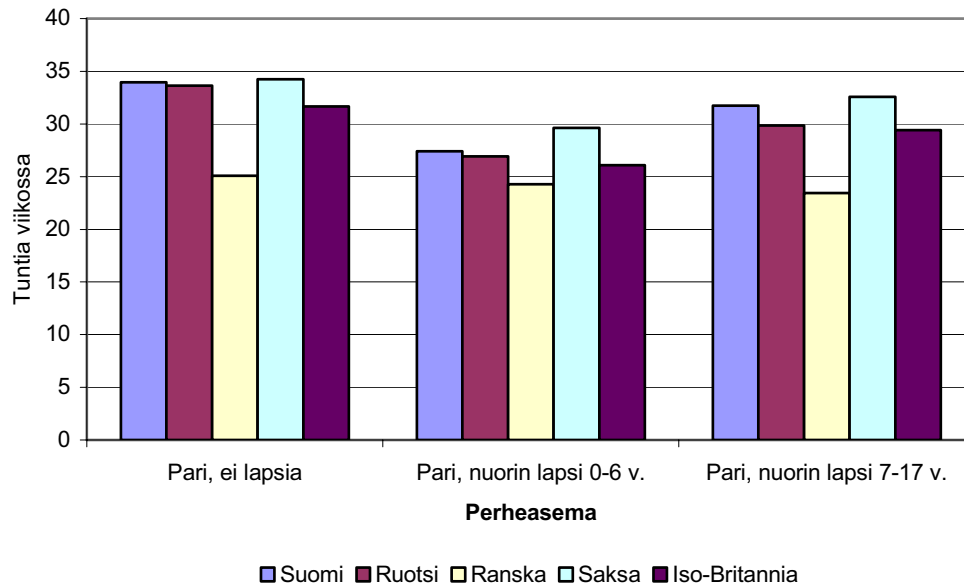
Pienten lasten työssäkäyvien vanhemmilla on vapaa-aikaa keskimäärin viisi tuntia vähemmän viikossa kuin lapsettomilla tai vanhempien lasten vanhemmilla. Ero on alle tunti päivässä. Koska osa kotityöstä on lastenhoitoa, joka ainakin osittain on nautinnollista vanhemmille, voidaan väittää, että vapaa-ajan erot ovat yllättävän vähäiset eri perhemuotojen välillä, jos molemmat vanhemmat ovat työmarkkinoilla.

Vapaa-ajan määrän pienimmät erot eri perhetyyeissä on Saksassa. Tämä on esitetty kuvioissa 13 ja 14. Vaikka perhevaiheittain eroja ei ole paljon, niin maiden välillä käytettävissä oleva vapaa-ajan määrä eroaa. Jos katsotaan myös työelämän ulkopuolella olevia perheitä, niin silloin ero lapsiperheiden ja lapsettomien perheiden välillä korostuu. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevissa perheissä on selvästi enemmän vapaa-aikaa.

Kuvio C.3 Puhdas vapaa-aika työssäkäyvillä naisilla perheaseman mukaan (tuntia viikossa)

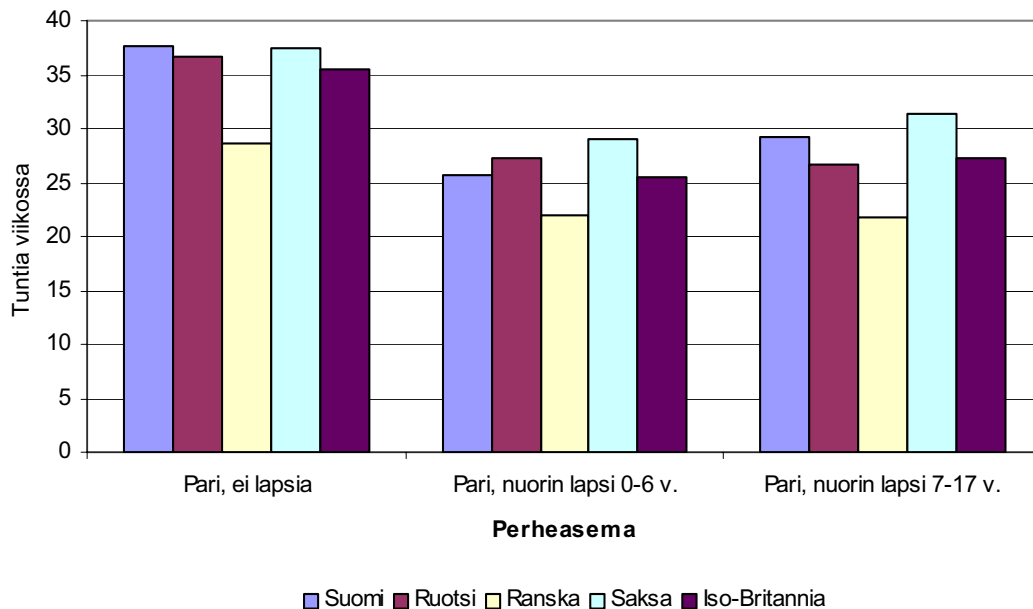

Kuvio C.4 Puhdas vapaa-aika työssäkäyvillä miehillä perheaseman mukaan (tuntia viikossa)

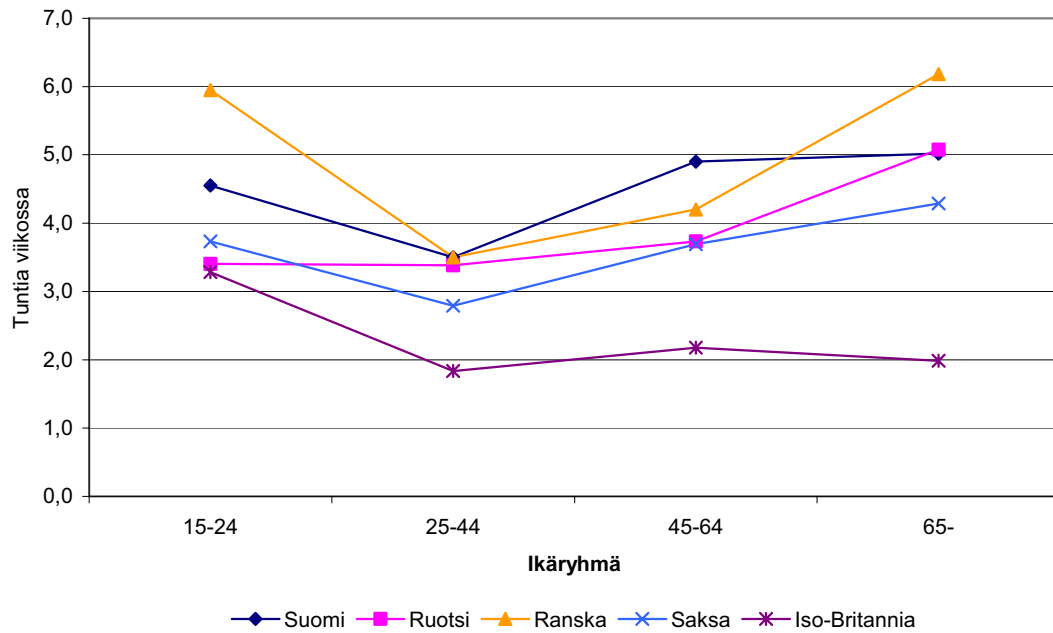
Työssäkäyvillä naisilla vapaa-aika vähenee vähemmän, koska vapaa-aikaa on lähtökohtaisesti vähän. Jos tarkastellaan kaikkia naisia, sekä työssäkäyviä että työelämän ulkopuolella olevia vapaa-ajan väheneminen on voimakkaampaa. Tämä näkyy kuviossa B.5

C.5 Naisten puhdas vapaa-aika perheaseman mukaan (tuntia viikossa) sekä työssäkäyvät että työelämän ulkopuolella olevat.

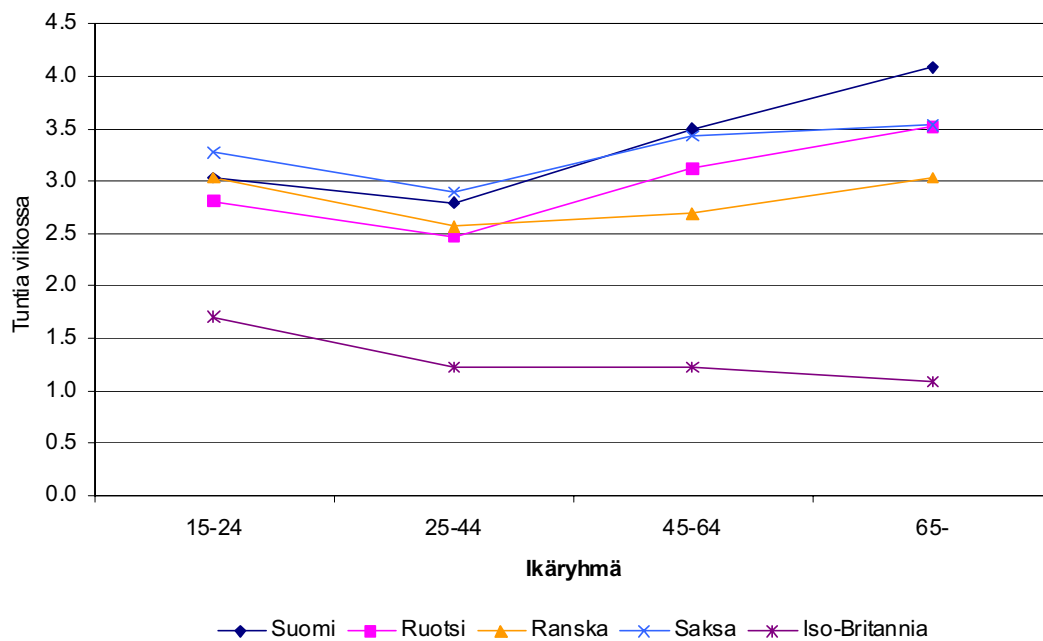

Kuvioissa C.6 ja C.7 on esitetty miesten ja naisten liikuntaan käyttämä tuntimäärä eri ikäryhmittäin. Näemme että liikuntaan käytetty aika vaihtelee voimakkaasti maittain ja ikäryhmittäin. Erityisen vähän liikkuvat englantilaiset miehet ja naiset.

Kuvio C.6 Miesten liikuntaan käyttämä aika ikäryhmittäin (tuntia viikossa)

Kuvio C.7 Naisten liikuntaa käyttämä aika viikossa ikäryhmittäin

Yhteenvetona voidaankin todeta, että aktiivisen vapaa-ajan vieton muodoissa on eroja maittain, mutta passiivista vapaa-aikaa vietetään samalla tavalla kaikissa tarkastelluissa maissa. Merkittävimmät erot eri maiden, eri ikäryhmien ja eri perhevaiheiden välillä näyttävät olevan vapaa-ajan viettämisen muodoissa. Muissa ajankäytön muodoissa erot olivat vähäisiä.

- 2006: 1 Anita Haataja, Maija-Liisa Järviö, Esko Mustonen. Talousarvion sukupuolivaikutusten arviointi. Pilottihanke sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta.
ISBN 952-00-1928-6 (nid.)
ISBN 952-00-1929-4 (PDF)
- 2 Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma vuodelle 2006. (Moniste)
ISBN 952-00-1933-2 (nid.)
ISBN 952-00-1934-0 (PDF)
- 3 Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tulossopimukset kaudelle 2004-2007. Tarkistusvuosi 2006. (Moniste)
ISBN 952-00-1937-5 (nid.)
ISBN 952-00-1938-3 (PDF)
- 4 Seppo Tuomola. Kansallisen terveyshankkeen piiriin kuuluvan hankerahoituksen vaikuttavuuden arviointi. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1939-1 (PDF)
- 5 Ehkäisevää huumetyötä nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen loppuraportti.
ISBN 952-00-1940-5 (nid.)
ISBN 952-00-1941-3 (PDF)
- 6 Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti.
ISBN 952-00-1942-1 (nid.)
ISBN 952-00-1943-X (PDF)
- 7 Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset. (Moniste)
ISBN 952-00-1944-8 (nid.)
ISBN 952-00-1945-6 (PDF)
- 8 Terveystenhuollon valtakunnallisen tietojärjestelmäarkkitehtuurin periaatteet. Alueellisista ratkaisuksista kansalliseen kokonaisuuteen.
ISBN 952-00-1948-0 (nid.)
ISBN 952-00-1949-9 (PDF)
- 9 Christel Lamberg-Allardt, Heli Viljakainen ja työryhmä. D-vitamiinitilanteen seurantatutkimus 2002-2004.
ISBN 952-00-1952-9 (PDF)
- 10 Päivähoitopaikkojen tilat ja turvallisuus. Helsingin ja Oulunsalon päivähoitohenkilökunnalle sekä lasten vanhemmille ja huoltajille suunnattujen kyselyjen tulokset. Toim. Airi Palosaari ja Olli Saarsalmi.
ISBN 952-00-1953-7 (nid.)
ISBN 952-00-1954-5 (PDF)
- 11 Kansallinen varautumissuunnitelma influenssapandemiaa varten. Kansallisen pandemiavarautumisen työryhmän ehdotus.
ISBN 952-00-1985-5 (nid.)
ISBN 952-00-1986-3 (PDF)
- 12 Niilo Färkkilä. Sosiaali- ja terveydenhuollon maksupolitiikan ja maksujärjestelmän uudistaminen. Lausuntoyhteenveto toimikunnan mietinnöstä. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1987-1 (PDF)

- 2006: 13 Kansallisen terveydenhuollon hankkeen seurantaryhmän raportti sosiaali- ja terveysministeriölle vuoden 2005 toiminnasta. (Moniste)
ISBN 952-00-1988-X (nid.)
ISBN 952-00-1989-8 (PDF)
- 14 Hallituksen tasa-arvo-ohjelman (2004-2007) seurantaraportti. Maaliskuu 2006. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1960-X (PDF)
- 15 Ehdotus sosiaali- ja terveysministeriön hallinnon talousarvioehdotuksen rakenteen ja selvitysosien sisällön uudistamiseksi. (Moniste)
ISBN 952-00-2000-4 (nid.)
ISBN 952-00-2001-2 (PDF)
- 16 Niilo Färkkilä, Tarja Kahiluoto, Merja Kivistö. Lasten päivähoidon tilannekatsaus. Syyskuu 2005. (Moniste)
ISBN 952-00-2002-0 (nid.)
ISBN 952-00-2003-9 (PDF)
- 17 Perhepäivähoidon kehittämishaasteita. Toim. Sanna Parrila.
ISBN 952-00-2008-X (nid.)
ISBN 952-00-2009-8 (PDF)
- 18 Terveydenhuollon varautumiskoulutuksen haasteita. Selvitys häiriötilanteiden ja poikkeusolojen koulutuksesta ammattikorkeakouluissa ja lääketieteellisissä tiedekunnissa. (Moniste)
ISBN 952-00-1962-6 (nid.)
ISBN 952-00-1963-4 (PDF)
- 19 Alkoholilolot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990-2005.
ISBN 952-00-2089-6 (nid.)
ISBN 952-00-2090-X (PDF)
- 20 Alkoholförhållandena i EU-Finland. Konsumtion, skadeverkningar och policyramar 1990-2005.
ISBN 952-00-2012-8 (inh.)
ISBN 952-00-2013-6 (PDF)
- 21 Alcohol Issues in Finland after Accession to the EU. Consumption, Harm and Policy Framework 1990-2005.
ISBN 952-00-2014-4 (print.)
ISBN 952-00-2015-2 (PDF)
- 22 Carita Lahti, Sini Jämsén, Saara Tarumo. Samapalkkaisuuteen palkkausjärjestelmä uudistuksin. Työn vaativuuden ja henkilön pätevyyden arviointi Suomessa.
ISBN 952-00-2016-0 (nid.)
ISBN 952-00-2017-9 (PDF)
- 23 Valtioneuvoston vammaispoliittisen selonteon tausta-aineisto. (Moniste)
ISBN 952-00-2020-9 (nid.)
ISBN 952-00-2021-7 (PDF)
- 24 Työurat pitenevät? Veto-ohjelman indikaattorit. (Moniste)
ISBN 952-00-2030-6 (nid.)
ISBN 952-00-2031-4 (PDF)
- 25 Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 952-00-2032-2 (nid.)
ISBN 952-00-2033-0 (PDF)
- 26 Liisa Heinimäki. Varhaisen tuen vahvistaminen varhaiskasvatuksessa. VarTu -hankekuvaus 2004-2005. (Moniste)
ISBN 952-00-2041-1 (nid.)
ISBN 952-00-2042-X (PDF)

- 2006: 27 Rakennusalan terveystarkastusten seurantarekisteri. (Moniste)
ISBN 952-00-2043-8 (nid.)
ISBN 952-00-2044-6 (PDF)
- 28 Petri Virtanen, Janne Jalava, Mari Ruuth. Valtakunnallisen työtaturmaohjelman arviointi. Tammikuu 2006.
ISBN 952-00-2045-4 (nid.)
ISBN 952-00-2046-2 (PDF)
- 29 Arja Rimpelä, Susanna Rainio, Lasse Pere, Tomi Lintonen, Matti Rimpelä. Use of Tobacco Products, Alcohol Use and Exposure to Drugs in 1977-2005.
ISBN 952-00-2047-0 (paperback)
ISBN 952-00-2048-9 (PDF)
- 30 Sirkka-Liisa Kivelä. Geriatrisen hoidon ja vanhustyön kehittäminen. Selvityshenkilön raportti. (Moniste)
ISBN 952-00-2068-3 (nid.)
ISBN 952-00-2069-1 (PDF)
- 31 Lapsiperheiden toimeentuloedellytysten kehittäminen. Koordinaatioryhmän yhteenvetoraportti.
ISBN 952-00-2070-5 (nid.)
ISBN 952-00-2071-3 (PDF)
- 32 Jyrki Korkeila. Psykiatrian opetuksen kehittämistarpeet perusterveydenhuollossa. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-2072-1 (PDF)
- 33 Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 952-00-2079-9 (nid.)
ISBN 952-00-2080-2 (PDF)
- 34 EVO-tutkimusrahoituksen jakoperusteiden uudistaminen. Työryhmän raportti. (Moniste)
ISBN 952-00-2085-3 (nid.)
ISBN 952-00-2086-1 (PDF)
- 35 Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2006. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-1966-9 (PDF)
- 36 Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2005.
ISBN 952-00-2034-9 (nid.)
ISBN 952-00-2035-7 (PDF)
- 37 Kliinisten laboratorioiden korvausten määräytymisperustetta selvittävän työryhmän raportti. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-2091-8 (PDF)
- 38 Pirjo Näkki. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen.
ISBN 952-00-1967-7 (nid.)
ISBN 952-00-1968-5 (PDF)
- 39 Raimo Kärkkäinen, Marie Reijo, Keijo Tanner, Timo Tähtinen. Lapsiperheiden asumisen muutokset 1995–2004.
ISBN 952-00-2092-6 (nid.)
ISBN 952-00-2093-4 (PDF)
- 40 Maatalouslomituksen kehittämismahdollisuuksia selvittäneen työryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 952-00-2102-7 (nid.)
ISBN 952-00-2103-5 (PDF)
- 41 Longer careers? The Veto Programme Indicators. (Moniste)
ISBN 952-00-2104-3 (paperback)
ISBN 952-00-2105-1 (PDF)

- 2006: 42 Anita Haataja. Ikääntyvät työmarkkinoilla 1989-2005.
ISBN 952-00-2107-8 (nid.)
ISBN 952-00-2108-6 (PDF)
- 43 Anita Haataja. Pohjoismainen ansaitsijahoivaajamalli. Ruotsin ja Suomen perhevapaajärjestelmän vertailu.
ISBN 952-00-2109-4 (nid.)
ISBN 952-00-2103-5 (PDF)
- 44 Ulkomailla asuvien sairaanhoidosta Suomessa aiheutuvien kustannusten korvaaminen. EU:n sosiaaliturvan koordinaatioasetusten mukaisten sairaanhoitokustannusten korvaamista selvittäneen työryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 952-00-2111 6 (nid.)
ISBN 952-00-2112-4 (PDF)
- 45 Jukka Kumpuvuori. Perusoikeuksien rajoittamisesta kehitysvammapalvelujen toteuttamisessa.
ISBN 952-00-2114-0 (nid.)
ISBN 952-00-2115-9 (PDF)
- 46 Petri Virtanen, Janne Jalava, Tuomas Koskela, Janne Kilappa. Syrjäytymistä ehkäisevien EU-hankkeiden arviointi.
ISBN 952-00-2116-7 (nid.)
ISBN 952-00-2117-5 (PDF)
- 47 Peppi Saikku. Asiakasyhteistyötä uudella lailla? Kuntoutuksen asiakasyhteistyön arviointia.
ISBN 952-00-2124-8 (nid.)
ISBN 952-00-2125-6 (PDF)
- 48 Rintamaveteraanikuntoutus vuonna 2005. Selvitys veteraanikuntoutusmäärärahojen käytöstä. (Moniste)
ISBN 952-00-2118-3 (nid.)
ISBN 952-00-2119-1 (PDF)
- 49 Maria Rautio. Terveysten edistämisen koulutus sosiaali- ja terveysalalla.
ISBN 952-00-2142-6 (nid.)
ISBN 952-00-2143-4 (PDF)
- 50 Kansallisen terveydenhuollon hankkeen seurantaryhmän raportti sosiaali- ja terveysministeriölle kevään 2006 toiminnasta. (Moniste)
ISBN 952-00-2150-7 (nid.)
ISBN 952-00-2151-5 (PDF)
- 51 Aulikki Rautavaara, Jouko Kokko. Kuulo- ja puhevammainen verkostoituvat tulkkipalvelut. Selvitys alueyhteistyön tuloksellisuudesta ja vaikutuksista.
ISBN 952-00-2157-4 (nid.)
ISBN 952-00-2158-2 (PDF)
- 52 National reports on Strategies for Social Protection and Social inclusion – Finland.
ISBN 952-00-2160-4 (paperback)
ISBN 952-00-2159-0 (PDF)
- 53 Kansallinen raportti sosiaalisen suojelun ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden strategioista.
ISBN 952-00-2161-2 (nid.)
ISBN 952-00-2162-0 (PDF)
- 54 Huumausainepolitiikan kertomus vuodelta 2005. (Moniste)
ISBN 952-00-2165-5 (nid.)
ISBN 952-00-2166-3 (PDF)
- 55 Sosiaali- ja terveysministeriön kustannuslaskennan kehittämistyöryhmän muistio. (Moniste)
ISBN 952-00-2167-1 (nid.)
ISBN 952-00-2168-X (PDF)

- 2006: 56 Kati Myllymäki. Terveyskeskus 2015. Terveyskeskustyön tulevaisuus. (Moniste)
ISBN 952-00-2169-8 (nid.)
ISBN 952-00-2170-1 (PDF)
- 57 Suomen kansainvälisten lapseksiottamisasioiden lautakunta. Toimintakertomus 2005. (Moniste)
ISBN 952-00-2179-5 (nid.)
ISBN 952-00-2180-9 (PDF)
- 58 Nämnden för internationella adoptionsärenden i Finland. Verksamhetsberättelse 2005.
ISBN 952-00-2181-7 (inh.)
ISBN 952-00-2182-5 (PDF)
- 59 The Finnish Board of Inter-Country Adoption Affairs. Annual Report 2005.
ISBN 952-00-2183-3 (paperback)
ISBN 952-00-2184-1 (PDF)
- 60 Henri Métivier, Sven Nielsen, Jouko Tuomisto, Wolfgang Weiss. International Evaluation of the Research Activities of the Finnish Radiation and Nuclear Safety Authority (STUK).
ISBN 952-00-2187-6 (paperback)
ISBN 952-00-2188-4 (PDF)
- 61 Hengityshalvauspotilaiden hoito. Valtakunnallisen asiantuntijatyöryhmän raportti. (Moniste)
ISBN 952-00-2192-2 (nid.)
ISBN 952-00-2193-0 (PDF)
- 62 Health in the World of Work. Workplace Health Promotion as a Tool for Improving and Extending Work Life.
ISBN 952-00-2194-9 (paperback)
ISBN 952-00-2195-7 (PDF)
- 63 Katastrofirahaston tarvetta selvittäneen työryhmän raportti. (Moniste)
ISBN 952-00-2196-5 (nid.)
ISBN 952-00-2197-3 (PDF)
- 64 Sosiaalipäivystyksen kehittäminen.
ISBN 952-00-2204-X (nid.)
ISBN 952-00-2205-8 (PDF)
- 65 Terhi Hermanson. Päihtyneen henkilön akuuttihoito. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeet.
(Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-2208-2 (PDF)
- 66 Terhi Hermanson. Akutvård för berusade personer. Social och hälsovårdsministeriets anvisningar. (Publiceras bara på Internet <http://www.stm.fi/svenska>)
ISBN 952-00-2209-0 (PDF)
- 67 Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. Lausuntoyhteenveto työryhmän muistiosta.
ISBN 952-00-2210-4 (nid.)
ISBN 952-00-2211-2 (PDF)
- 68 Tuula-Riitta Markkanen. Johtamisen haaste. Näkemyksiä työssä jaksamisesta ja jatkamisesta. (Moniste)
ISBN 952-00-2214-7 (nid.)
ISBN 952-00-2215-5 (PDF)
- 69 Riikka Kivimäki, Aija Karttunen, Leena Yrjänheikki. Hyvinvointia sairaalatyöhön. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen kehittämissuunnitelma 2004-2006.
ISBN 952-00-2219-8 (nid.)
ISBN 952-00-2220-1 (PDF)

- 2006: 70 Vakuutusyhtiölaki 2005 -työryhmän mietintö. (Moniste)
ISBN 952-00-2222-X (nid.)
ISBN 952-00-2223-8 (PDF)
- 71 Heli Kumpula, Anne Lounamaa, Meri Paavola, Philippe Lunetta, Antti Impinen (toim.) Nuorten miesten tapaturmat ja väkivalta.
ISBN 952-00-2129-9 (nid.)
ISBN 952-00-2130-2 (PDF)
- 72 Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan tutkimustoiminnan tehostaminen. Työryhmän väliraportti. (Ainoastaan verkossa www.stm.fi)
ISBN 952-00-2223-6 (PDF)
- 73 H. Piekkola, O-P. Ruuskanen. Työtä eri elämänvaiheissa ja ajankäyttö. Äidit ikääntyvät.
ISBN 952-00-2226-0 (nid.)
ISBN 952-00-2227-9 (PDF)